

ΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος 4
Τεύχος 885
Παρασκευή
29 Δεκεμβρίου 2005
Τιμή: 4 ευρώ

Νίκος Γιανναδάκης Το ήθος και η εποχή

γράφουν:

Αθανασίου

α Γαλανάκη

Δ. Γιανναδάκης

Δ. Γιανναράς

στ. Γουνελάς

Δετοράκης

Καούνης

αν. Καρέλλης

Κοπιδάκης

Μαυρόπουλος

Ξυριτάκης

άνα Παρλαμά

φία Σκοπετέα

Τζεκάκης

Δ. Τριανταφυλλόπουλος

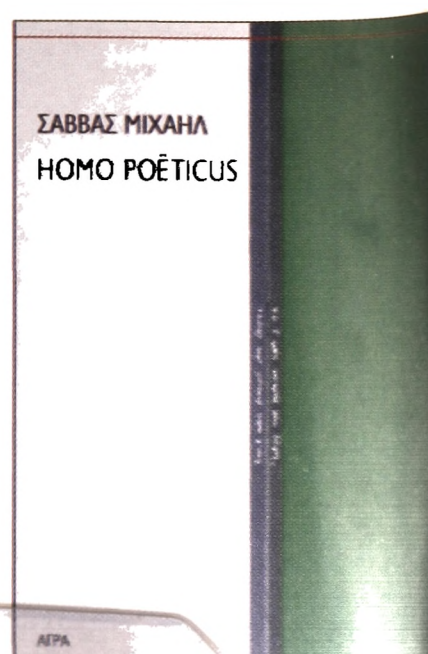
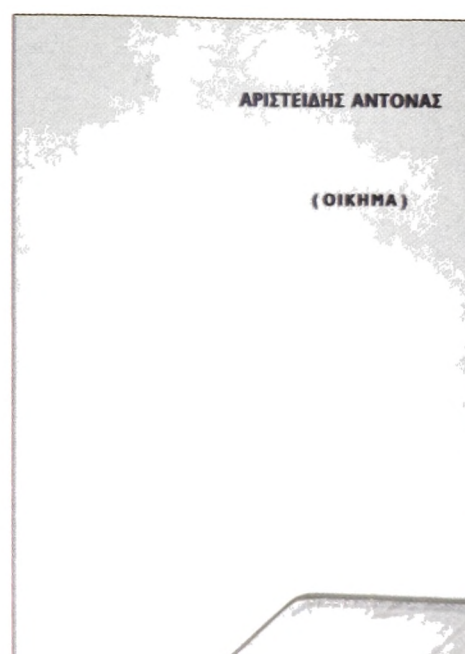
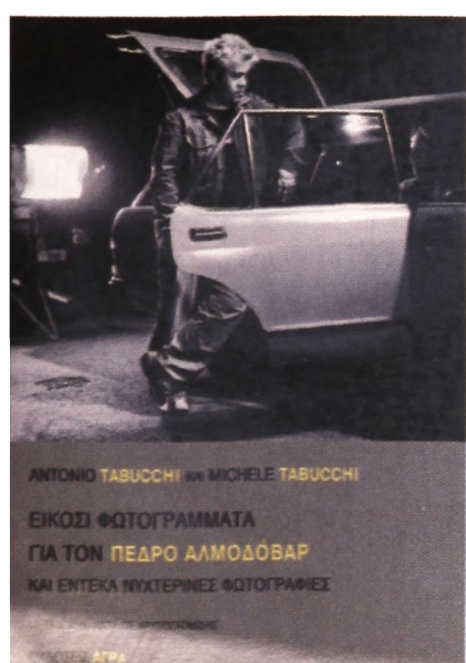
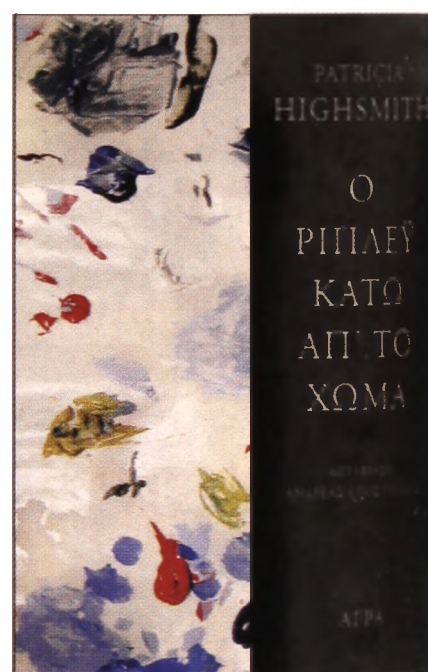
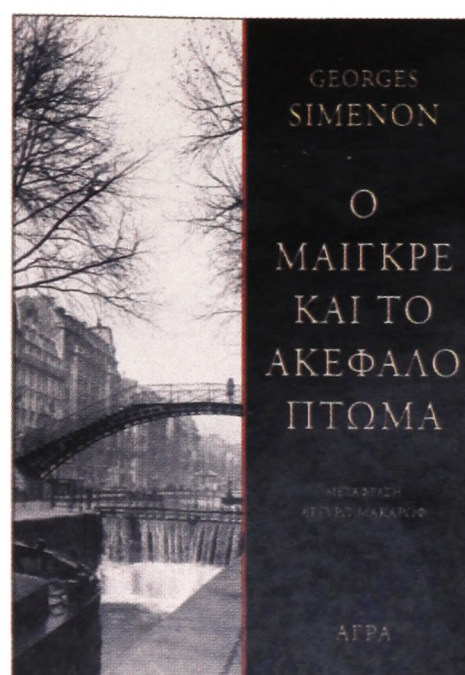
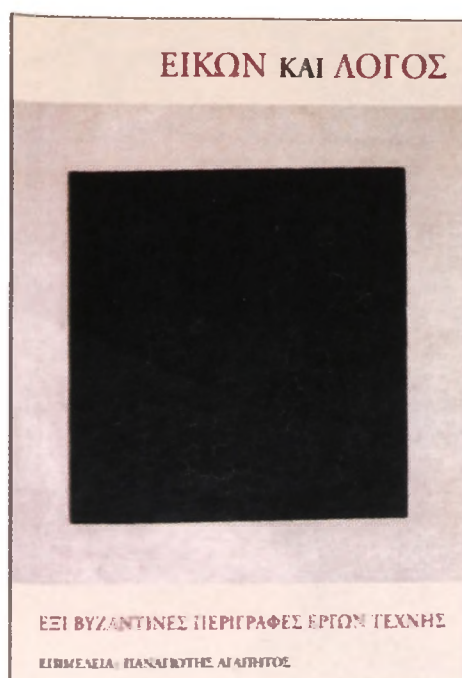
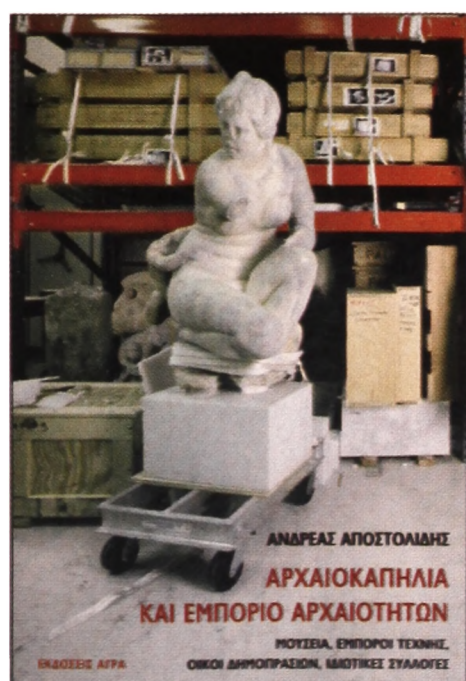
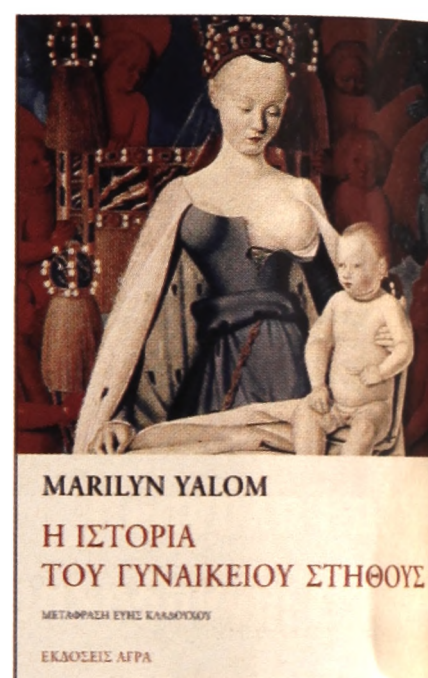
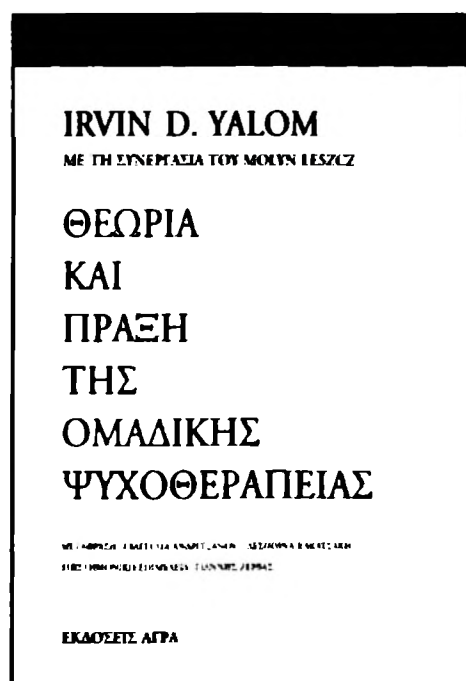
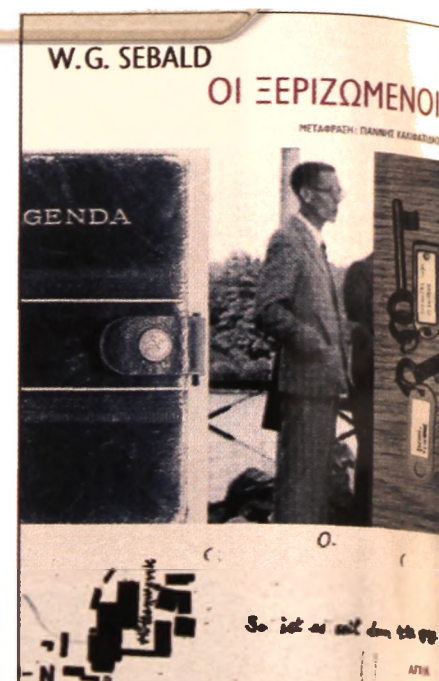
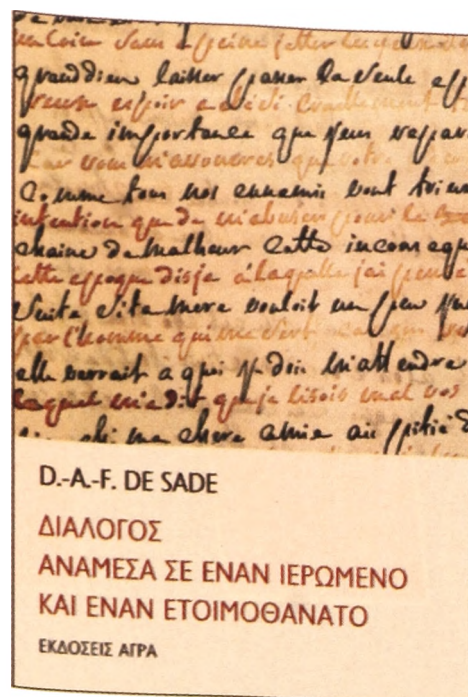
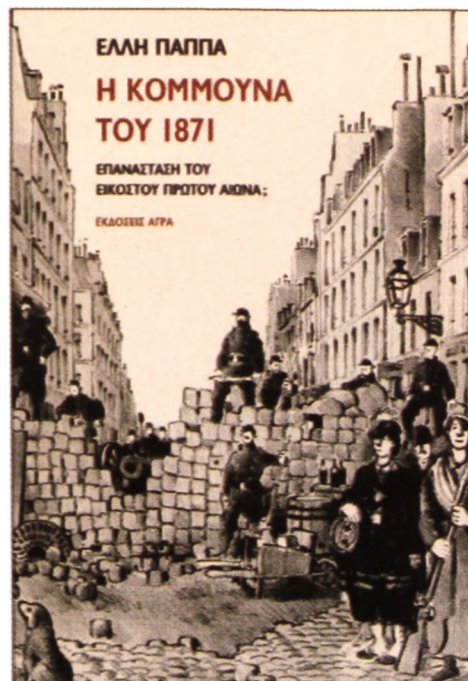
Καλή χρονιά

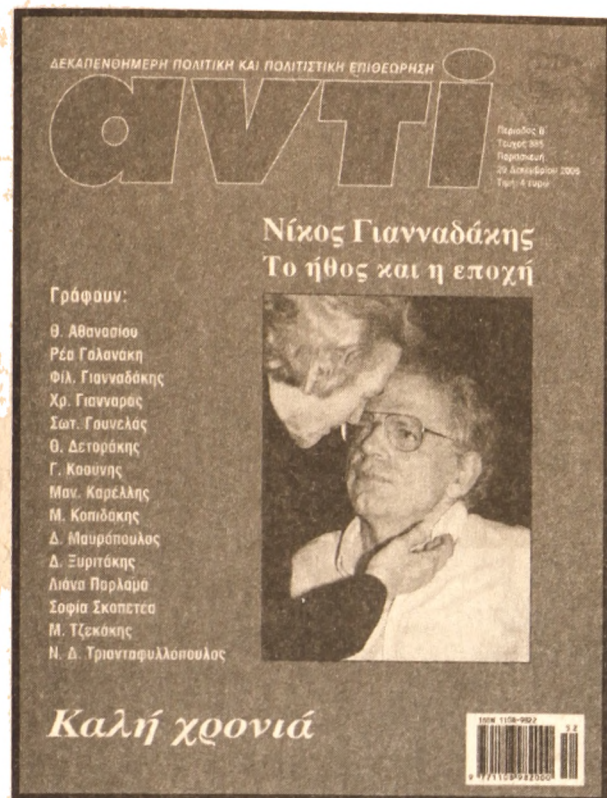
ISSN 1108-9822

9 771108 982000

5 2

Περίοδος Β' • Έτος 33ο • Τεύχος 885

Παρασκευή 29 Δεκεμβρίου 2006

Τιμή τεύχους: 4 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Κωδικός εντύπου για τα ΕΛΤΑ: 1045

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210 7232713 – 210 7232819

Fax: 210 7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chrarou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Κατερίνα Λαμπρινού,
Γιάννης Μπαλαμπανίδης

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Τασία Ρούμπου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυονέρι, τηλ. 210 6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, **Εξάμηνη:** 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 95 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 190 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 237463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Το μανιφέστο του Άι Βασίλη	4
• Κώστας Κουφογιώργος: Γελοιογραφία	5
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Καλή χρονιά με «εκκοσμίκευση» και αειφορία	6
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ	8
• Καζαμίας 2007	12

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ 14-66

• Το ήθος και η εποχή : Νίκος Γιανναδάκης (1946–1998)	14
• Φωτογραφικό χρονολόγιο	15
• Γράμματα του Νίκου Γιανναδάκη από την φυλακή	18
• Φίλιππος Γιανναδάκης: Σκύβω και στα γραπτά του και τον αναζητώ	22
• Λιάνα Παρλαμά: Η πόλη και ο Νίκος	24
• Θανάσης Αθανασίου: Θύμησες για έναν σύντροφο και φίλο	26
• Ρέα Γαλανάκη: Του Νίκου, για το «παλίμψηστον» που υπήρξε και ο ίδιος	28
• Σοφία Σκοπετέα: Μεταθέσεις και μεταστάσεις	36
• Δημήτρης Ξυριτάκης: Ο Νίκος Γιανναδάκης στην αντιδικτατορική αντίσταση	38
• Γιάννης Καούνης: Τα χρόνια στις φυλακές Κορυδαλλού	42
• Μανόλης Καρέλλης: Το χρονικό μιας ανθρώπινης σχέσης	44
• Μιχάλης Τζεκάκης: Νίκος Γιανναδάκης: Βικελαία, η τελευταία του φάση	47
• Χρήστος Γιανναράς: Ο Νίκος Γιανναδάκης, ένα υπόδειγμα	50
• Δημήτρης Μαυρόπουλος: Το Κελί, το Φαί και το Διάβασμα του Νίκου Γιανναδάκη	52
• Θεοχάρης Δετοράκης: Νίκος Γιανναδάκης (†24.3.1998)	54
• Σωτήρης Γουνελάς: Ο μαθητής του Λορεντζάτου	57
• Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος: Παλιννόστηση γραπτού σώματος	62
• Μ.Ζ. Κοπιδάκης: Μεγάλο Κάστρο. 1880, του Νοέμρη 10	64

ΤΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΤΟΥ ΑΪ ΒΑΣΙΛΗ

ΦΕΤΟΣ δεν θα μοιράσω δώρα. Σε κανέναν. Δεν θ' αφήσω να μιλούν για μένα σαν το καλοκάγαθο πλάσμα –τον αγαθό, πονετικό παππούλη– με τα κόκκινα. Τόσα χρόνια προσπάθεια, όχι να με σέβονται, αλλά να με θεωρούν την πιο γραφική φιγούρα της χριστιανοσύνης τα «γραβατωμένα ψώνια» που δεν φροντίζουν τα κακομαθημένα παιδάκια τους όλον τον χρόνο όπως θα 'πρεπε. Τα αρθριτικά μου πονούν γι' αυτούς που με θυμούνται με γελάκι μια φορά στους δώδεκα μήνες. Νισάφι πια!

ΛΕΝΕ πως τον άγιο και τον άνθρωπο τους ξεχωρίζεις στην εξουσία. Όχι ακριβώς! Τον άγιο, και τον άνθρωπο, τους ξεχωρίζεις και στη διαφωνία. Παλιά πίστευα ότι αν ήμουν καλός κι έντιμος οι άνθρωποι θα το εκτιμούσαν. Μεγάλο λάθος Η ζωή μου δίδαξε πως αυτό ακριβώς που δεν συγχωρείται στο βάθος είναι η ηθική. Περισσότερο από ιδεολογίες και θεωρίες, αυτό είναι που ξεβολεύει. Και άβολα δεν θέλει να αισθάνεται κανείς. Στην πυρά της απόστασης ή του χαμόγελου λοιπόν.

ΘΥΜΑΜΑΙ όταν πρωτοξεκίνησα να τρέχω ισότιμα σ' όλα τα παιδάκια του κόσμου, δεχόμουν ποικίλες κριτικές από τους Πέτρο και Παύλο, που έξιχναν τα γένια τους για να κρύψουν την αμηχανία και το χαμόγελό τους –φορείς μιας ιδεολογίας ισότητας, αγάπης και έμπρακτης προσφοράς οι δυο τους κάποτε! Τώρα χαμογελώ εγώ κάτω απ' τα γένια. Αυτοί μπορούσαν να κρίνουν έχοντας αράξει στο απυρόβλητο του παραδείσου, πιστοί στην γραμμή, στη γραφή και στη μη εμπλοκή με το ασύννορο και πολύπλοκο εκεί έξω. Πιστοί στο περίμενε κι όχι στη φλόγα της άμεσης προσφοράς, όπως ήταν το ετήσιο ακτίφ μου! Μα εγώ, αχ εγώ! Μες στην τρέλα του ρομαντικού ορατισμού μου μπορεί να τους προξενούσα χαμόγελα, μπορεί να φορτωνόμουν κόπωση κι αρθριτικά, αλλά θα γνώριζα τόσες ψυχούλες και τόσα πράγματα, θα μοιραζόμουν τόσες στιγμές· εραστής αναμνήσεων τα κρύα βράδια, στις εποχές που γινόμουν «οικόσιτο»! Ο παράδεισος μπορούσε να περιμένει. Σαν τον λαγό του παραμυθιού, θα σταματούσα σε κάθε λουλούδι, θα άγγιζα κάθε πέτρα, κάθε βράχο, θα ένιωθα κάθε επιφάνεια, κάθε μυρωδιά, θα έβλεπα κάθε πιθανή θέα του ορίζοντα, επιμελής σ' αυτήν μου τη διαδρομή κι όχι σε «έναν» στόχο, την ίδια ώρα που η χελώνα, ανέραστη στις προκλήσεις της ζωής, ένας μέτριος γιάπης «της μοναδικότητας» μιας καριέρας ή ενός εγώ που δεν έπρεπε να εκτεθεί σε τίποτε και σε κανέναν, με το αργό της τέμπο θα έφτανε πρώτη στο τέρμα.

ΑΛΛΑ έτσι με απομόνωνσαν όλοι οι «εν τω παραδείσω» ενταγμένοι και μ' άφησαν να ζω, ο μοναδικός άγιος, στα κρύα του Βόρειου Πόλου! Ε, να λοιπόν! Φέτος δεν θα μπω στον παράδεισο και πάλι, παρόλο που τα ένσημα μου έφταναν, επαψίας των έντιμων μεγάλων πεδιάδων του χιονιού. «Ελευθερία ή χλιδή». Αλλά δεν θα έμπαινα ούτε στα σπίτια των ανθρώπων, με τα ξινισμένα μούτρα, το τουπέ, το αραλίκι. Εύχομαι να ξυπνήσουν την πρώτη Γενάρη το πρωί κι έντρομοι να δουν πως η αληθινή πρωτοχρονιά δεν έχει έρθει. Πως είναι μια ακόμη μίζερη μέρα, που προσπαθεί βιαστικά να κρυφτεί πίσω από τα ιλουστρασιόν φωτάκια των γιορτών. Θα αφήσω στην άκρη τη στολή. Θα τους θυμίσω ίσως πώς είναι να τα περιμένουν όλα από τους αγίους, θα τους βοηθήσω να αναλάβουν δράση. Και θα τους οδηγήσω στις πύλες του παραδείσου, όχι για να μπουν αλλά για να βγουν! Οι αποστάσεις να μειωθούν κι όλοι μαζί να κάνουμε ένα μεγάλο ακτίφ όλον τον χρόνο, δίχως μπλα μπλα και καρέκλες και παραμορφωτικά γυαλιά! Και πάνω απ' όλα, θα φρόντιζα επιτέλους τ' αρθριτικά!

Επιμύθιον: Άντε, τώρα, ξαμοληθείτε στα μαγαζιά και καταναλώστε! Καταναλώστε!

αντί

ΑΠΟΛΥΕΣΑΙ!

K C D
6 1 2

Καλή χρονιά με «εκκοσμίκευση» και αειφορία

...ΚΑΙ ΑΡΧΗ καλός μας χρόνος. Η ροή του χρόνου παραμένει, βέβαια, ακατάλυτη («ότι Θεός μέγας, Κύριος και Βασιλεύς μέγας, ότι εν τη χειρί αυτού τα πέρατα της γης» κλπ. –καταπώς λέγουν οι δεσποτάδες...), αλλά, για τους περισσότερους έλληνες δημοσιογράφους, «πρόβλημα των προβλημάτων» είναι το πότε θα γίνουν οι εκλογές: Την άνοιξη του 2007, το φθινόπωρο του 2007 ή, μήπως, «στην ώρα τους», όταν, δηλαδή, η κυβέρνηση θα έχει ολοκληρώσει το έργο της;

ΑΝ ΠΙΣΤΕΨΟΥΜΕ την Καθημερινή, η κλεψύδρα των εκλογών άρχισε ήδη να μετράει, το μεταρρυθμιστικό έργο της κυβέρνησης έχει ολοκληρωθεί (με εξαίρεσή τη συνταγματική αναθεώρηση και τις αλλαγές στα ΑΕΙ), άρα προσφορότερος χρόνος για προσφυγή στις κάλπες ενδέχεται ν' αποδειχθεί η άνοιξη ή το φθινόπωρο του 2007. Από την πλευρά του Το Βήμα υποστηρίζει επίσης ότι η οικονομία του 2007 θα κινηθεί «υπό τη σκιά των εκλογών», αλλά διακρίνει δυο τάσεις στους κόλπους της κυβέρνησης: Η πρώτη επιδιώκει ένταση των αποκρατικοποιήσεων, σε αντίθεση με τη δεύτερη, που υποστηρίζει ότι μεταρρύθμιση δεν θα πει μό-

νον αποκρατικοποίηση! Πάντως, και οι δυο τάσεις τοποθετούν τις πρόωρες εκλογές κάπου μεταξύ τέλους Μαΐου και τέλους Σεπτεμβρίου 2007.

ΜΕ ΣΗΜΕΙΟ αναφοράς τις προσεχείς εκλογές, ορισμένοι αναλυτές θεωρούν δεδομένη –από τώρα– την επανεκλογή του σημερινού κυβερνητικού μορφώματος, επικαλούμενοι, μεταξύ άλλων, την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους Βορειοηπειρώτες και την ψήφω των Ελλήνων του εξωτερικού... Μόνο που, στην περίπτωση αυτή, η Νέα Δημοκρατία θα επανέλθει με μειωμένη εκλογική δύναμη, με το ΠΑΣΟΚ να περιδινίζεται μεταξύ ευχολογίων και επιθετικής άμυνας. Όσο για το «ενδεχόμενο συμμαχικών κυβερνήσεων», από δω πάνε και άλλοι. Τα είπαμε και άλλες φορές, δεν υπάρχει λόγος να επαναλαμβανόμαστε. Στην Ελλάδα ανθεί φαιδρά η πορτοκαλέα, οι συμμαχικές κυβερνήσεις είναι για τους κουτόφραγκους, που δεν κατέχουν τη «γοητεία» (δηλαδή τη «βολή») του κυβερνάν μονοκομματικώς!

**ΕΤΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΩΝ
ΚΑΙ ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ**

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, κι ενώ για την Αριστε-

ρά (για τον Συνασπισμό, ειδικότερα) το «θέμα Πολύδωρα» δεν θεωρείται λήξαν [«πάμε για εκλογές, αγκαλιά με τους πραίτωρες;» –διερωτώνται στην Κουμουνδούρου...], για τον υπουργό Οικονομίας Γ. Αλογοσκούφη «ο πρώτος κύκλος των μεταρρυθμίσεων ολοκληρώνεται στο τέλος αυτής της τετραετίας». Όσο για τον υπουργό Ανάπτυξης Δ. Σιούφα, το 2007 και όλα τα επόμενα χρόνια ως το 2010 έχουν κηρυχθεί «έτη ανταγωνιστικότητας, εξοικονόμησης ενέργειας και καινοτομίας». Οι εξαγγελίες είναι, βέβαια, εύκολες, άλλο τόσο εύκολη, όμως, είναι και η αντιπολιτευτική ρητορική, όταν δεν περιέχει συγκεκριμένες προτάσεις αλλά είναι απλώς lingua blablavista...

ΟΣΟ για την... καταπιεζόμενη τάξη των μεγαλοεπιχειρηματιών, βιομηχάνων, τραπεζιτών, εφοπλιστών κλπ., καλό να σημειώσουμε ένιες εκτιμήσεις τους, όπως λ.χ. του κ. Παν. Κυριακόπουλου, διευθυντή της διεύθυνσης Εποπτείας Πιστωτικού Συστήματος της Τράπεζας της Ελλάδος, ο οποίος προβλέπει, για το 2007, «ισχυρότερα και μεγαλύτερα σχήματα τραπεζών» (λόγω εφαρμογής της Βασιλείας II) ή του κ. Σωκράτη Κόκκαλη, που μετέτρε-

Γραφτείτε συνδρομητές στο Αντί

Το Αντί κυκλοφορεί από τη Μεταπολίτευση, συνεχίζοντας μιαν ιστορία που άρχισε μέσα στη δικτατορία. Στα τεύχη του καταγράφεται η πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας.

Γραφτείτε συνδρομητές στο Αντί

για να εξασφαλίσετε τη συνεχή και αντικειμενική ενημέρωσή σας.

ψε την Intracom, μέσα στο 2006, σε εταιρεία συμμετοχών (Intracom Holdings) ή του Ομίλου Μαΐλη, που επεξέτεινε τη δραστηριότητά του άχρι Ασίας, με τη σύσταση κοινοπραξίας στην Ινδία, ή με την εσαεί αναπτυξιακή τροχιά της ελληνικής ποντοπόρου ναυτιλίας. Ήδη, με το κλείσιμο του 2006, οι Έλληνες θα ελέγχουν 3.397 πλοία και θα έχουν στα χέρια τους το 24% του στόλου δεξαμενόπλοιων και το 21% των πλοίων μεταφοράς ξηρού και χύδην φορτίου. Με άλλα λόγια: Ο μεγαλύτερος στόλος του κόσμου είναι ελληνικός...

ΠΛΗΝ ΟΙ Έλληνες εφοπλιστές παραπονούνται... Η προσέγγιση της ελληνικής πολιτείας –διατείνονται– είναι προσέγγιση επαρχιωτική... Και για να βεβαιώσουν του λόγου το αληθές, θυμίζουν ότι από τα 700 νεότευκτα πλοία (των δύο τελευταίων ετών) που ναυπηγήθηκαν για λογαριασμό ελλήνων πλοιοκτητών, ελάχιστα θα υψώσουν τη γαλανόλευκη!

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, και παρά τη συνεχή γκρίνια, φαίνεται ότι, σε ορισμένους τόμεις, πάμε καλά. Όχι, βέβαια, σε τομείς όπως είναι η απασχόληση, το ασφαλιστικό, η μη εγκατάλειψη της υπαίθρου, αλλά σε παράγοντες όπως είναι οι εξαγωγές, οι νέες ευρυζωνικές διασυνδέσεις (διαδικτυακή τηλεφωνία, WIMAX και τηλεόραση συνδεδεμένη με το Διαδίκτυο) και, φυσικά, ο τουρισμός. Ήδη, για το 2007, αναμένουμε 19 εκατομμύρια και έχει ο Θεός.

ΟΤΑΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΤΕΜΝΟΝΤΑΙ, ΤΟΤΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΟΥΔΕΝ!

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, ΝΔ και ΠΑΣΟΚ συμφωνούν όχι μόνο στην αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, αλλά και στη... μη αναθεώρηση των σχέσεων Εκκλησίας και κράτους ή στη μη ανανέωση τομών για το μέλλον! Και ναι μεν ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ.Α. Παπανδρέου ανακάλυψε (στην περίπτωση του άρθρου 16) το ότι ενίοτε σοσιαλισμός και φιλελευθερισμός τέμνονται (άρα ουκ έστιν έγκλημα καθοσιώσεως...), αλλά δεν μπόρεσε να βρει εξήγηση για τον συντηρητισμό με τον οποίο το ΠΑΣΟΚ αντιμετώπισε –και αντιμετωπίζει– τις σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας. Θα έλεγε κανείς ότι το

ΠΑΣΟΚ φοβάται (κατά τη σχολή Χριστόδουλου) την... εκκοσμίκευση ή την αποχριστιανοποίηση της Ελλάδας! Όμως, σήμερα, δεν υπάρχει καλλιεργημένος άνθρωπος που να αγνοεί ότι αν έλειπε η «εκκοσμίκευση», η διαπάλη ανάμεσα στις δυνάμεις της επιστήμης και την «αλήθεια εξ αποκαλύψεως», θα ζούσαμε ακόμα στο μεσαίωνα. Επιμύθιο: Δεν φθάνει να λες: το ΠΑΣΟΚ είναι κόμμα προοδευτικό, σοσιαλιστικό, πρέπει και έργω –κάθε φορά– να το επιβεβαιώνεις. Και, φυσικά, ο όρος «διακριτός» δεν αρκεί. Άλλωστε, είναι κοινός τόπος ότι ο μη διαχωρισμός πολιτείας και Εκκλησίας («υπό καθεστώσ αμοιβαίου σεβασμού», κατά διατύπωση Φ. Κουβέλη) παράγει θεσμικές συγχύσεις. Και η εμμονή του ΠΑΣΟΚ σ' αυτόν τον «μη διαχωρισμό» απλώς ενισχύει τα προνόμια, τα «παιχνίδια» και, τις περισσότερες φορές, τις παρεμβάσεις της Εκκλησίας.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, εξυπακούεται ότι υπάρχουν πλείστα όσα άλλα θέματα που θα μπορούσαν να αποτυπωθούν στον καταστατικό χάρτη της Ελλάδας, όπως το δικαίωμα ενός ελάχιστου μισθού, η δυνατότητα διεξαγωγής δημοψηφισμάτων για μείζονα εθνικά και κοινωνικά ζητήματα, η αποδυνάμωση του πρωθυπουργικού μοντέλου εξουσίας, η ενδυνάμωση της σχέσης του πολίτη με την πολιτική, η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και εξουσιών από την κυβέρνηση στη Βουλή, η καθιέρωση της απλής αναλογικής, η περιφερειακή συγκρότηση του κράτους (ήταν από τις πρώτες ιδέες του Α. Παπανδρέου), η εισαγωγή της έννοιας της προστασίας του περιβάλλοντος και της αειφορίας σε όλες τις ασκούμενες πολιτικές. Αυτά, για το τρέχον Πολιτικό Δεκαπενθήμερο και, φυσικά, Καλή Χρονιά! **ΑΝΤΗΝΩΡ**

ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Ανακάλυψαν τα ΜΜΕ την ακρίβεια και την ανεργία!
- Με καθυστέρηση μιας δεκαετίας.
 - Πρόοδος;
- Όχι, απλώς εντολή των νταβατζήδων.
- Θα μου πείτε, κάλλιο αργά παρά ποτέ.
 - Σωστό κι αυτό, αν απλώς δεν περιμένουν να ξαναπάρει την κυβέρνηση το ΠΑΣΟΚ για να τα ξεχάσουν, όπως έπρατταν επί ημερών του τ. καταλληλότερου.
- Ο οποίος διαβάσαμε ότι θα συμμετέχει σε μια επιτροπή «σοφών» της ΕΕ.
 - Ε ρε, γλέντια οι κουτόφραγκοι.
- Η σύζυγος του κ. Νταλάρα υποψήφια στη Β' Αθηνών.
- Με το ΠΑΣΟΚ ντε.
- Άντε να δούμε και τον Γιώργο υποψήφιο στην Κύπρο.
- Ποιος κρατά τώρα τον Τζιμάκο!
- Αλλά σκέψεις και για την κυρία Βανδή ακούγονται στα δημοσιογραφικά γραφεία.
- Προβλέπω αντεπίθεση της ΝΔ με την Καλομοίρα και τον Ρέμο.
 - Μαύρες γιορτές για τον Κουκουλόπουλο της ΚΕΔΚΕ, που εκτιμάται ότι θα χάσει την προεδρία, ακόμα και με τη δεδομένη ψήφο του ΣΥΝ.
- Αλήθεια, ακόμα δεν έχουν πάρει χαμπάρι στην Κουμουνδούρου ότι η θεωρία «και άλλες δημοκρατικές δυνάμεις» μόνον το ΠΑΣΟΚ ωφελεί;
 - Ως τσόντες του σοσιαφιλελευθερισμού καταγράφονται, και με τέτοιες πολιτικές οι διαρροές προς τη Χαριλάου Τρικούπη θα συνεχίζονται.

ΜΥΡΙΣΕ ΜΑΗΣ

Πολύς ο λόγος περί της ημερομηνίας των πρώτων (ή σχεδόν πρώτων) εκλογών, λόγος που ανατροφοδοτείται τόσο από δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών, ακόμα και του ίδιου του πρωθυπουργού, στη συζήτηση για τον προϋπολογισμό όσο και από δημοσιεύματα. Δύσκολο να βγάλει κανείς άκρη από τις διακινούμενες πληροφορίες, που εκτός από αντικρουόμενες είναι συχνά και κατευθυνόμενες.

Ας τολμήσουμε ωστόσο μια εκτίμηση: μια κυβέρνηση που μοιάζει από τώρα να έχει εξα-

σφαλισμένη την ανανέωση της θητείας της, δεν έχει κανέναν απολύτως λόγο να αφήσει το προεκλογικό κλίμα να τρέχει για πολύ χρόνο. Για την κυβέρνηση Καραμανλή ειδικά, κάτι τέτοιο ελλοχεύει δύο κινδύνους:

α. Να βρεθεί στο μάτι κάποιας απρόσμενης κρίσης, που θα μειώσει την τελική της διαφορά από το ΠΑΣΟΚ από τις 4 - 4,5 μονάδες, που υπολογίζεται σήμερα, στις 2 - 2,5.

β. Να φτάσουμε σε εκλογές καθόλου αμφίροπες και με τον κόσμο κουρασμένο, οπότε η χαλαρότητα της ψήφου να ρίξει

τα ποσοστά των δύο κομμάτων και αυτά της ΝΔ στο 41 - 42%.

Και στις δύο περιπτώσεις, η νίκη της ΝΔ θα καταστεί πύρρειος. Αντίθετα, ένα άλλο σενάριο είναι το εξής: εκλογές τον Μάη με αφορμή την πιθανότατη κρίση στην Παιδεία εξαιτίας της αναθεώρησης του άρθρου 16. Φυλλορρόημα του ΠΑΣΟΚ –που στηρίζει την αναθεώρηση– προς τα αριστερά του και συγκράτηση της ΝΔ στις δυνάμεις της.

Με μια κυβέρνηση αποδεδειγμένα χαμηλού ρίσκου, μάλλον το καλοκαιράκι θα μας βρει χωρίς εκλογικές αγωνίες. ♦

ΘΥΜΗΘΗΚΕ ΤΗΝ «ΚΕΝΤΡΟΑΡΙΣΤΕΡΑ»

Παρά τις «τυχαίες» ή σκόπιμες δηλώσεις που γίνονται και τα σενάρια που αναπτύσσονται ένθεν κακείθεν, εξακολουθεί να παραμένει θολό το πότε θα διεξαχθούν οι νέες βουλευτικές εκλογές. Αν, δηλαδή, αυτές θα είναι πρόωρες –και κυρίως πόσο πρόωρες. Το βέβαιο είναι, όμως, ότι ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης προσπαθεί απεγνωσμένα να δημιουργήσει προεκλογικό κλίμα καθώς, μέσα από την πόλωση που αυτό συνεπάγεται, πιστεύει ότι θα επαναφέρει το ΠΑΣΟΚ σε τροχιά εξουσίας, κυρίως όμως θα διατηρήσει τον εαυτό του στην ηγεσία.

ΚΟΥΚΟΥΛΩΜΑΤΑ

Τον Κουκουλόπουλο ηγάπησαν για δεύτερη φορά στον ΣΥΝ. Ξέχασαν βεβαίως ότι ο εντιμότατος δήμαρχος Κοζάνης με φωτογραφικό νόμο του ΠΑΣΟΚ τον οποίο συντηρεί ο κ. Παυλόπουλος εξακολουθεί –μαζί με την την κ. Φώφη, τον κ Κουράκη και άλλους εκλεκτούς στην Αυτοδιοίκηση– να παίρνει εκτός του αντιμισθίου και τον μισθό της ΔΕΗ. Τον νόμο αυτόν είχε κάποτε καταψηφίσει ο ΣΥΝ. Τώρα τί σκαλίζω και 'γω... ♦

Και μια που ο λόγος για εκλογές, ανάμεσα στα άλλα «τρικ» ο Γιωργάκης θυμήθηκε την περίφημη, πασοκικής έμπνευσης, «κεντροαριστερά» (τη θυμούνται πάντα πριν από εκλογικές αναμετρήσεις) και την έβγαλε στο μείντάνι, ελπίζοντας ότι θα καταφέρει να πείσει τους ψηφοφόρους της Αριστεράς να τον ακολουθήσουν. Μάλιστα, το ενδιαφέρον του στρέφεται κυρίως στον ΣΥΝ, τον οποίο, όπως και ορισμένα άλλα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, επιμένει να θεωρεί ως ουρά του κόμματός του. Όμως, τα κόλπα αυτά δεν πιάνουν πλέον και όσο πιο γρήγορα το καταλάβει τόσο το καλύτερο! ♦

Η ΑΡΧΗΓΟΣ

Η επαναστατική θητεία τώρα δικαιώνεται: Η Μαρία, η πρώην, πρώην Πρόεδρος του Συνασπισμού, ξέρετε αυτή που είναι σήμερα βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, ζήτησε και έλαβε με προτεραιότητα –σύμφωνα με τον κανονισμό της Βουλής– το λόγο «ως πρώην Πρόεδρος κόμματος». Του ΣΥΝ δηλαδή... ♦

ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Αν δεν ήταν και οι κορώνες του Βύρωνα (Αλέκο, να του ανάψεις μια λαμπάδα σαν το μπόι σου στην πατρίδα σου, την Τήνο), οι δημοσκοπήσεις θα ήταν μαύρο χάλι.
- Νομίζω ότι έδωσε πολλούς πόντους.
- Μετά τον Τσίπρα, ο Βύρωνας είναι το δεύτερο πουλέν του ΣΥΝ.
- Ψιλοζήτησε εκλογές ο Georgos την τελευταία μέρα της συζήτησης του προϋπολογισμού.
- Απάντησε ο Κώστας πως καμιά φορά το αίτημα μπορεί να πραγματοποιηθεί.
- Κρύος ιδρώτας στη σκιώδη κυβέρνηση της Χ. Τρικούπη.
- Σκέφτηκαν οι άνθρωποι πως αν γίνει κάτι τέτοιο πολλοί σκιώδεις θα μείνουν και εκτός Βουλής.
- Κανείς δεν παίζει με τη φωτιά.
- Κι όποιος το επιχειρεί, απλώς καίγεται.
- Χρόνια στο κουρμπέτι, οι στελεχάρες γνωρίζουν ότι η επόμενη μέρα θα τους ξαναβρεί στην αντιπολίτευση.
- Είναι πολύ νωπές ακόμα οι εικόνες του λαού από τον βίο και την πολιτεία τους.
- Και μπορεί τα σημερινά φρούτα να είναι για γέλια, αλλά η απέχθεια που εκπέμπουν οι σκιώδεις είναι τέτοια που πάλι στην απέξω θα τους αφήσουν.
- Για γέλια λοιπόν οι γαλάζιοι.
- Αυτός ο Κεφαλογιάννης στο λιμάνι είναι ιδανικός από το τίποτα να δημιουργεί προβλήματα.

ΕΝΑ ΕΡΩΤΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

Στις αρχές του 2006 μια ευρωπαϊκή εταιρεία αεροπορικών επενδύσεων ήρθε στην Ελλάδα και υπέβαλε έγγραφη πρόταση στον τότε υπουργό Δημόσιας Τάξης Γ. Βουλγαράκη καθώς και στον υπουργό Εθνικής Άμυνας για την κατάργηση της ΜΑΕΔΥ και τη δημιουργία μιας εταιρείας που θα ανελάμβανε την αεροπυρόσβεση με μέγιστο κόστος 10.000.000 ευρώ ετησίως. Το κόστος αυτό είναι κατά πολύ μικρότερο από όσο στοιχίζει σήμερα η ΜΑΕΔΥ, ο κλάδος δηλαδή του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας που έχει αναλάβει τις αεροπυροσβέσεις. Επιπλέον, η ξένη εταιρεία πρότεινε με το ίδιο ετήσιο κόστος τη δωρεάν αντικατάσταση σταδιακά των 20 πεπαλαιωμένων ψεκαστικών αεροπλάνων τύπου PZL με 10 ολοκαίνουρια αμφίβια πυροσβεστικά αεροπλάνα.

Βάσει του εγγεγραμμένου κωδικού στον κρατικό προϋπολογισμό η ΜΑΕΔΥ μας κόστισε το 2006 το ποσό των 34.500.000 ευρώ. Η ΜΑΕΔΥ δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και υπάγονται σε αυτήν τα 20 υπό απόσυρση και αμφιβόλου επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας ψεκαστικά αεροπλάνα PZL και 250 - 300 ένστολα στελέχη (πιλότοι και τεχνικοί) της Πολεμικής Αεροπορίας. Κανείς όμως δεν ενδιαφέρθηκε να απαντήσει στην πρόταση της ξένης εταιρείας, και οι λόγοι που μπορούμε να ανιχνεύσουμε είναι αρκετοί. Όπως η συντεχνιακή λογική που επικρατεί στο ΓΕΑ και οι διάφοροι εθνικοί προμηθευτές που εξαφάνισαν από το Πεντάγωνο η κυβέρνηση Καραμανλή. Τα γνωρίζει όμως αυτά ο κ. Μειμαράκης; ♦

ΑΔΕΙΑΖΕΙ Ο ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ ΑΠΟ ΠΑΡΑΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥΣ

Από την πρώτη στιγμή που αναδείχθηκε κυβέρνηση, η ΝΔ πομπωδώς διακήρυττε την κάθαρση στη Δικαιοσύνη και το ξεκαθάρισμα του μείζονος σκανδάλου του Χρηματιστηρίου. Στο δεύτερο, ουδέν απολύτως έπραξε. Όσον αφορά τον χώρο της Δικαιοσύνης, οι εξελίξεις μόνον ερωτηματικά προκαλούν, όταν ο ένας μετά τον άλλον οι κατηγορούμενοι και οι προφυλακισμένοι αποφυλακίζονται. Οι τελευταίοι που αφέθησαν ελεύθεροι από τον Κορυδαλλό είναι ο πρώην αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Γιοσάκης, η εισαγγελέας Κ. Μπουρμπούλια και ο δικηγόρος Γ. Νικολακόπουλος. Άπαντες κατηγορούμενοι στην υπόθεση του «παραδικαστικού κυκλώματος». Ο μόνος που «κρατάει ψηλά τη σημαία», και παραμένει στη φυλακή, είναι ο πρώην εισαγγελέας Καλούσης, ο οποίος, συχνά πυκνά, διαπληκτίζεται με τον συνάδελφο και συγκρατούμενό του Στάθη, για το ποιος θα

πάει πρώτος στη τουαλέτα! Μετά τις αποφυλακίσεις, ο υπουργός Δικαιοσύνης Αν. Παπαληγούρας, προφανώς στην αδυναμία του να δικαιολογήσει αυτή την απόφαση, προέβη στην εξής δήλωση – φάρσα: «Είναι μια απόφαση, την οποία δεν γνώριζα βέβαια, και την οποία προφανώς δεν μπορώ να κρίνω. Εκείνο που γνωρίζω, όμως, είναι η αταλάντευτη απόφαση της δικαστικής ηγεσίας να συνεχίσει και να ολοκληρώσει το έργο της κάθαρσης για λόγους υγείας της Δικαιοσύνης». Αλλά, κ. υπουργέ, η ασθένεια αυτή της Δικαιοσύνης απαιτεί χειρουργείο, όχι ασπιρίνες και χαλαρότητα. Διότι ουδείς πείθεται ότι όλο το πρόβλημα βρίσκεται στα πέντε-έξι πρόσωπα που κατηγορούνται. Κοινή πεποίθηση του πολίτη, ο οποίος ζει καθημερινά τις καραμπινάτες αδικίες εκ μέρους δικαστικών, είναι ότι η Δικαιοσύνη νοσεί βαριά και ότι η διαφθορά την κατατρώγει ως σαρακι. ♦

ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Αμ, η κόντρα Σουφλιά – Αλογοσκούφη;
- Έχει καταντήσει ανέκδοτο.
- Καλά, για τον Πολύδωρα τα είπαμε.
- Έχει αναλάβει την προεκλογική εκστρατεία του ΣΥΝ.
- Όσο για τη Μαριέτα, είναι αυτή που θα καταγραφεί στην ιστορία ως η εμπνεύστρια της επανίδρυσης του φοιτητικού κινήματος, της νεκρανάστασης της ΔΟΕ και της ριζοσπαστικοποίησης μερίδας των πανεπιστημιακών.
- Καταγγέλλουμε τη βαρβαρότητα των ούτως ή άλλως ημιάγριων Βέλγων σε βάρος του νομάρχη Πειραιά.
- Αλλά αυτό που μας αγανακτεί περισσότερο είναι το γεγονός ότι οι αγράμματοι δε γνώριζαν την Φώφη, για τη βαλίτσα της οποίας έγιναν τα επεισόδια στις Βρυξέλλες.
- Ορέ ζαγάρια, ξέρετε τι εστί Φώφη;
- Υπερνομάρχης Αθήνας.
 - Που η παρουσία της, και κυρίως το έργο της, λαμπρύνουν την Ευρώπη.
 - Αίσχος, απολίτιστοι.
 - Όπως μάθαμε από ταξιδιώτη της πτήσης, αν δεν ήταν ο Παφίλης, ευρωβουλευτής του ΚΚΕ, ακόμα με χειροπέδες θα ήταν ο Μίχας.
- Ο γνωστός Μιμίκος του ΠΑΣΟΚ, που έπαιξαν τα κανάλια, ήταν με τα σεις και με τα σας.
 - Παραλίγο να τον μπουζουριάσουν κι αυτόν.
 - Αλλά οι νταβατζήδες που έδωσαν εντολή να υποβαθμιστεί το γεγονός έπρεπε να προβάλουν κάποιον.
 - Και επέλεξαν τον Μιμικό!

ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΕΓΙΝΕ ΕΡΓΟΔΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Στη Δικαιοσύνη έχει υποβληθεί ένας πολύ συγκεκριμένος «φάκελος-σκάνδαλο» που αφορά συνδικαλιστικές καταγγελίες για εργοδοτικούς εκβιασμούς, αντίποινα, παρεμβάσεις, βίαιη εξανομή όλων των εργατικών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και υπαγωγή τους στο ιδιωτικά εφαρμοζόμενο «εργοδοτικό» δίκαιο, και εξευτελισμό του νομοθετικού πλαισίου υγείας και ασφάλειας εργασίας. Καταγγελίες, από τις οποίες έχουν προκύψει σοβαρότατα και μάλιστα αυτεπάγγελτου χαρακτήρα κατηγορητήρια. Ουδεμία παρέμβαση όμως υπέρ της εφαρμογής του ισχύοντος δικαίου έγινε από την πλευρά της Δικαιοσύνης. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι τον φάκελο έχουν παραλάβει οι κ. Παπαγγελόπουλος, προϊστάμενος Εισαγγελίας Πρωτοδικών Αθηνών, Πλωμαρίτης, προϊστάμενος της Εισαγγελίας Εφετών Αθηνών, Λινός, μέχρι πρότι-

νος Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, αλλά και οι κ. Σανιδάς, Εισαγγελέας Αρείου Πάγου, και Κεδίκογλου, Πρόεδρος του Αρείου Πάγου σήμερα. Πρόκειται για ΔΙΑΦΘΟΡΑ με κεφαλαία και επώνυμη, για κάθε καταγγελλόμενη αξιόποινη πράξη - παράλειψη - συγκάλυψη. Πρόκειται για διαφθορά δημόσια που αφορά τους πολλούς και όχι ελάχιστους, σε «αντιδιαστολή» με την «διαφθορά» που «καταγγέλλει» η τηλεόραση. Η υπεράσπιση του κατακτημένου νομικού πολιτισμού του ισχύοντος εργατικού δικαίου αφορά τους πάντες. Από τους δικαστικούς λειτουργούς μέχρι την κυβέρνηση και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Προς το παρόν όμως ο νυν Εισαγγελέας Αρείου Πάγου προτείνει απογευματινή και βραδινή λειτουργία δικαστηρίων, προφανώς επειδή εκεί εστιάζει την αναποτελεσματικότητα, ίσως και τη διαφθορά, της ελληνικής δικαιοσύνης. ♦

Η ΛΑΣΠΗ ΑΠΟΔΙΔΕΙ

Πάνε καλά οι δουλειές του Δημοσιογράφου. Όπως δηλώνει ο ίδιος, το *Πρώτο Θέμα* θα έχει εφέτος κέρδη της τάξης των 700.000 - 1.000.000 ευρώ. Αυτές είναι δουλειές. Φαίνεται επίσης να αποκαθίσταται και η ενότητα στην ηγετική ομάδα της εφημερίδας και η πρόσφατη κόντρα θεωρείται πως έληξε. Αφορμή για την κόντρα ήταν η απόφαση του Θέμου Αναστασιάδη -και των περισσοτέρων συντακτών- να μη στηρίξουν δυναμικά τον Μάκη στις «αποκαλύψεις» του για ΠΑΣΟΚ κλπ. Γι' αυτό και ο Δημοσιογράφος εμφανίζεται τελευταία υπέρμαχος της μνήμης του «αθώου Ανδρέα». Μαθαίνουμε επίσης ότι το *Θέμα* αποκαθιστά σιγά σιγά τις σχέσεις του με την κυβέρνηση, αρχής γενομένης από τους κ. Αλογοσκούφη και Σιούφα. Οι δύο υπουργοί λέγεται ότι μεσολάβησαν για να σταματήσουν οι κάτω από τη ζώνη επιθέσεις εναντίον του Θ.

Ρουσσόπουλου, αλλά αυτός δεν δέχτηκε καμία συνεννόηση με τον Δημοσιογράφο. Ως ενδιαμέσος στη διαμάχη λέγεται ότι λειτούργησε και γνωστός δημοσιογράφος του *Θέματος*, που, αν και συνεργάτης της κυρίας Γιάννας, θέλησε έτσι να ανταποδώσει στον υπουργό Επικρατείας την πρόσληψή του στην δορυφορική ΕΡΤ (αξιοκρατία, ε). Ως κύριος στυλοβάτης της εφημερίδας φέρεται πάντως ο Θ. Αναστασιάδης και όχι ο Δημοσιογράφος. Προγραμματίζουν επίσης την επέκταση της εφημερίδας στον οικονομικό Τύπο και στο ραδιόφωνο. Έτσι όσα ακούγονται περί απολύσεων κι εκεί θεωρούνται φυσιολογικά. Δεν αποδίδονται σε οικονομικά προβλήματα, αλλά σε ξεσκαρτάρισμα. «*Μαζέψαμε πολύ κόσμο και τώρα πρέπει να τον ξεσκαρτάρουμε*», λένε. Παρτίδες με «εθνικούς προμηθευτές» δεν μάθαμε αν υπάρχουν. ♦

ΤΑ ΚΝΑΤ ΞΑΝΑΡΧΟΝΤΑΙ;

«Αυτοί φοράνε κουκούλες για να μην τους δούμε εμείς», είπε στη βουλή η Αλέκα Παπαρήγα, αναφερόμενη στους αναρχικούς. Από

προσωπική εμπειρία λέω πως δεν αποκλείεται να έχει δίκιο. Γιατί στο τελευταίο πολυτεχνείο που βρήκε κάτι αριστεριστές

ξεκουκούλωτους η ΚΝΕ, τους έστειλε στο νοσοκομείο για να μάθουν να αμφισβητούν το μονοπώλιο του κόμματος στην αμφισβήτηση. ♦

ΝΕΟ ΑΓΟΣ ΠΟΛΥΔΩΡΑ

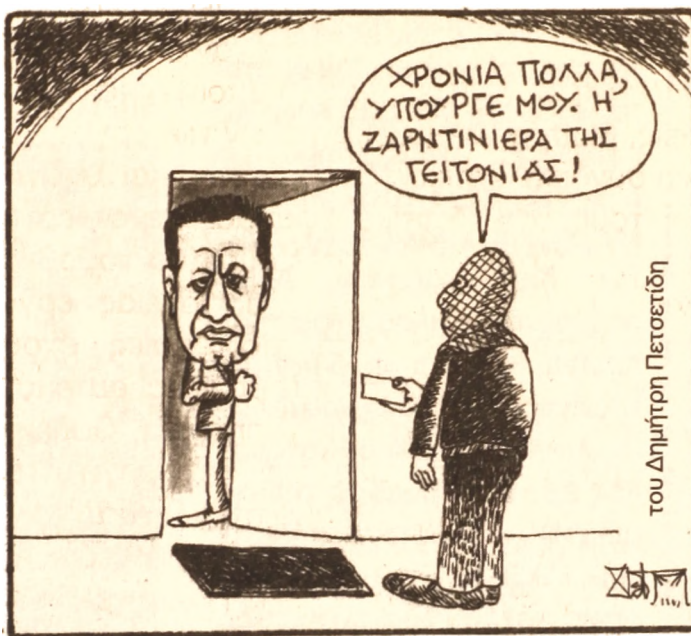
Μπορεί ο Πολύδωρας να καταβάλλει φιλότιμες προσπάθειες για να «κερδίσει» τους αστυνομικούς, αλλά είναι εξαιρετικά αμφίβολο εάν θα τα καταφέρει. Όλοι τους είναι πυρ και μανία μαζί του. Ένα από τα μεγάλα προβλήματα είναι η έκδοση των νέων διαβατηρίων και των ταυτοτήτων, που το υπουργείο έχει φορτώσει στους αστυνομικούς, χωρίς ταυτόχρονα να ενισχύσει το προσωπικό, προκειμένου να ανταποκριθεί η ΕΛΑΣ στις υποχρεώσεις της. Αποτέλεσμα είναι η απίστευτη ταλαιπωρία στις ουρές στα αστυνομι-

κά τμήματα, αλλά και η υπερβολική κόπωση των ιδίων των αστυνομικών. Έτσι, οι αστυνομικοί βρίσκονται στο στόχαστρο των πολιτών για δύο λόγους. Τόσο για την επεικώς απαράδεκτη εξυπηρέτησή τους, όσο και για την πλημμελέστατη αστυνόμευση των περιοχών τους. Χωρίς υπερβολές, αυτή την περίοδο, που υπάρχει εξαιρετικά μεγάλη προσέλευση για νέα διαβατήρια, όλοι σχεδόν στην ΕΛΑΣ ασχολούνται με την έκδοσή τους για να μη χρεωθεί η κυβέρνηση τις διαμαρτυρίες των ψηφοφόρων. ♦

ΠΕΡΑΣΕ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ

Δεν το κατάλαβαν ενδεχομένως εκεί στον ΣΥΝ, αλλά στις επιθετικές ανακοινώσεις προς τον Πολύδωρα έκαναν σχεδόν αυτό που τους ζητούσε: έδιναν ιδεολογικά διαπιστευτήρια, δηλώνοντας πως είναι ένα κόμμα που αγωνίζεται για τα δημοκρατικά δικαιώματα, δεν υποθάλπει τη βία κ.ο.κ. Και κατάφεραν να τους τη βγει από τα αριστερά ο Ευθυμίου, που έκρυψε την ουσιαστική του συμφωνία με τις μεθόδους Πολύδωρα με την εύστοχη αναφορά του περί «κυβέρνησης που ζητά από τα κόμματα να γίνουν δηλώσεις».

Δεν τους βλέπω και πολύ οργανωμένους εκεί στην Κουμουνδούρου. ♦

ΕΧΥΣΕ ΤΟ ΓΑΛΑ...

Η συζήτηση στη Βουλή για τον προϋπολογισμό έφερε στην επιφάνεια και άλλα θέματα της καθημερινής επικαιρότητας, με πρώτο βεβαίως εκείνο της αστυνομικής αυθαιρεσίας και της βίας που συνεπάγεται. Ένα θέμα που έβαλε φωτιά στη Βουλή, καθώς ο υπουργός Δημόσιας Τάξης κ. Πολύδωρας, στην προσπάθειά του να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, αναφέρθηκε στους γνωστούς κουκουλοφόρους, για να στοχοποιήσει τον ΣΥΝ, αλλά και το ΠΑΣΟΚ, μιλώντας για έκνομες πράξεις του

πρώτου και για όμορες οργανώσεις του δεύτερου.

Και βεβαίως, μπροστά στον θόρυβο που δημιουργήθηκε, ο διανοουμενίζων αρχαιολάτρης υπουργός προσπάθησε να ανασκευάσει όσα είπε, αποδίδοντάς τα στη «ρύμη του λόγου» και ζητώντας συγνώμη. Στη συνέχεια, ωστόσο, κατάφερε να... χύσει το γάλα, εκφράζοντας θέσεις και απόψεις που παραπέμπουν σε παλιότερες εποχές του κράτους και του παρακράτους της Δεξιάς. Άξιος ο μισθός του! ♦

ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗ

Επισκέφθηκα για πρώτη φορά τον Γιάννη Διακογιάννη στο γραφείο του στη Βουλή, όταν προσπαθούσα να μπω στο δημοσιογραφικό χώρο. Μου αφιέρωσε δύο ώρες, περιγράφοντάς μου καταστάσεις, διαβάζοντας κείμενά μου και δίνοντάς μου τηλεφώνια για επαφές. Τελικά μου ζήτησε να του τηλεφωνήσω ξανά μετά από δύο ημέρες γιατί «αύριο θα έμπαινε στο νοσοκομείο για μια μικροεπέμβαση». Ούτε που μου είχε περάσει από το μυαλό ότι εννοούσε ότι

θα εγχειριζόταν σε προχωρημένο στάδιο καρκίνου. Τον συνάντησα για τελευταία φορά στην ΕΣΗΕΑ, ελάχιστες εβδομάδες πριν το θάνατό του και συζητήσαμε όχι για την ασθένειά του, αλλά για την «χωρίς λόγο αλητεία» που έχει επικρατήσει στον Τύπο –με αφορμή την γνωστή υπόθεση της παραποίησης της συνέντευξης Τσίπρα, της οποίας ήμουν το δημοσιογραφικόθύμα. «Γι' αυτό κάθε φορά που έρχεστε νέα παιδιά να με δείτε, αναρωτιέμαι αν αξίζει πραγμα-

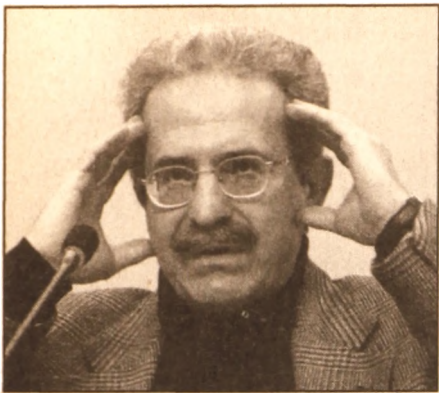
τικά τον κόπο να σας παροτρύνω να συνεχίσετε», μου είπε. Αν αξίζει για κάποιον λόγο, είναι για ανθρώπους σαν τον Γιάννη Διακογιάννη, που, αντιμέτωπος με τη βαριά αρρώστια, δε σταμάτησε να μάχεται, να γράφει, να ταξιδεύει, να ψάχνει, να διεκδικεί. Και που μια μέρα πριν χειρουργηθεί, ασχολιόταν επί ώρες με κάποιον άγνωστό του που ήθελε να γίνει δημοσιογράφος. Αν υπάρχει κάποιο ταξίδι, μακάρι να είναι καλό για σένα, Γιάννη... ♦

ΜΟΛΥΒΙΕΣ

- Ο ζούγκλας έκανε γαργάρα τις καταγγελίες για δημοσιογράφους που τα πίνουν και επέλεξε να λύσει το πρόβλημα με τους δίδυμους πύργους.
- Τον περιμένουν και νέες καμπάνες από το ΕΣΡ, οπότε σκέφτηκε να κάνει οικονομίες χρονιάρες μέρες.
- Έχει, βλέπετε, και έξοδα ο προστάτης των φτωχών, τώρα που μένει στην Εκάλη!
- Η στήλη σας εύχεται καλές γιορτές.
- Ο σοσιαλισμός αργεί, αλλά τι να κάνουμε;
- Υπομονή και εγρήγορση...
- Χρονιάρες μέρες και οφείλουμε ιδιαίτερες ευχαριστίες στους ήρωες της στήλης κ. Georgos (αρχηγό διά αρρεβώνος), τ. καταλληλότερο (ακατανόμαστο), Πρωτόπαπα (εργατολόγο), Κουνελάκι (φιλόσοφο), Μαρία (του Πολυτεχνείου), Διαμαντοπούλου (της Ευρώπης), Βέλτσο (ηθοποιό, σκηνοθέτη, κοινωνιολόγο, δημοσιογράφο, λογοτέχνη και κυρίως φίλο του τ. καταλληλότερου), Πατρίκιο (ποιητή του εκσυγχρονισμού), Μπίσπη (αναζητητή του τρίτου, τέταρτου και βάλε δρόμου προς τον καπιταλισμό), Ανδρουλάκη (συγγραφέα, οπαδό και φίλο του κ. Κρόκου), Βύρωνα (ποιητή των σωμάτων ασφαλείας και επικοινωνιολόγο του ΣΥΝ), Μαριέτα (ηρωίδα του φοιτητικού κινήματος), Κωστάκη (τον πελάτη των πελατών των σουβλατζίδικων και των χασαποταβερνών) και άλλων πολλών που δίνουν στην ασπρόμαυρη ζωή μας χρώμα...

N. ΜΟΛ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Διαρρέει στην «Ζούγκλα» γράμμα του Μαξίμου προς τον Άι Βασίλη, με το οποίο του ζητάνε να τους απαλλάξει από τον Καρατζαφέρη, γιατί διαφορετικά δεν παίρνουν αυτοδυναμία στις εκλογές. Ο Άι Βασίλης όμως δεν μπορεί να έλθει. Ξέμεινε από τάρανδο. Σύμφωνα με αξιόπιστες πληροφορίες, ο τάρανδος κοιμάται στο κρεβάτι της συζύγου γνωστού υπουργού.

Η εφημερίδα *Πρώτο Θέμα* αποκαλύπτει τη διαπλοκή Καραμανλή με μεγαλοεπιχειρηματία, ο οποίος τον επισκέπτεται μυστικά σε γκαρσονιέρα στο Μοναστηράκι. Προκαλείται σάλος. Ο Πέτρος Ευθυμίου ζητάει να γίνουν αμέσως εκλογές. Την τελευταία στιγμή αποκαλύπτεται ότι ο μυστηριώδης επιχειρηματίας ήταν η Δήμητρα Λιάνη μεταμφιεσμένη, που πουλούσε τα αρχεία του Ανδρέα στον καλύτερο μαθητή του.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Τηλεφωνώ στο Μαξίμου για να ικανοποιήσω ένα προσωπικό αιτηματάκι μου, ενόψει εκλογικών παροχών. «Δεν είναι εδώ ο Πρόεδρος», μου λέει

ο Ρουσόπουλος. «Πού είναι», τον ρωτάω. «Έχει κάτι νταβατζήδες στο υπόγειο της Ραφήνας και τους δέρνει», μου λέει. Μου μυρίζουν εκλογές.

Ο Καραμανλής ταξιδεύει επίσης στην Κίνα, όπου θα παραλάβει το βραβείο Σουν Τζου, συγγραφέα του περίφημου βιβλίου στρατηγικής *Η Τέχνη του Πολέμου*. Ο Καραμανλής είναι φανατικός αναγνώστης του βιβλίου και εφαρμόζει πιστά τις αρχές του. Μια από αυτές ορίζει ότι «η πρώτη επιθεση που εξαπολύει ένας ιδιοφυής στρατηγός πρέπει να είναι εναντίον του πνεύματος του εχθρού». Γι' αυτό και ο Καραμανλής, μόλις πήρε την εξουσία, πήγε στον Μπαϊρακτάρη και τσάκισε το ηθικό των διαπλεκομένων. Άλλος στόχος του καλού στρατηγού πρέπει να είναι «η διάσπαση της ενότητας των εχθρικών δυνάμεων». Γι' αυτό ο Καραμανλής έβγαλε Πρόεδρο της Δημοκρατίας ιδρυτικό στέλεχος του ΠΑΣΟΚ. Το μεγαλύτερο όμως κατόρθωμα ενός στρατηλάτη επιτυγχάνεται «όταν κάμπτεται την αντίσταση του εχθρού χωρίς να γίνει καθόλου μάχη». Αυτό εξηγεί γιατί ο Καραμανλής όρισε διάδοχό του τη Ντόρα.

ΜΑΡΤΙΟΣ

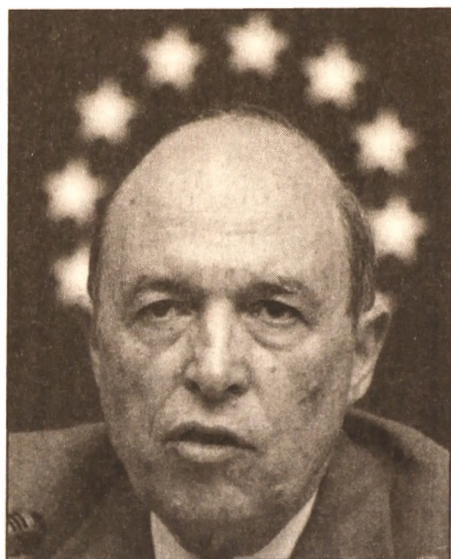
Παρά τα συντριπτικά πλήγματα εναντίον της διαπλοκής, ο Παναθηναϊκός εξακολουθεί να χάνει από τον Ολυμπιακό και η κυβέρνηση αντιμετωπίζει μια ακόμα κρίση.

Ο Καρατζαφέρης απειλεί ότι αν δεν γίνουν αμέσως εκλογές θα συγκροτήσει εκστρατευτικό σώμα για να εισβάλει στα Σκόπια και να ανακηρύξει κυβέρνηση της Μακεδονίας. Από εκεί θα κατευθυνθεί στην Κορυτσά

για να ανακηρύξει και άλλη αυτόνομη ελληνική κυβέρνηση. Του απαντά ο Πολύδωρας, που δηλώνει ότι θα στείλει την αστυνομία να βρει τις χαμένες πατρίδες στον Πόντο.

Οι κινήσεις Καρατζαφέρη ανησυχούν την Άγκυρα και, μπροστά στον κίνδυνο μιας γενικευμένης σύρραξης, ο Καραμανλής και ο Παπανδρέου απλώνουν χέρι φιλίας στους τούρκους στρατηγούς. Τους στέλνουν τον Άκη να τους βοηθήσει να αναδιοργανώσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Η κυβέρνηση αποφασίζει εκτός από τον ΟΤΕ και τη ΔΕΗ να ιδιωτικοποιήσει και την Ακρόπολη. Προηγήθηκε συμφέρουσα πρόταση των Χρήστου Λαμπράκη και Γιώργου Νταλάρα, που θέλουν να κάνουν διεθνές πολυθέαμα με λείζερ μέσα στον Παρθενώνα. Στην πρόταση συμπεριλαμβάνεται και δέσμευση του Λαμπράκη να μαζέψει τον Ευθυμίου, ο οποίος ανεβάζει πολύ το ΠΑΣΟΚ.

Ο Καραμανλής κάνει μέγα ανασχηματισμό και αναλαμβάνουν: υπουργός Άμυνας ο Θ. Λιακουνάκος, Τύπου ο Στ. Ψυχάρης, Επικοινωνιών ο Σ. Κόκκαλης, Ενεργείας ο Ε. Μυτηλιναίος, Οικονομικών και Τραπεζών η Μ. Λάτση, Υγείας ο Γ. Αποστολόπουλος, Απασχόλησης ο Κ. Δασκαλόπουλος. Τα άλλα υπουργεία τα αναλαμβάνει μόνος του ο Ρουσόπουλος.

Στην πρώτη συνέντευξή του μετά τον ανασχηματισμό, ο

Καραμανλής δηλώνει ότι ανακάλυψε την πρωτότυπη αυτή ιδέα στην Κίνα, στα αρχεία του Σουν Τζου, που έγραφε ότι «χωρίς πολιτικούς δεν υπάρχει διαπλοκή». Διαλύεται έτσι η σύγχυση που είχε προκαλέσει το 1993 ο Μητσοτάκης και η διαπλοκή καταργείται αυτόματα.

Αντιδρά όμως σύσσωμη η πολιτική ηγεσία, που αντιμετωπίζει το φάσμα της ανεργίας: Σχηματίζει λαϊκό μέτωπο με τους ηγέτες των συνδικάτων, ξεσπά γενική απεργία, η κυβέρνηση πέφτει και προκηρύσσονται επιτέλους γενικές εκλογές.

ΜΑΪΟΣ

Οι εκλογές διεξάγονται στις 27 του μήνα. Η ΝΔ δεν καταφέρνει να πάρει πάνω από 41,5%, χάνει πολλές έδρες και βγάζει μόνο 151 βουλευτές, ενώ ο ΛΑΟΣ βγάζει 10 βουλευτές. Αμέσως ο Καμμένος προσχωρεί στον Καρατζαφέρη που του υπόσχεται το υπουργείο Άμυνας. Η ΝΔ μένει χωρίς κοινοβουλευτική πλειοψηφία και αναγκάζεται να συμπράξει με τον ΛΑΟΣ.

Σχηματίζεται κυβέρνηση με πρόεδρο τον Καραμανλή, αντιπρόεδρο και υπουργό Επικρατείας τον Καρατζαφέρη, υπουργό Εξωτερικών τη Ντόρα, υπουργό Εθνικής Επίδεσης τον Καμμένο, Εθνικού Πολιτισμού τον Κ. Πλεύρη, Εθνικής Παιδείας τον Β. Πολύδωρα και Ελληνικής Ορθοδοξίας τον Στ. Παπαθεμελή.

Η Αλέκα Παπαρήγα καταγγέλλει στον ελληνικό λαό τη νέα κυβέρνηση, την οποία όμως υποστηρίζει ο ΣΥΝ που

κατάφερε να μπει στη Βουλή χάρη στον Πολύδωρα.

Στην Άγκυρα κηρύσσεται γενική επιστράτευση, αλλά τα πολεμικά σκάφη μένουν από καύσιμα πριν καταλάβουν την υφαλοκρηπίδα. Το σατανικό σχέδιο του Άκη επιτυγχάνει, ο ίδιος γίνεται ήρωας και το ΠΑΣΟΚ παίρνει επιτέλους πέντε ποσοστιαίες μονάδες κεφάλι από τη ΝΔ.

Στο μεταξύ, στην κυβέρνηση προκύπτουν διαφωνίες για το πού πρέπει να εισβάλουμε πρώτα, στα Σκόπια ή στη Β. Ήπειρο. Τελικά, ο Καρατζαφέρης διαλύει τον κυβερνητικό συνασπισμό και προκηρύσσονται και πάλι γενικές εκλογές.

ΙΟΥΝΙΟΣ

Ύστερα από μαραθώνιες συσκέψεις, ο ΣΥΝ αποφασίζει να συμπράξει εκλογικά σε 52 εκλογικές περιφέρειες με το ΠΑΣΟΚ. Στις άλλες 4 δεν έχει υποψηφίους.

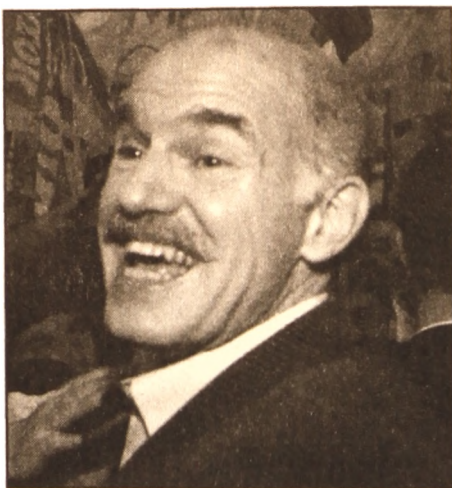
Οι εκλογές γίνονται στις 27 Ιουνίου και η ΝΔ πέφτει κάτω από το 41%. Κυβέρνηση σχηματίζουν το ΠΑΣΟΚ με τον ΣΥΝ. «Τα 'μαθες, πατέρα;», αναφωνεί συγκινημένος και δικαιωμένος ο Γιώργος Παπανδρέου, «τους έκανα ό,τι σου έκαναν το 1989».

Ο Καραμανλής φεύγει από την Ελλάδα. Ο Θοδωρής Ρουσόπουλος αποφασίζει να αποσυρθεί σε μοναστήρι.

Οπαδοί της ΝΔ επικηρύσσουν τον Πολύδωρα, ο οποίος δεν βρίσκεται πουθενά.

Η Αλέκα Παπαρήγα ετοιμάζεται να καταλάβει τα Παλαιά Ανάκτορα, όπου και η έδρα της νέας κυβέρνησης.

ΙΟΥΛΙΟΣ

Ο Μάκης συνεχίζει τις μεγάλες επιτυχίες του, από αλβανικό κανάλι αυτή τη φορά, αφού τσακώθηκε και με τον Κουρή. Μεταξύ των άλλων αποκαλύπτει το όνομα του υπουργού - τάρανδου. Αμέσως, ο Ευαγγελάτος υπονομεύει την επιτυχία του, βγάζοντας στα παράθυρα περίοικους της Βουλής που δηλώνουν ότι ήξεραν τον υπουργό - τάρανδο, επειδή δεν μπορούσε να περάσει κάτω από τις γραμμές των τρώλει.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

«Ευκαιρία να πουλήσω τον ΟΤΕ», σκέφτεται ο Γιωργάκης. Ο Κόκκαλης αντιδρά, αλλά αυτή τη φορά δεν έχει ανάγκη έναν Συμπιλήδη. Η κυβέρνηση πέφτει πάλι εξαιτίας του ΟΤΕ. Γενικώς κυριαρχούν τα μπάνια του λαού.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Γράφεται το τέλος της μετα-

πολίτευσης. Η προοπτική των εκλογών προκαλεί πλήρη αναδιάταξη των πολιτικών δυνάμεων και την ψήφο του ελληνικού λαού ζητούν οι εξής πολιτικές παρατάξεις:

Η ΝΔ με αρχηγό κάποιον Τριανταφυλλίδη.

Το κόμμα ΗΜV (His Master's Voice) με αρχηγό την Ντόρα και υπαρχηγό τον Χρυσοχοϊδη.

Η ΟΣΕ (Ορθόδοξη Συμμαχία Ελλήνων), μέτωπο του ΛΑΟΣ του Καρατζαφέρη και φράξιας εθνικιστών κομμουνιστών που χρηματοδοτούνται από το Πατριαρχείο Σερβίας.

Το κόμμα Α.Ζ.Ε.Μ.Ο. (Ανδρέα Ζεις Εσύ Μας Οδηγείς) με αρχηγό τον Λαλιώτη, υπαρχηγό τον Λιβάνη και χρηματοδότη τον Παναθηναϊκό που θέλει να ανέβει στην Α' Εθνική.

Το ΠΑΣΟΚ με αρχηγό τον Γιωργάκη, που κάθεται μόνος του στη Χαριλάου Τρικούπη αγκαλιά με τη μεγάλη σφραγίδα του κόμματος.

Το ΚΚΕ και ο ΣΥΝ, που παραμένουν ως έχουν. Δεν αλλάζουν με τίποτα.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

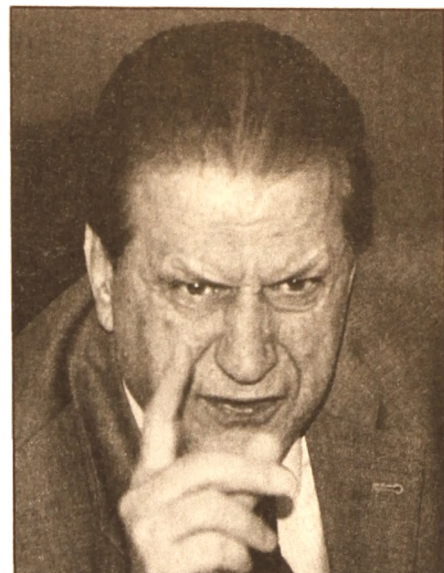

Γίνονται πάλι εκλογές, αλλά δεν τις κερδίζει κανένα κόμμα.

Επικρατεί το χάος. Ακυβερνησία, διαδηλώσεις, συγκρούσεις. Ευτυχώς που το ΠΑΣΟΚ διέλυσε το στράτευμα και δεν υπάρχει κίνδυνος πραξικοπήματος.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Την κατάσταση σώζει η κυρία Γιάννα. Αγοράζει όλες τις εφημερίδες και σταματά έτσι άπαξ διά παντός τη διαπλοκή. Διαπλεκόμενοι και δημοσιογράφοι

επιβιβάζονται σε κόττερα και εγκαταλείπουν μαζικά την Ελλάδα. Η Μαρίκα κλείνει τον Μητσοτάκη στο υπόγειο και τον δέρνει τρεις φορές την ημέρα.

Ιδρύεται νέο κόμμα με το όνομα «Ολυμπιακή Αναγέννηση». Γενικός διευθυντής αναλαμβάνει ο Κουσουλής, με βοηθούς τους δημοσιογράφους Σμαϊλη, Κοττάκη και Προβή. Ο πρώτος αναλαμβάνει τους παπάδες, ο δεύτερος τη ΝΔ και ο τρίτος το ΚΚΕ.

Γίνονται εκλογές και τις κερδίζει το κόμμα της Γιάννας. Όπως είχε προβλέψει το 2005 η *Ημερησία* του Μπόμπολα, το νέο κόμμα κερδίζει με 45,6%.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Στις ΗΠΑ, το Πεντάγωνο αρχίζει να αντικαθιστά τους άνδρες των βοηθητικών σωμάτων του με ρομπότ υψηλής τεχνητής νοημοσύνης που μπορούν να διαβάσουν, να ομιλούν και να οδηγούν οχήματα και να κάνουν ό,τι τους λένε.

Το ίδιο πρόγραμμα εφαρμόζει το Στέιτ Ντιπάρτμεντ και στην Ελλάδα, όπου οι πολιτικοί αντικαθίστανται από ρομπότ τελευταίας τεχνολογίας. 🤖

Το ήθος και η εποχή

Νίκος Γιανναδάκης (1946–1998)

Χαρισμένο στη Γεωργία, τη Σοφούλα και τον Χαραλάμπη

Φίλε αναγνώστη,
Στις σελίδες που ακολουθούν θα διαβάσεις για έναν συνεργάτη και φίλο δικό μας. Τον Νίκο Γιανναδάκη. Ο Νίκος Γιανναδάκης ήταν από τους πρώτους που πλαισίωσαν το Αντί, αμέσως μετά την επανέκδοσή του το 1974. Συνεργάτες υπήρξαν βεβαίως πολλοί και άξιοι. Όμως λίγοι ξεχώρισαν με την ποιότητα και την αφοσίωσή τους. Ο ένας από αυτούς ήταν ο Νίκος Γιανναδάκης. Ήταν και φίλος όλων όσων συνάντησε στην διαδρομή του μέσα από το Αντί. Φίλος με ό,τι σημαίνει η λέξη και που δεν μπορείς βέβαια να το αναπαραστήσεις. Εμείς γι' αυτούς τους λόγους αποφασίσαμε αυτό το μικρό αφιέρωμα. Η ιδέα του μας κυνηγά όλα αυτά τα οχτώ χρόνια που ο φίλος μας έχει φύγει. Φτάνουν όμως αυτά;

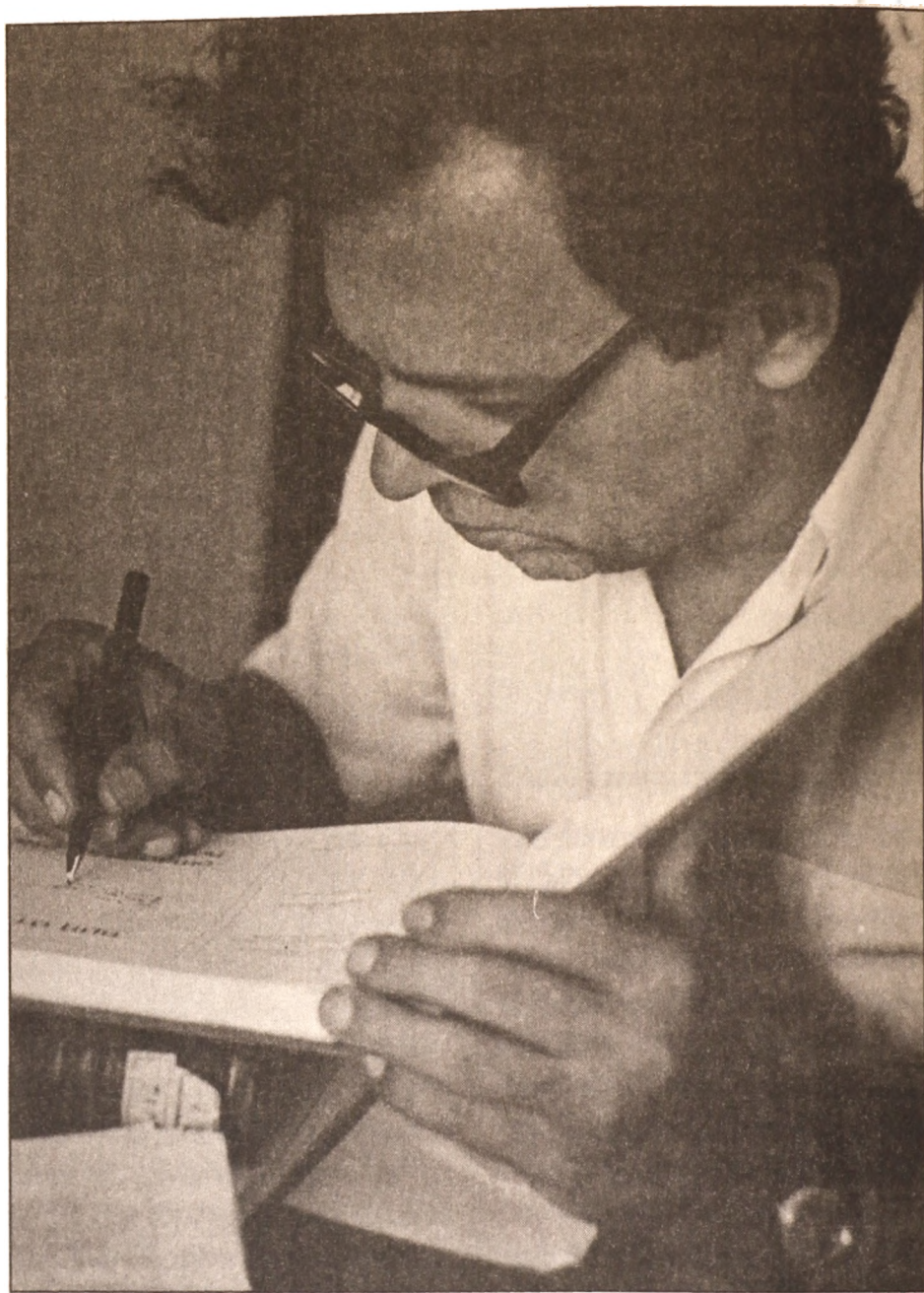
Ο Νίκος Γιανναδάκης ήταν ένας ξεχωριστός άνθρωπος. Η πολιτική του στράτευση, οι προσωπικές αναζητήσεις, η μοναδική δουλειά που πραγματοποίησε σαν έφορος της Βικελαίας Βιβλιοθήκης στη γενέτειρά του, το Ηράκλειο, στα δεκαπέντε χρόνια της θητείας του (1983–1998), δίνουν ένα μικρό μόνον μέτρο της αξιοσύνης και των αρετών του.

Εμείς, χαμένοι μέσα σε φωτογραφίες, κείμενα, μέσα σε βιβλία, δημοσιεύματα, επιστολές, αφηγήσεις, δύσκολα μπορέσαμε να ανασυστήσουμε το πρόσωπο ενός φίλου και ενός συνεργάτη όπως το επιθυμούσαμε. Η ανθρώπινη ζωή είναι πολύ πλούσια για να παγώσει σε μιαν εικόνα.

Όσα ένας φίλος μας μήνυσε αποτυπώνουν ίσως και την δική μας αμηχανία:

Μου είπατε να γράψω ένα κομμάτι για τον Νίκο. Πολλές φορές, από δική μου ανάγκη παλαιότερα, αποπειράθηκα να γράψω κάτι γι' αυτόν. Ενώ μέσα μου υπάρχει ένας ωκεανός εικόνων, αναμνήσεων, περιστατικών, συναισθημάτων για τον Νίκο, όταν αρχίζω να τα βάζω στο χαρτί τον κονταίνουν, τον περιορίζουν· είναι κατώτερα του ανθρώπου που υπήρξε.

Ο Νίκος ήταν αδελφός. Η μοίρα το 'φερε να χαθεί

πρώρα. Όμως μέσα σ' αυτήν την ημιτελή διαδρομή πρόλαβε να ζήσει και ν' αφήσει πίσω του ευδιάκριτο έργο.

* * *

Ίσως μέσα στις σελίδες που ακολουθούν να διασώζεται το ήθος και η εποχή του ανθρώπου. Εμείς αυτό θέλουμε να δώσουμε στους μεταγενέστερους: Υπήρξαν εποχές σκληρές κατά τις οποίες άλλοι άνθρωποι αποτύπωσαν αδρά την παρουσία τους και δούλεψαν στη σύντομη ζωή τους με πείσμα, έμπνευση και χωρίς να τσιγκουνευτούν δυνάμεις ούτε μια στιγμή. Ας μείνουν αυτά σαν ελάχιστη τιμή για τον Νίκο Γιανναδάκη.

Οι ρίζες

Καθισμένοι, ο προπάππος (από τη μητέρα) Ιωάννης Ιερωνυμίδης και η προγιαγιά Σοφία. Όρθια τα παιδιά τους.

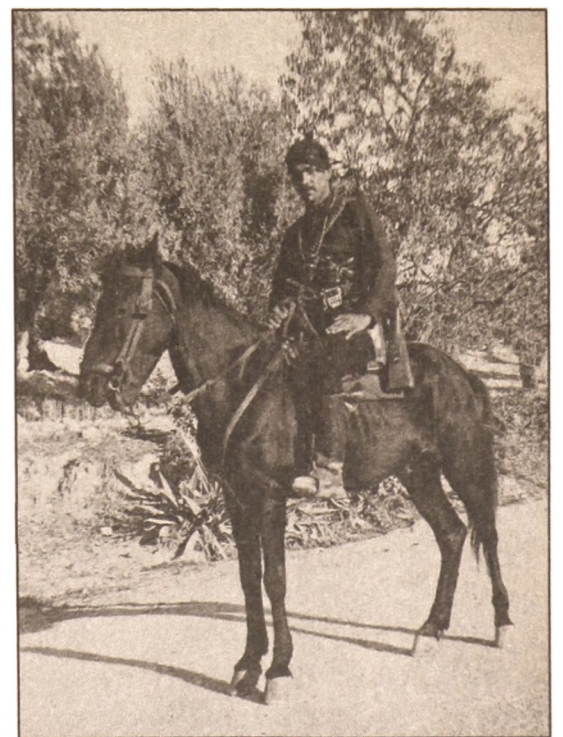

Πρώτος από αριστερά ο παππούς (από τη μητέρα) Φίλιππος Ιερωνυμίδης. Καθισμένος ο ιερομόναχος Γεώργιος Ιερωνυμίδης, αδελφός του προπάπου.

Οι φωτογραφίες αποτελούν χρονικά όσο και οικογενειακά οδόσημα. Το Αντί προτίμησε αυτή τη φορά τη δική τους αφήγηση για τη ζωή του Νίκου Γιανναδάκη, αφού αναλυτικό χρονολόγιο έχει ήδη δημοσιευθεί στο τεύχος 658 (10/4/1998).

Πρώτος (καθισμένος) από δεξιά ο Νικόλαος Κωνσταντή Γιανναδάκης, Μακεδονομάχος, παππούς (από πατέρα) του Ν.Γ. Αριστερά τού καπετάν Γιανναδάκη ο Αντώνης Γρηγοράκης, γνωστός ως καπετάν Σατανάς. Επί της γερμανικής Κατοχής ο καπετάν Σατανάς υπήρξε ο πρώτος αρχηγός της κρουσανιώτικης αντιστασιακής ομάδας.

Η μητέρα του Ν.Γ. Σοφία Φ. Ιερωνυμίδου. Δεξιά, ο πατέρας του Νίκου καπετάν Χαράλαμπος Γιανναδάκης, οπλαρχηγός της κρουσανιώτικης αντάρτικης ομάδας του «Σατανά», τα χρόνια της γερμανικής Κατοχής.

Ο Νίκος δεξιά με τα αδέρφια του Φίλιππο (κέντρο) και Κώστα (αριστερά) σε γυμναστικές επιδείξεις το 1956 στο Λύκειο «Κοραής».

Ο Νίκος και ο αδερφός του Φίλιππος στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου το 1954. Στο άκρο δεξιά ο πατέρας Χαράλαμπος και τρίτη από αριστερά η μητέρα Σοφία.

Καθισμένος δεύτερος από αριστερά ο Ν.Γ., λυκόπουλο, το 1951.

Τα παιδικά χρόνια

Ο Νίκος (αριστερά), με τη μητέρα του και τον αδερφό του Κώστα, στο Ηράκλειο το 1951.

Ο Ν.Γ. στο κέντρο μαζί με συμμαθητές από το «Καπετανάκειο» Γυμνάσιο Ηρακλείου.

Η οικογένεια

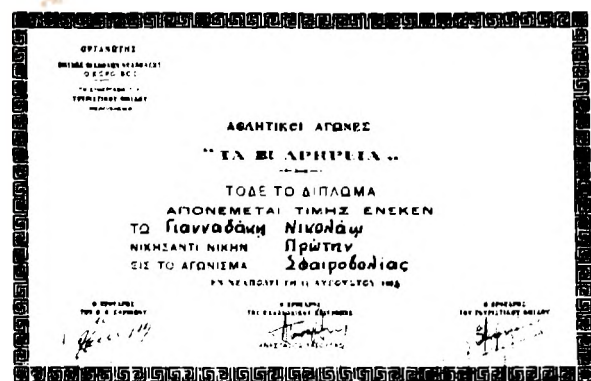

Ο Νίκος με τον γιο του Χαραλάμπη στο Μετόχι στο Καλαμούτσι, στις 6 Δεκεμβρίου 1997.

Τα παιδιά του Νίκου Σοφούλα και Χαραλάμης.

Αθλητικές διακρίσεις

Επάνω, το δίπλωμα του πρώτου νικητή στο αγώνισμα της Σφαιροβολίας, στα «Δρήρεια», 15 Αυγούστου 1964. Κάτω, το δίπλωμα του δεύτερου νικητή στο Κρητικό Βόλι, 3 Ιουνίου 1962.

Ο Νίκος και η γυναίκα του Γεωργία Κατσαλάκη σε ταβέρνα στο Ηράκλειο το καλοκαίρι του 1987.

Οι φυλακές Κορυδαλλού είναι οι πλέον σύγχρονες των Βαλκανίων...

Σεβαστή μου μητέρα,
Σεβαστέ μου πατέρα,
Αγαπημένοι μου γονείς,
Αγαπημένε μου αδελφέ...

Έτσι αρχίζουν τα γράμματα του Νίκου από τις φυλακές προς την οικογένειά του. Και τελειώνουν πάντα:
Σας φιλώ το χέρι με σεβασμό.

Μοιάζουν, όπως τα διαβάζουμε σήμερα, μέρες των e-mail και των συνοπτικών τηλεφωνικών επικοινωνιών, σα να έχουν γραφτεί χρόνια πολλά πριν. Μοιάζουν σαν να αντιγράφουν το πρότυπα των «Οδηγών Αλληλογραφίας» που ήταν σε χρήση στον 19ο ή τις αρχές του 20ού αιώνα.

Όσοι πάντως γνωρίζανε τον Νίκο και την αγάπη και τον σεβασμό προς τους γονείς του –που όφειλε, όταν τους έγραφε, να λογαριάζει οπωσδήποτε και τους δικούς τους κώδικες επικοινωνίας– δεν θα πρέπει να ξαφνιαστούν διαβάζοντας τη λογοκριμένη αλληλογραφία του τις μέρες της δικτατορίας, από το 1967 έως το καλοκαίρι του 1973, όταν αποφυλακίστηκε. Από μερι-

κές δεκάδες γράμματα του Νίκου –προς την μητέρα του είναι τα πιο πολλά– μεταφέρουμε στις σελίδες αυτές μερικά ενδεικτικά αποσπάσματα.

Συνεχής αναφορά στον αδελφό του Κώστα να του προμηθεύσει ορισμένους τίτλους βιβλίων απαραίτητων για τα διαβάσματά του στη φυλακή, η έγνοια για τις σπουδές του μικρότερου αδελφού Φίλιππου, η έγνοια του για τις αγροτικές δουλειές και τα οικονομικά της οικογένειας, η συνεχής παρακολούθηση της εξέλιξης της ιστορίας με την διαγραφή του από το Πανεπιστήμιο, τα μηνύματα ενθάρρυνσης προς τους γονείς, η συγγνώμη επειδή τους δημιούργησε έγνοιες με τη σύλληψη, την δίκη και την φυλάκισή του. Έγνοιες, έγνοιες...

Η θέα είναι εξαίσια...

22-10-1969

Σεβαστή μου μητέρα,

Στις 18 του μηνός ήλθαμε εδώ, στον Κορυδαλλό. Είναι οι πλέον σύγχρονες φυλακές των Βαλκανίων. Αρκετά να σας πω ότι τό κάθε δωμάτιο (μένει ο καθένας μόνος του) έχει καμινέ, τέλειο νιπτήρα, καλοριφέρ, βιβλιοθήκη, τραπέζι φορμάικα με μεγάλο συρτάρι, καρέκλα φορμάικα και ντουλαπίτσα. Από τό παράθυρό μου βλέπω όλη τήν Αθήνα και –πρό πάντων τήν νύχτα– ή θέα είναι εξαίσια.

Δέν ξέρετε μητέρα πόση χαρά μου έδωσε ή συνάντησή μας και πόσο μέ ένθουσίασε ό Φίλιππος. Είναι μεγάλη υπόθεση να ξέρεις πώς έξω υπάρχουν άνθρωποι που σε σκέφτονται και σ' αγαπούν πραγματικά. Να μή στενοχωριέστε και όλα θά πάνε καλά. Έδώ, στην πτέρυγα τή δική μας, τό 95% είναι νέοι και κάθε Κυριακή έχουμε εκκλησία. Σας λέω, ειλικρινά, πώς θά προσπαθήσω να πηγαίνω τακτικά και όχι μόνο για τό δικό σας χατήρι.

Αυτό μου τό γράμμα θά είναι σύντομο, γιατί μετά από δέκα λεπτά θά τό παραδώσω. Θά ήθελα να πείτε στον Κώστα να μου στείλει τώρα όλα τά βιβλία που αγόρασε για μένα κά-

νοντάς τα ένα δέμα και, αν είναι δυνατόν, να συμπεριλάβει σ' αυτά και τό «Νέο Βιομηχανικό Κράτος» του Γκαλμπραίθ.

Επίσης, να μου στείλει τά βιβλία που του παράγγειλα μέ τον Φίλιππο (τά αγγλικά) να μου αγοράσει. Ακόμα, να κρατήσει, από τό έξ 600 δρχ. επίδομά μου του μηνός Νοεμβρίου, 100 δρχ. και να μου αγοράσει μία αγγλική εισαγωγή στη Στατιστική από τίς εκδόσεις των Pocket Books [Introduction Statistics].

Μου χρειάζονται πνιζάμες, αλλά δέν θέλω να ξεδευτείτε. Αν υπάρχει κανένα παλιό ζευγάρι, μέ ευχαρίστησή μου και χωρίς ντροπή θά τίς φορούσα.

Επειδή, λόγω της τελευταίας μεταγωγής, είχα όρισμένα έκτακτα έξοδα σας παρακαλώ να μου στείλετε τίς 500 δρχ. (τίς υπόλοιπες 100 να τίς δώσετε όπως σας είπα στον Κώστα) πριν από τό τέλος αυτού του μηνός. Φιλήστε μου τον πατέρα, τή γιαγιά, τον Κώστα και τον Φίλιππο. Να ευχαριστήσετε τή θεία Μαρία για τό βιβλίο που μου δώρισε και φιλιά σε όλους.

Σας φιλώ τό χέρι μέ σεβασμό
Νίκος

Οι απλές στιγμές κρύβουν μια απέραντη καθαρότητα...

27-11-69

Σεβαστή μου μητέρα,

Θέλω να μέ συγχωρήσεις που καθυστέρησα να απαντήσω στο τελευταίο σας γράμμα. Προχθές ξεκίνησα να γράψω, αλλά τά νέα μου ήταν τόσο φτωχά, που δέν γέμιζαν ούτε μία σελίδα.

Χάρηκα πολύ μέ τίς φωτογραφίες. Μου θύμισαν μία εποχή τόσο ωραία μέσ στην απλότητά της και συγκινήθηκα. Οι απλές στιγμές κρύβουν μέσα τους μία απέραντη καθαρότητα, μία γαλήνη τόσο δυσεύρετη στην πολυτάραχη και κρίσιμη εποχή μας. Οι εικονίτσες μέ έφεραν κοντά στα παιδικά μου χρόνια, τότε που πήγαινα στο κατηχητικό, στην Αγία Αικατερί-

Η γιαγιά (απο τη μητέρα)
Ειρήνη Φ. Ιερωνυμίδου

Γράμματα του Νίκου Γιανναδάκη από την φυλακή

νη. Δεν λέω, μου θύμισαν και τις παιδικές αταξίες, μά είχαν όλα τότε μία ξεχωριστή χάρη. Δεν ξέρεις μητέρα πόσο σ' αγαπώ, πόσο σέ έχω νοιώσει, ειδικά τόν τελευταίο καιρό. Σήμερα μπορώ να ερμηνεύω όλη σου τή συμπεριφορά μέσα από ένα νέο πρίσμα. Έμεινες πάντοτε μία καθαρή κοπελίτσα, ένα παιδί, δεν έχουν σημασία τά χρόνια. Και μέ μία τέτοια καρδιά, υπέμενες τόσα. Σ' αγαπώ πολύ κι αυτό που θέλω είναι να μπορέσω κάποτε να σου δώσω λίγη χαρά, έστω και μία σταλίτσα. Κάνε λίγη υπομονή μητέρα, ελπίζω να τό καταφέρω αυτό σύντομα. Κι αν αργήσω να ξέρεις πάντοτε πώς ο Νίκος σ' αγαπά μ' όλη του τήν καρδιά και αυτό πρέπει να σέ γεμίζει μέ χαρά γιατί είναι αληθινό.

Είναι βράδυ, πολύ αργά, σέ λίγο θά κοιμηθώ. Τό σημερινό διάβασμα μέ κούρασε πολύ. Νά μέ συγχωρείς μητέρα που σου γράφω σήμερα κάπως συναισθηματικά. Ίσως σέ λυπήσω, μά δεν τό θέλω. Εγώ θέλω να ξέρω πώς είσαι πάντα χαρούμενη, πώς κάνεις υπομονή, πώς μ' αγαπάς. Για όλα τά άλλα δεν μέ νοιάζει, είναι περαστικά. Και κάτι ακόμα: Νά μέ βλέπεις όχι μόνο σάν παιδί σου αλλά και σάν ένα αγνό φίλο. Αν μπορώ να σέ βοηθήσω σέ κάτι, να μου τό λές. Ειδικά σέ ό,τι αφορά τόν Φίλιππο θέλω να μαθαίνω τό κάθε τί. Πρέπει όλοι μας να τόν βοηθήσουμε όσο μπορούμε, γιατί πιστεύω πώς θά γίνει σημαντικός άνθρωπος. Κοιτάζω τώρα τή γιαγιά στή φωτογραφία και αρχίζω να χαμογελάω. Θυμάστε πόσο άστεία και πόσα πειράγματα γινόνταν στό σπίτι; Σκέφτομαι αυτό που έλεγε συχνά: «Κάτσε τώρα... κάτσε τώρα... κάτσε τώρα». Τό θυμάστε και σεις; Τόλεγε όταν τήν πείραζε ό Φίλιππος ή ό Κώστας. Από τόν Κώστα μαθαίνω πώς δεν έχει αλλάξει καθόλου και πώς είναι μία χαρά. Νά μου τή φιλήσεις μητέρα και να τής πεις πώς τή σκέφτομαι καθημερινά.

Έλαβα και τό γράμμα από τόν πατέρα και χάρηκα που είναι καλά. Αντιλαμβάνομαι όλες τις δυσκολίες

που αντιμετωπίζει και θά ήθελα πολύ να μπορούσα να τόν βοηθήσω. Τό μόνο που του υπόσχομαι είναι πώς θά προσπαθήσω να πραγματοποιήσω τό όνειρο που είχε για μένα.

[...]Αυτά για σήμερα. Τώρα θά σβήσω τό φώς και θά κοιμηθώ. Έχουμε εδώ όλες τις ανέσεις και γι' αυτό να μή στενοχωριέσαι μητέρα, λίγη υπομονή.

Χαιρετισμούς στή θεία Χριστίνα και σ' όλους τούς συγγενείς και στους γείτονες που ποτέ δεν ξεχνώ.

Φιλήστε μου τή γιαγιά, τόν μπαμπά και τόν Φίλιππο.

Σας φιλώ τό χέρι μέ σεβασμό
Νίκος

Θα ήθελα να μου στείλετε λίγο λάδι και κονσέρβες...

16-7-1970

Σεβαστή μου μητέρα,

Τί κάνετε; Ασφαλώς τώρα που είναι και ό Κώστας μαζί σας, θά έχετε πρόσθετη χαρά. Ό Φίλιππος θά πρέπει να έτοιμάζεται έντατικά για τις εισαγωγικές εξετάσεις και πιστεύω ότι θά επιτύχει στήν προσπάθειά του όπως δήποτε. Νά προσέξει ιδιαίτερα τό μάθημα τής Ιστορίας, που ή μελέτη του είναι ευχάριστη και ακόμα, συγκεντρώνει αρκετές μονάδες. Σέ ένα διάλειμμα θά του συνιστούσα να διαβάσει και τή «Φαιακία» του Λεκατσά και πιστεύω, αν και είναι αρκετά δύσκολο, ότι θά τό βρει αρκετά ενδιαφέρον στό είδος του. Θά είναι και μία σημαντική προσέγγιση στις προχωρημένες Όμηρικές έρευνες και, ακόμα, θά γνωρίσει και μία συνεπή έφαρμογή τής δημοτικής γλώσσας.

Μητέρα μου, περνά τώρα πάρα πολύ καλά και σας σκέπτομαι πάντοτε. Νά μή στενοχωριέστε και όλα θά πάνε καλά. Άλλωστε, όπως ξέρετε αξιοποιώ τόν χρόνο μου και μάλιστα τώρα που υπάρχουν εδώ άνθρωποι κατάλληλοι για να μέ βοηθούν. Τόν Αύγουστο θά πάτε στό άμπέλι μας και έτσι θά ξεφύγετε πιο εύκολα απ'

τις κακές σκέψεις που αφορούν τήν κατάστασή μου. Και ό πατέρας ελπίζω ότι όσο θά περνά ό καιρός τόσο καλύτερα θά τά καταφέρνει από οικονομική άποψη. Όταν θά είμαι κοντά σας, τότε κι εγώ θά σας βοηθήσω όσο μπορώ περισσότερο, ώστε να ξεκουραστείτε και σεις.

Πείτε στον Κώστα να μέ ενημερώσει όσο τό δυνατό γρηγορότερα για τό θέμα του Δήμου. Να προχωρήσω τή μετάφραση του «Economic Planning and Democracy», ή να αρχίσω άλλο βιβλίο και ποιό; Ακόμα, περιμένω να μου στείλει τό βιβλίο του Πεσματζόγλου, και τόν παρακαλώ να μήν τό λησμονήσει στό επόμενο επισκεπτήριο. Όσο για τό βιβλίο «Μέση Ανατολή και Δύση» να μέ συγχωρέσει που δεν θά μπορέσω να του τό στείλω αυτές τις μέρες, αλλά στό πρώτο επισκεπτήριο θά του τό παραδώσω όπωςσδήποτε.

Έλαβα τά σεντόνια και τό πανταλόνι και σας ευχαριστώ. Θά ήθελα μόνο να μου στείλετε λίγο λάδι και κονσέρβες, ή να τά φέρετε στό επόμενο επισκεπτήριο. Ακόμα, μέχρι στις 20 του μηνός θά ήθελα 200 δραχ. για να καλύψω τά έξοδα αυτού του μήνα, διότι αγόρασα κάτι έκτακτα βιβλία και έχω έλλειμα.

[...]

Περιμένω νέα σας – Μέ σεβασμό
Νίκος

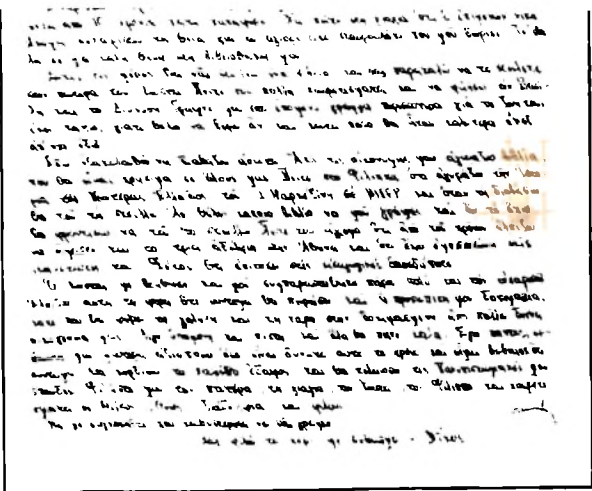
Λυπάμαι που δεν μπορώ να προσφέρω την οποιαδήποτε βοήθεια...

Κυριακή 4 Ιουλίου 1971

Σεβαστή μου μητέρα,

Έλαβα τό τελευταίο σας γράμμα και χάρηκα ιδιαίτερα για τό γεγονός τής επανακτήσεως τής άδειάς. Πάντοτε πίστευα ότι αυτό θά γινόταν, γιατί τό δίκαιο όποιος τόχει θά τό βρει όπωςσδήποτε. Τώρα ό πατέρας θά έχει αρκετές ασχολίες και λυπάμαι που εγώ δεν είμαι ακόμα σέ θέση να του προσφέρω τήν οποιαδήποτε βοήθεια.

Και εγώ έχω να σας αναγγείλλω

Το γράμμα της 4.7.1971 με την μονογραφή του λογοκριτή στην κάτω δεξιά γωνία.

δύο ευχάριστα νέα: τό πρώτο ἀφορᾷ τήν ἀκύρωση τῆς διαγραφῆς μου ἀπό τό πανεπιστήμιο, μετά ἀπό συζήτηση ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου. Ἡ ἀκύρωση τῆς ἀποφάσεως τοῦ Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου ἐπετεύχθη μέ τό αἰτιολογικό τῆς μή προσκλήσεως δι' ἀπολογία. Πέρα ἀπ' αὐτό ὑπάρχει σχετική εἰδοποίηση περί ἐγγραφῆς μου σέ δύο ξένα πανεπιστήμια – ἓνα τῆς Δανίας καί στό Ἑλεύθερο Πανεπιστήμιο τοῦ Δ. Βερολίνου.

Τό δεύτερο νέο ἀφορᾷ τήν ὑπόθεση τῆς ἀνυποταξίας μου. Ἐπειδή τό Στρατολογικό γραφεῖο δέν εἶχε στή διάθεσή του τά ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά, μέ παρέπεμψαν στό Διαρκές Στρατοδικεῖο γιά ἀνυποταξία. Ὁ Κώστας ὁμως φρόντισε νά μου προσκομίσει τά κατάλληλα πιστοποιητικά ἀπό τό πανεπιστήμιο καί ἔτσι στό δικαστήριο ἀθωώθηκα. Ὅλα τά ἔξοδα τῆς δίκης χρεώθηκαν στό δημόσιο καί τώρα πιά δέν ὑπάρχει καμιά ἐκκρεμότητα μέ τό στρατό.

[...] Γράψτε μου στό ἐπόμενο γράμμα περισσότερα γιά τή ζωή τους ἐκεῖ κάτω, γιατί θέλω νά ξέρω ἂν καί κατά πόσο θά ἦταν καλύτερα ἐκεῖ ἀπ' ὅ,τι ἐδῶ.

Ἐδῶ ἐξακολουθῶ νά διαβάζω ἀρκετά. Ἀπό τίς οἰκονομίες μου ἀγοράζω βιβλία, πού θά εἶναι χρήσιμα σέ ὅλους μας. Πείτε στόν Φίλιππα ὅτι ἀγοράζω τήν «Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος» τοῦ Ι. Μαρκεζίνη σέ βίπερ καί ὅταν τή διαβάσω θά τοῦ τή στείλω. Ἄν θέλει κάποιο βιβλίο νά μου γράψει καί ἂν τό ἔχω θά φροντίσω νά τοῦ τό στείλω. Πείτε του ἀκόμα ὅτι ἀπό τοῦ χρόνου ἐλπίζω νά εἴμαστε καί τά τρία ἀδέλφια στήν Ἀθήνα καί ὅτι ἔχω ἐμπιστοσύνη στίς ἱκανότητές του. Φέτος θά ἐπιτύχει στίς εἰσαγωγικές ὅπωςδήποτε.

[...]

Νά μέ συγχωρεῖτε πού καθυστέρησα νά σᾶς γράψω.

Σᾶς φιλῶ τό χέρι μέ σεβασμό –
Νίκος

Τον Αύγουστο θα περάσουμε
ὅπως παλιά...

23-4-1973

Σεβαστή μου μητέρα καί πατέρα,

Εἶμαι πολύ καλά καί περιμένω μέ πολλές ἐλπίδες νά σᾶς συναντήσω. Ὅπως θά ξέρετε, ἡ δίκη στό Ἀναθεωρητικό προσδιορίστηκε γιά τίς 27-6-1973. Κάπως ἀργά βέβαια, ἀλλά ὁ καιρός θά περάσει γρήγορα, χωρίς νά τό καταλάβουμε. Ἡ αἰσιοδοξία μου εἶναι μεγάλη καί βάσιμη – ὅπως ἀπέδειξαν οἱ πρώτες δίκες ἐνώπιον τοῦ Ἀναθεωρητικοῦ.

Θά ἤθελα πολύ νά κάνουμε φέτος Πάσχα μαζί, ἀλλά δέν πειράζει. Τώρα στίς γιορτές θά σᾶς σκέπτομαι πάντα καί θά χαίρομαι μέ τή σκέψη πώς εἶναι τό τελευταῖο Πάσχα πού περνᾶμε μακριά ὁ ἓνας ἀπό τόν ἄλλον.

[...] Ὁ Κώστας μου φέρνει πάντα βιβλία καί αὐτό εἶναι μία ἀνεκτίμητη βοήθεια γιά μένα. Μοῦ ἔφερε καί τήν Καινή Διαθήκη καί σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν ὡραία ἀφιέρωση. Ὅλο αὐτό τό διάστημα διαβάζω τά σχετικά μέ τή γραφή τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης καί τά διάφορα ἱστορικά προβλήματα πού λύνει σήμερα ἡ ἐπιστημονική καί θεολογική ἔρευνα. Παράλληλα μελετῶ ἐντατικά καί τά ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα πού ἔχω στή διάθεσή μου. Πιστεύω πώς τό διάβασμα αὐτό θά εἶναι πολύ γόνιμο καί θά μέ βοηθήσει ἀποτελεσματικά στό μέλλον. Ἄλλωστε, γιά τό διάβασμα αὐτῶν τῶν βιβλίων οἱ συνθήκες τῆς φυλακῆς εἶναι οἱ ἰδανικότερες.

Δέν ξέρετε μέ πόση ἀγωνία καί ἐλπίδα περιμένω τήν ἡμέρα τῆς δίκης μου. Τό καλοκαίρι θά τό περάσουμε ὅλοι μαζί κάτω καί τόν Αὐγουστο ὅπως παλιά, θά ἤθελα νά πᾶμε στό μετόχι μας. Εἶμαι βέβαιος πώς ἡ δική μου περιπέτεια θά εἶναι σύντομα ἓνα μακρινό παρελθόν καί πώς σύντομα ὁ πατέρας θά δεῖ ὅλα του τά ὄνειρα νά ἐκπληρώνονται.

Σᾶς εὐχομαι καλό Πάσχα καί σᾶς σκέπτομαι πάντα. Φιλῆστε μου τή γιαγιά καί τόν Φίλιππο. Εὐχές καί στούς θεῖους, τίς θεῖες, τά ξαδελφάκια καί τούς φίλους μας.

Σᾶς φιλῶ τό χέρι μέ σεβασμό –
Νίκος

Ἐνα γράμμα ἀπ' το Παρίσι

Αγαπημένε μου ἀδελφέ, γειά σου.

Δέν σοῦ ἔγραψα τόσον καιρό καί γι' αὐτό δέν ἔχω δικαιολογία. Πρῖν ἀπό μία βδομάδα γύρισα στήν Ἀθήνα ἀπό τό Παρίσι, ἀφοῦ στό μεταξύ ἐπισκέφθηκα τήν Κοπεγχάγη γιά 5 μέρες. Πέρασα πάρα πολύ καλά, ἀλλά κουράστηκα κιόλας.

Τό πιό εὐχάριστο ἀπ' ὅλα ἦταν ἡ συνάντησή μου μέ τόν καθηγητή Vidal-Naquet, πού τά ἀποτελέσματά της ξεπέρασαν κάθε προσδοκία μου. Γιά νά μή στά πολυλογῶ, ἀρχίζω ἀπό τώρα μαζί του τή συγγραφή ἐνός «ντοκτορά τρίτου κύκλου», πού μέ τά ἑλληνικά κριτήρια ὑπερβαίνει σέ ἀξία τήν «διατριβή ἐπὶ ὑψηγεσία». Ἡ σελίδα πού ἄνοιξε γιά μένα ἡ συνάντηση αὐτή εἶναι σελίδα ζωῆς – δρόμος ἀπό μονοπάτια δύσβατα, πού κρύβουν ἄπειρες συγκινήσεις, γνώσεις καί ἐκπλήξεις. Τώρα δέν μένει παρά νά κάνω ὅ,τι μοῦ εἶναι δυνατόν γιά νά ἀκολουθήσω μέ συνέπεια καί ὑπομονή αὐτόν τό δρόμο, ὅσοι κι ἂν εἶναι ὁ κόπος.

Ἐχουν κυκλοφορήσει ἀπό τή σειρά «Φιλοσοφία – Πηγές» 4 τόμοι, καί σέ λίγες μέρες θά βγεῖ καί ὁ πέμπτος. Γράψε μου σέ ποιά διεύθυνση θέλεις νά σοῦ τούς στείλω, καί ἐπίσης τή διεύθυνση τῆς νονᾶς σου καί τοῦ κ. Ζαχαράκη γιά νά στείλω καί σ' αὐτούς. Ἐχω μάθει νέα σου ἀπό τή μητέρα καί σχημάτισα τήν ἐντύπωση πώς τά πράγματα (τά σχετικά μέ σένα) πηγαίνουν πρὸς τό παρόν καλά. Ἐγώ θά κατέβω στό Ἡράκλειο τέλος Ἀπριλίου καί θά ἤθελα νά μου γράψεις τήν προσωπική σου γνώμη «περὶ τοῦ πρακτέου» ἀπό ἐδῶ καί στό ἐξῆς.

Ἡ Εἰρήνη καί ἐγώ σοῦ εὐχόμαστε καλό Πάσχα καί ἡ σκέψη μας εἶναι πάντα κοντά σου. Καί κάτι ἀκόμα: ἂν θεωρεῖς σκόπιμο νά ἔρθω ἐκεῖ (μόνος ἢ μέ τόν πατέρα) γιά νά προωθηθεῖ καλύτερα τό ζήτημά μας, μή διστάσεις νά μου τό πεις.

Αὐτά γιά σήμερα, καί περιμένω νέα σου. Σέ φιλῶ, μέ ἀγάπη πολλή.

N.

(Αρχεῖο οἰκογένειας Γιανναδάκη)

Γράμματα από τη φυλακή προς τη Ρέα Γαλανάκη

(Αρχείο Ρ. Γ.)

8/2/1973, Φυλακή Κορυδαλλού

Αγαπημένη μου Ρέα,

Είναι νομίζω το πρώτο γράμμα που σου στέλνω από τότε που άρχισαν να υπάρχουν βάσιμες ελπίδες για σύντομη αποφυλάκιση. Δεν σου κρύβω πως σ' όλο αυτό το διάστημα έκανα πολλές σκέψεις και, φυσικά, και γύρω από τη σχέση μας. Σήμερα, ίσως να φταίει και η λίγη γρίπη που έχω, θέλω τις σκέψεις μου αυτές να τις «ανακοινώσω» σε κάποιον [...] Εδώ νομίζω βρίσκεται και η αγεφύρωτη διαφορά μας. Εσύ πιστεύεις ακόμα πως υπάρχουν σκοποί που αξίζει να τους φτάσει κανείς, εγώ πιστεύω πως εμείς ορίζουμε τους σκοπούς για να δώσουμε κάποιο νόημα και χρώμα στη λευκή ζωή μας, όταν δεν έχουμε το θάρρος να αποτραβηχτούμε μόνοι μας από την ακατάληπτη σκηνή. Εσύ λυπάσαι ακόμη όταν χάνεις, γιατί συνεχίζεις να πιστεύεις, έστω με τον τρόπο σου, σ' ένα παιχνίδι και τους κανόνες του. Εγώ λυπάμαι γιατί δεν θα μπορέσω πια να πιστέψω στην αληθινή αξία κανενός παιχνιδιού. Κι όταν φανεί προς στιγμήν πως «πιστεύω», θα είναι κάτι το προσωρινό, στιγμές που σου επιβάλλει η συνήθεια ή μια βιολογική ανάγκη απροσδιόριστη αλλά υπαρκτή.

Μέρος ενός τέτοιου παιχνιδιού είναι και οι σημερινές μου σχέσεις με τους άλλους. Το ίδιο θα ισχύει και για τις αυριανές. Το ίδιο θα ισχύει και για τη σχέση μας, με μια διαφορά : εσύ θα «ξέρεις», οι άλλοι όχι [...]

Πιστεύω, Ρέα μου, να μου συγχωρήσεις αυτό το «τόλμημα». Αν σου κάνει κέφι, γράψε μου. Καλή αντάμωση.

Με αγάπη,
Νίκος

17/7/73, Φυλακή Κορυδαλλού

Αγαπημένη μου Ρέα,

Έχω πολύ καιρό να σε δω. Ίσως να είναι καλύτερα έτσι. Σε σκέπτομαι συχνά και είναι αλήθεια πως σ' αγαπώ. Έχω μια σχετική αγωνία, επειδή, όπως φαντάζομαι, τα ενδεχόμενα έξω

είναι πολλά. Γι' αυτό σε παρακαλώ να σκέφτεσαι πότε-πότε πως υπάρχει κάποιος που νιώθει κάτι για την τύχη σου, κι ας μην την ξέρει και πολύ. Είναι το μόνο που μπορώ να σου προσφέρω και πάντα δεν ξεχνώ ότι μπορεί να είναι και περιττό.

Περιμένω την ημέρα της δίκης με αισθήματα ανάμικτα. Θέλω να πιστεύω πως οι ελπίδες μου θα επαληθευτούν. Διαφορετικά, υποθέτω πως τα πράγματα θα γίνουν πολύ δύσκολα για μένα. Όχι γιατί κουράστηκα. Ελπίζω πως κάποτε θα μπορέσω να σου εξηγήσω.

Με ρώτησες την προηγούμενη φορά αν θα ήθελα να ήσουν στη δίκη. Το θέλω πολύ και θα σε περιμένω. Τα προβλήματα με τους δικούς μου κάπως τα ξέρω, κάπως τα διαισθάνομαι, αλλά νομίζω πως αυτά δεν αποτελούν εμπόδιο [...].

Σε φιλώ Νίκος
«Καληνύχτα»

25/7/73, Φυλακή Κορυδαλλού

Αγαπημένη μου Ρέα,

[...] Μου γράφεις: «Κουράζομαι, δεν διαβάζω, είμαι εκνευρισμένη, άρρωστη. Ζητώ τη συνδρομή σου, όπως εσύ τη δική μου».

Ποια συνδρομή; Ρέα μου, σ' αγαπώ. Τίποτε άλλο δεν μπορώ να προσφέρω.

Παράξενα μου φαίνονται όλα. Εσύ με μετράς με 12 ώρες συζήτηση το χρόνο και μέσα από 10 γράμματα. Κι εγώ το ίδιο. Είμαι βέβαιος πως πια δε με ξέρεις. Ούτε εγώ εσένα. Είμαστε σαν δυο ξένοι κι όμως υπάρχει κάτι που μας ενώνει ακόμα. Τι είναι αυτό; Μακάρι να μπορούσα να το πω. Υποθέτω ορισμένα πράγματα, αλλά έχω τόσο συχνά διαψευστεί από τις υποθέσεις μου και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη χρήση τους. Γι' αυτό η καλύτερη στάση, μάλλον άμυνα, είναι η σιωπή.

Παρόλο που δεν μπορώ να διαβάζω, θα σε παρακαλούσα, Ρέα μου, να μου βρεις –στα αγγλικά– ένα-δυο βιβλία σχετικά με τη θεωρία του κινηματογράφου και την αισθητική του [...]

Θα σε περιμένω την Πέμπτη (2-8-

73). Φρόντισε σε παρακαλώ να έρθεις στις 10. Δεν νομίζω ότι θα έχω άλλο επισκεπτήριο εκείνη τη μέρα [...]

Σ' αγαπώ, σε σκέφτομαι
και ελπίζω πολύ,
Νίκος

Ένα τηλεγράφημα

13/8/1973, (Φυλακές Βούρλων)

ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΜΟΥ ΡΕΑ
ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ
ΒΟΥΡΛΩΝ ΤΑ ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΡΙΑ
ΕΙΝΑΙ ΤΡΙΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΠΡΩΙ
ΜΕΤΑ ΤΙΣ 9 ΚΑΙ ΣΑΒΒΑΤΟ
ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΜΕΤΑ ΤΙΣ 4 ΣΕ
ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΝΑ ΕΛΘΗΣ ΜΕ ΤΗΝ
ΠΡΩΤΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΜΕ ΤΗΝ
ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ ΝΙΚΟΣ

Ένα γράμμα από το Παρίσι

1/5/1978, Παρίσι

Ρέα μου, γεια σου,

Τι κάνεις; Δεν σε ρωτάω για τα πρακτικά της ζωής μας. Εδώ στο Παρίσι σε σκέφτομαι συχνά και με αγάπη. Και εγώ περνάω δύσκολες ώρες. Και όλο διαβάζω. Γαλλικά και υλικό σχετικά με την εργασία μου. Νιώθω πολύ ξένος, μάλλον δεν ήταν για την ηλικία μου αυτό το βήμα. Βέβαια θα μάθω πολύ καλά τα βασικά της γλώσσας. Στον προφορικό λόγο έχω ήδη πάψει να πιστεύω πως θα γίνει το θαύμα. Η Αθήνα τι γίνεται; Από τα παιδιά της «Θυμέλης» δεν έχω κανένα νέο από τότε που έφυγα. Μάλλον θα κουράζονται πολύ. Νιώθω και γι' αυτό τύψεις. Και κάτι ακόμα : εδώ σκέφτηκα δυο πράγματα για πρώτη φορά : ότι μένουν λίγα χρόνια, μετρημένα, για να κλείσει ο μεγαλύτερος κύκλος της ζωής μου. Συναισθημα αβάσταχτο. Και ότι δεν έζησα κανονικά άρα δεν μπορώ πια να ζήσω κι αν ακόμα μπορέσω να καταλάβω τελικά τι είναι το «κανονικά». Είναι βράδυ, σου γράφω για να σου πω μια καληνύχτα. Θα χαρώ να μάθω νέα σου.

Σε φιλώ,
Νίκος

Σκύβω καὶ στὰ γραπτά του καὶ τὸν ἀναζητῶ

του Φίλιππου Πανναδάκη

Τοῦ ἀγαπημένου φίλου

«...Ὅπως τὰ πεῦκα
κρατοῦνε τὴ μορφὴ τοῦ ἀγέρα
ἐνῶ ὁ ἀγέρας ἔφυγε, δὲν εἶναι ἐκεῖ
τὸ ἴδιο τὰ λόγια
φυλάγουν τὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου
κι ὁ ἄνθρωπος ἔφυγε, δὲν εἶναι ἐκεῖ...»¹

Ἦτανε οἱ πρῶτες μέρες τῆς Ἀνοίξεως,
παραμονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ὅταν ὁ Νί-
κος ἔφυγε... Ἀπὸ τότε... τὸν ἀναπολεῖ καὶ
τὸν ἀναζητεῖ. Καὶ ἀναζητεῖ καὶ ἀναπολεῖ
τὸ φίλο.

Κάθε πού θ' ἀνοίξει τὰ γράμματά του τὸν
«βρίσκει». Σὲ αὐτὰ πού ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ
Ἀβέρωφ, τοῦ Κορυδαλλοῦ, τοῦ Ἰτζεδὶν
τοῦ ἔστειλε... «στὸ μικρὸ του ἀδελφά-
κι...».

Ἦτανε τότε ὁ «καιρὸς» πού ὁ Νίκος
σπούδαζε κατὰ μόνας τὸ μέγιστον μάθη-
μα, τὴν «ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς».

Καὶ σὲ αὐτὰ ἀπὸ τὸ Παρίσι, τότε πού ὁ
Νίκος ἓνα ἄλλο ἀκόμη μάθημα τὸ ἴδιο
σπουδαῖο καὶ μέγιστον μελετοῦσε, τὴν
«ἀδικία» καὶ τὸ «χρεῶν».

Σκύβει καὶ στὰ γραπτά του καὶ τὸν ἀνα-
ζητεῖ καὶ τότε τὸν «βρίσκει» ἐκεῖ... ξανά
καὶ ξανά.

Τὸν βρίσκει ἐκεῖ... στὸ κελί του καὶ τὸν
ἀκούει πού μαρτυρεῖ «...Πρὶν ἀπὸ εἴκοσι
πέντε περίπου χρόνια ἔτυχε νὰ ζήσω μιὰν
προσωπικὴ περιπέτεια ἰδιαίτερα ὀδυνηρή.
Ἦτανε ἀπὸ τὶς περιπέτειες πού χαράζουν
στὸ σῶμα τῆς μνήμης γραμμὲς βαθιές, πού
ἀπομένουν παντοτινὰ ἐκεῖ καὶ φαίνονται

ὅποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς γυρῶσιν νὰ τὶς
κοιτάξουν, σὰν οὐλὲς ἢ κρυσταλλωμένα
δάκρυα...»².

Τὸν «βρίσκει», ἐκεῖ... πού τὸ κύμα ἀνθί-
ζει καὶ τὸν ἀκούει πού διαβάσει τὸ «γράμ-
μα» του στὰ παιδιὰ του, τὴ Σοφία καὶ τὸν
Χαραλάμπη. «Ἄν κάποτε μὲ ρωτοῦσαν
γιὰ τὴν ἀγάπη, θὰ ἔλεγα, ἔτσι χωρὶς τίποτε
ἄλλο νὰ σκεφτῶ, τὴ λέξη “θάλασσα”.
Εἶναι τὸ μόνο πράγμα στὸν κόσμον πού πα-
ρουσιάζεται μὲ χίλιες χιλιάδες πρόσωπα,
πού μένει κλεισμένο ἐρμητικὰ στὸν ἑαυτό
του, πού κρύβει τὸ μυστήριον μὲ ἓνα χάδι
ἀπαλό, πού ὁ θάνατός του κάνει τὴ ζωὴ ν'
ἀνθήσει... Τὴν ἴδια λέξη θὰ ἔλεγα καὶ σή-
μερα, ὕστερα ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια, σὰν
τὴν καλύτερη εἰκόνα τῆς ἀγάπης...»³.

Τὸν «βρίσκει» καὶ στὸ δωμάτιό του
ἐκεῖ... τὴν ὥρα πού σημειώνει «...Σήμερα
ἐδῶ, στὴ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀπομονω-
μένου μου δωματίου κάθουμαι μόνος καὶ τὰ
σκέφτομαι ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα. Ζῶ
μιὰ μοναξιά παράξενη γεμάτη ἀμφιβολίες,
γεμάτη στιγμὲς ἀγάπης –ἀπὸ δικούς καὶ
φίλους– γεμάτη γαλάζια φῶτα καὶ ἀδιό-
ρατες σκιὲς πού ὅλο ἀπειλοῦν ὅτι θὰ γυρί-
σουν σὲ βαθὺ σκοτάδι καὶ θὰ καταπιῶν
τὰ πάντα. Ἐν τούτοις, κάτι ἔρχεται συ-
νεχῶς καὶ μοῦ λέει ψιθυριστὰ ὅτι καλὰ
ἔκανα καὶ ὅτι ὅλα τελικῶς θὰ πᾶνε καλὰ.
Καὶ μὲ αὐτὰ πού συνδέουν τὴ ζωὴ μου μὲ
τοῦτο τὸν κόσμον καὶ τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν
ὁποία θὰ γίνῃ ἡ “συνεπαφὴ” μὲ ὅλα
ἐκεῖνα τὰ παντοτινὰ ἀπλησίαστα μὲ τὰ
ὁποία ἀργὰ ἢ γρήγορα ὅλοι θὰ συναντη-

Ο Νίκος στο Κεραμούτσι, ανάμεσα σε δύο Σοφίες, τη μητέρα και την κόρη του. Ο γιος του Χαράλαμπος ετοιμάζεται να σβήσει τα κεριά της τούρτας γενεθλίων του, το καλοκαίρι του 1997.

θοῦμε –καὶ πὺ εἶναι ὁ “ἄλλος”... Ὡστόσο σὲ τέτοιας λογῆς ἐπαφές, αὐτοῦ πὺ εἶναι “κρυμμένο” καὶ πὺ ἔχει ἀποκτήσει, κάποτε, αὐτὴ ἢ τὴν ἄλλη “ἐκφραση” μὲ ὅ,τι σήμερα σκαρώνουμε ἢ ἀναζητοῦμε ἐμεῖς οἱ ζωντανοί, σὲ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχουμε “πάντ’ ἀνοιχτὰ πάντ’ ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας”»⁴.

Τὸν «βρίσκει» καὶ στὸ Μετόχι· ὅταν τὸ γιασεμὶ μοσχοβολεῖ· κάθε πὺ θ’ ἀγγίζει ἓνα κλαδὶ ἀρισμαρὶ... ἓνα κλαδὶ ἐλιάς.

Καὶ στὴν Ἀγία Εἰρήνη, τὸ Μοναστήρι τοῦ Κρουσώνα ὅταν ἀκούει –καὶ μοιάζει νὰ ναι λαλιά ἀγέρα μυρισμένου– τὸ παλιὸ κρητικὸ ριζίτικο «Μάνα σὰ ῥθοῦν οἱ φίλοι μου, σὰν ἔρθουν οἱ [γι]ᾶ-δικοί μου...».

Εἶχε βραδυασθεῖ στὸ Μετόχι. Εἶχε ἀφήσει γιὰ λίγο αὐτὸ τὸ γράμμα. Τὸ μικρὸ ραδιόφωνο [ἀνα]μεταδίδει ἀπόσπασμα ἀπὸ Θεία Λειτουργία πὺ ἐγινε στὸ Τοπλὺ, στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Ἀκρωτηριανῆς· ἐκεῖ πὺ συχνὰ ὁ Νίκος κατέφυγε...

Κάποια στιγμὴ ἀκούει τὴ φωνή του. Ἐκφωνεῖ τὸ «Πιστεύω»...

Τὸ Μετόχι, τότε, φωτίσθηκε. Δὲν θὰ μπορούσε –σκέφθηκε– δὲν χρειαζότανε πια τίποτε ἄλλο νὰ προσθέσει στὸ γράμμα αὐτὸ γιὰ τὸν Νίκο.

Ὁ Νίκος μὲ ἓνα «ρῆμα» εἶχε πεῖ κιόλας... τὰ πάντα.

Ἔτσι, τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαπημένου φίλου δὲν ἀπέμενε πια παρὰ νὰ τοῦ πεῖ ἓνα πολὺ πολὺ μεγάλο εὐχαριστῶ γιὰ τὴν καλοσύνη καὶ τὴν εὐγένεια πὺ εἶχαν [αὐτὸς καὶ οἱ συνεργάτες του στὸ περιοδικὸ Ἀντί/ νὰ ἐτοιμάσουν Ἀφιέρωμα στὸν Νίκο καὶ νὰ κάνουν ὅλοι τους Χριστούγεννα μαζί του.

Καὶ στοὺς καλοὺς φίλους, στὸν καθένα ξεχωριστὰ, νὰ πεῖ ἓνα, ἀκόμη, μεγάλο εὐχαριστῶ πὺ εἶχαν τὴν καλοσύνη, πὺ βρῆκαν τὸν «καιρὸ» νὰ γράψουν γιὰ τὸ Νίκο.

Τοῦ Ἀγίου Νικολάου
Φίλιππος
Ἐν ἔτει 2006
Μετόχι, Κεραμούτσι

- 1 Ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Γ. Σεφέρη, «Ἐπὶ Σκηνῆς» – *Ποιήματα*, 12ῃ ἐκδόση, Ἰκαρος.
- 2 Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Νίκου «Τὸ “χαμόγελο” τῆς παράδοσης», πὺ πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Βῆμα* στίς 5.1.1992 καὶ ἀργότερα στὸν τόμο «Κείμενα Νίκου Χ. Γιανναδάκη», ἐκδόση τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης, 2003.
- 3 Ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Νίκου πὺ [πρωτο]δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα τοῦ Ἡρακλείου *Μεσόγειος* καὶ ἀργότερα στὸν τόμο «Κείμενα Ν. Χ. Γιανναδάκη» τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης, 2003.
- 4 Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Νίκου «Ἐν τῷ μηνὶ Ἀθύρ... ἴσως λίγο πιὸ πρὶν», πὺ δημοσιεύθηκε στὸν Κατάλογο Ἀπὸ τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ στίς Ἀπαρχές τῆς Τέχνης τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων (μὴ συμβολὴ γιὰ μὴν ἄλλη προσέγγιση), Ἐκδόση τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης, 1998.

Η πόλη και ο Νίκος

της Λιάνας Παρλαμά

«...Έπειτα από κάποιο διάστημα, όταν θα έχει καταλαγιάσει η συναισθηματική φόρτιση και θα έχουμε όλοι γυρίσει στα καθημερινά», διαβάζω στο Αντί της 10ης Απριλίου του 1998, «τότε θα μπορούσαμε, τότε θα επιχειρήσουμε και μεις να κάνουμε ένα αφιέρωμα στον Νίκο Γιανναδάκη...». Τώρα που ήρθε η στιγμή για το αφιέρωμα αυτό, εννέα σχεδόν χρόνια από τον θάνατό του, και οι τάφοι προσφιλών προσώπων στο Ηράκλειο έχουν πληθύνει, ενώ τα σημάδια του τόπου χάνονται σιγά σιγά, αναρωτιέμαι αν η φόρτιση αυτή, που δεν έχει ακόμη καταλαγιάσει, είναι εμπόδιο για να προσεγγίσει κανείς το αποτύπωμα που άφησε στην πόλη «ένας βαθιά και ουσιαστικά σεμνός νέος άνθρωπος». Όμως σκέφτομαι ότι η συναισθηματική φόρτιση δεν αποκλείει πάντοτε την ορθή κρίση· αντίθετα, όταν την προκαλούν άνθρωποι όπως ο Νίκος, μπορεί να οδηγήσει μέσα από στενά μονοπάτια της μνήμης και της ανάμνησης στη διερεύνηση και στην αναγνώριση εκείνων των λεπτών αποχρώσεων, χωρίς τις οποίες το έργο τους δύσκολα γίνεται κατανοητό.

Το Ηράκλειο στη δεκαετία του '50 και στις αρχές του '60, όταν ο Νίκος μεγάλωνε, συνέχιζε τη μακρά παράδοσή του στα γράμματα και στην προοδευτική διανόηση. Μια ανοιχτή κοινωνία, ένα ευρύ φιλομαθές κοινό, μαθητές και νέοι, γίνονταν αποδέκτες της διακίνησης των ιδεών που κυκλοφορούσαν στην πόλη και της ατμόσφαιρας που δημιουργούσαν τα «πνευματικά εργαστήρια», όπως έχουν αποκληθεί η Βικελαία Βιβλιοθήκη, το Αρχαιολογικό Μουσείο, η Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, όπου άνθρωποι φωτισμένοι, ο Νίκος Σταυρινίδης, ο Νικόλαος Πλάτων, ο Στέλιος Αλεξίου, ο Κώστας Λασσηθιωτάκης, ο Ανδρέας Καλοκαιρινός, ο Μενέλαος Παρλαμάς, ο Νίκος Σακλαμπάνης, ο Θωμάς Φανουράκης και άλλοι νεώτεροι, ο καθένας με τον τρόπο του, άλλοτε με τον λόγο και άλλο-

τε με τη σιωπή και το έργο τους, πάντοτε διακριτικά και πολλές φορές έμμεσα, έδιναν τα ερεθίσματα για την πνευματική εγρήγορση της πόλης, χωρίς ποτέ να αποτελέσουν «ομάδα διανοουμένων», ιδιότητα που όλοι την απεχθάνονταν. Η Λέσχη Ηρακλείου στα Λιοντάρια, όπου η Βικελαία Βιβλιοθήκη από παλιά στεγαζόταν, δεν ήταν μόνον –όπως το όνομά της επιτρέπει να εννοηθεί– ο χώρος όπου άλλαζαν συχνά ιδιοκτήτη οι περιουσίες πλουσίων και πτωχών Ηρακλειωτών. Η μεγάλη αίθουσα του τελευταίου ορόφου, από όπου έβλεπε ακόμη τότε κανείς το Μπεντενάκι, μεταμορφωνόταν συχνά σε αίθουσα εκθέσεων και μικρών μουσικών εκδηλώσεων, και ακόμη συχνότερα σε αίθουσα διαλέξεων, για να δεχθεί σημαντικούς καλλιτέχνες και ομιλητές.

Μέσα σ' αυτήν την ατμόσφαιρα μεγάλωναν και ωρίμαζαν οι μαθητές και οι νέοι του Ηρακλείου, ανάμεσά τους και ο Νίκος. Αν ανατρέξει κανείς στους κύριους σταθμούς της σύντομης ζωής του, αμέσως θα διακρίνει τον κύκλο που την όρισε: Ηράκλειο – εκτός – Ηράκλειο. Η πόλη των ανήσυχων νεανικών του χρόνων διαμόρφωσε την ιδεολογία του, όχι μόνον την πολιτική, και τον οδήγησε πρώτα να πληρώσει με τα καλύτερά του χρόνια στο άνομο κράτος της εποχής τη συμμετοχή του στον αγώνα για την ελευθερία και τη δημοκρατία. Η επιφανειακή πραότητά του κάλυπτε την άκαμπτη σκληρότητα, προς τον εαυτό του πρώτα, και το πείσμα που ήταν η δύναμή του, ιδιότητες που διακρίνονται στο σταθερό και ήρεμα απειλητικό βλέμμα του στη φωτογραφία με τους συντρόφους του τού «Ρήγα Φεραίου» στο Έκτακτο Στρατοδικείο. Το βαρύ τίμημα δεν πήγε χαμένο· οι ανησυχίες και οι αναζητήσεις του τις μακρές ώρες της μοναξιάς τον οδήγησαν στις σπουδές του στη Γαλλία και στις άλλες δραστηριότητες, οι οποίες προετοίμαζαν την περίο-

Ο Νίκος με τους αγαπημένους φίλους του Μενέλαο Παρλαμά και Γιώργο Τσαγκαράκη στα Μάλια Ηρακλείου.

δο του μεγάλου έργου που θα επιτελούσε με την επιστροφή στο Ηράκλειο. Η επιστροφή είναι πολλές φορές παραδοχή ήττας· για τον Νίκο ήταν το κλείσιμο του κύκλου που του επέβαλλε ο δεσμός του με την πόλη και ταυτόχρονα η αφετηρία για τη δεκαπενταετία της Βικελαίας. Ήταν ακόμη η ανανέωση της επαφής του με τον Μενέλαο Παρλαμά, χωρίς όμως να είναι πια σχέση μαθητή – δασκάλου. Ο Παρλαμάς τον είχε διδάξει όταν έπρεπε να το κάνει. Στην περίοδο της Βικελαίας οι ιδιότητες αυτές του μαθητή και του δασκάλου εναλλάσσονταν, και η ισοτιμία, η στηριγμένη στον αλληλοθαυμασμό αλλά και στην εκατέρωθεν πεισματική άρνηση αυτόματης αποδοχής των απόψεων του άλλου, απέδιδε διαλεκτικά τους καρπούς.

Η καλή τύχη της πόλης έφερε να είναι δήμαρχος Ηρακλείου ο Μανόλης Καρέλλης, ένας άνθρωπος με όλα τα χαρακτηριστικά όσων σημαδεύουν με το πέρασμά τους τον χώρο της δράσης των. Με τη διορατικότητα που τον διέκρινε, εισηγήθηκε το 1983 στο Δημοτικό Συμβούλιο την ανάθεση στον Νίκο Γιανναδάκη των καθηκόντων της θέσης του εφόρου της Βικελαίας, όπου βαρειά ήταν η κληρονομιά που είχε αφήσει ο ερευνητής και μελετητής του τουρκικού αρχείου Νικόλαος Σταυρινίδης. Η Βικελαία ήταν πάντοτε μια διακρινόμενη βιβλιοθήκη. Με έφορο τον Νίκο από το 1983 έως το 1998, έγινε πασίγνωστη στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών και της τέχνης, ως εστία που συγκέντρωνε ερευνητές από πολλές χώρες σε ένα πραγματικό εργαστήρι έρευνας αλλά και δημοσίευσης των αποτελεσμάτων της έρευνας. Η φιλοσοφία του για τη Βικελαία συνοψίζεται σε μια απλά διατυπωμένη φράση στο τελευταίο κείμενό του, στον κατάλογο της έκθεσης των Φαγιούμ: «...αφοσιωθήκαμε στη δουλειά αναδιοργανώνοντας, εμπλουτίζοντας και επεκτείνοντας προς διάφορες κα-

τευθύνσεις τη Βικελαία Βιβλιοθήκη, δημιουργώντας στο πλαίσιο της και μια βασική υποδομή για την πραγματοποίηση και άλλων μη τυπικών για μια παραδοσιακή βιβλιοθήκη έργων». Περισσότεροι από εκατό τόμοι εκδόθηκαν στα 15 χρόνια και παράλληλα το Παλίμψηστον πήρε τη θέση του μεταξύ των ελληνικών επιστημονικών περιοδικών. Θα σταθώ σε δύο μόνον από τα μη τυπικά για μια παραδοσιακή βιβλιοθήκη έργα που έφεραν τη Βικελαία στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των μελετητών, επειδή θυμάμαι ότι πραγματικά ευτυχισμένος ήταν ο Νίκος όταν με οδηγούσε να τα δω. Το πρώτο ήταν η μόνιμη έκθεση της Βιβλιοθήκης Γιώργου και Μαρώς Σεφέρη στη Βικελαία το 1986. Η Μαρώ είχε συναινέσει, παρά τις προβλέψεις για τη μεταφορά της Βιβλιοθήκης στο Ηράκλειο, και ο Νίκος είχε προσωπικά φέρει σε πέρας το δύσκολο μέρος των διαπραγματεύσεων. Το δεύτερο, η μεταφορά, σε συνεργασία με τον αγαπημένο του φίλο Νίκο Παναγιωτάκη, του αρχείου του Χάνδακος σε μικροταινίες από το Ινστιτούτο της Βενετίας· ένα επίτευγμα που το καμάρωνε και ως γνήσιος θιασώτης των νέων τεχνολογιών.

Στο μικρό δωμάτιο του δευτέρου ορόφου, το ακατάστατο πάντοτε με τους συσσωρευμένους τόμους στα δύο αντικριστά γραφεία, ο Νίκος δούλευε ώρες πολλές, μέρα και νύχτα, σχεδόν ως το τέλος. Το πείσμα και η σκληρότητα, που πάντοτε φύλαγε για τον εαυτό του, μάχονταν να κερδίσουν, αλλά τη φορά αυτή έχασαν. Έμεινε το έργο του παράδειγμα και δίδαγμα για τους επιγενομένους· έμεινε και το χαμόγελό του να φέγγει πάντοτε στις αναμνήσεις μας, και όταν για κάποιους από μας η πόλη χάνεται στην αχλύ του χρόνου, το χαμόγελο αυτό την φωτίζει, όπως ο πρωινός ήλιος τον Στρούμπουλα, όταν το καράβι μπαίνει στο λιμάνι του Κούλε.

Θύμησες για έναν σύντροφο και φίλο

Η ταυτότητα της ζωής του ήταν η ταυτότητα των αξιών του

του Θανάση Αθανασίου

Για εμάς, τους φίλους και συντρόφους του, ο Νίκος, όπως και τόσοι άλλοι σύντροφοι και φίλοι αγαπητοί που «έφυγαν νωρίς», ζει ανάμεσά μας, στις συναισθηματικές μας αναδρομές στο παρελθόν, θυμίζοντάς μας στιγμές πρωτόγνωρες, ανεπανάληπτες, μοναδικές. Μαζί περάσαμε δοκιμασίες που σφυρηλάτησαν δεσμούς ακατάλυτους, που δίνουν νόημα σε αρετές σπάνιες, όπως η συνέπεια, η περηφάνια, η εσωτερικότητα, η ανιδιοτέλεια, η φιλία, ο αγώνας για τη δημοκρατία και τον ανθρωπισμό, η ενότητα του «φαίνεσθαι» και του «είναι»...

Τον Νίκο τον γνώρισα από κοντά στις φυλακές Αβέρωφ κατά την προφυλάκισή μας για την πρώτη υπόθεση της Αντιδικτατορικής Οργάνωσης Σπουδαστών Ρήγας Φεραίος, το 1968. Ανήκε στην ομάδα των «Κρητικών» της υπόθεσής μας, που με την παρουσία τους έδιναν ένα ιδιαίτερο τόνο και χρώμα στη συντροφιά, στην παρέα μας, που κοσμούσαν τον πυρήνα των Ρηγάδων, ανεξάρτητα από αποκλίσεις και ιδιαιτερότητες σε απόψεις και σε οπτικές στα πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα της εποχής εκείνης. Στο πλαίσιο του εν λόγω αφιερώματος, με το συνοπτικό αυτό σημείωμά μου, θα προτιμήσω να αναφερθώ επιγραμματικά σε κάποιες όψεις της «εσωτερικής βιογραφίας» του Νίκου και όχι σε άλλα βιογραφικά στοιχεία της πορείας του, αφού –εξάλλου– άλλοι είχαν συμπορευτεί με εκείνον «εξ απαλών ονύχων» και επομένως έχουν πολλά να πούνε επ' αυτού.

Αυτό που πιο έντονα σου έκανε εντύπωση στη συνάφειά σου με τον Νίκο ήταν ότι βίωνε έναν διαρκή **εσωτερικό** διάλογο, μια διαρκή και σχεδόν **εναγώνια** αναζήτηση της «αλήθειας», του **βαθύτερου** νοήματος, της καθολικής ουσίας των πραγμάτων.

Ο Νίκος πρόθυμα εξωτερίκευε τις μύχιες

σκέψεις του, επεδίωκε τη βάσανο της κριτικής, ακόμη και της επίκρισης για τις απόψεις του, εφόσον υπήρχε η ωριμότητα και ικανότητα μιας τέτοιας πνευματικής ανταλλαγής από τον άλλον. Γεγονός ήταν ότι εμείς, ως νέοι, αριστεροί, κομμουνιστές, ως φοιτητές, αντιδογματικοί και υπέρμαχοι της ανανέωσης της Αριστεράς, με τις ιδιαιτερότητές μας και το ιδιαίτερο φορτίο που ο καθένας μας είχε ως υπόβαθρο, είχαμε, μέσα από τις διαφορές και τις συγκλίσεις μας, ένα κοινό πεδίο αναφοράς: την πνευματική αναζήτηση, τον διάλογο, την ανησυχία, την μη αυτάρκεια των απόψεων και της ιδεολογίας μας. Γνωρίζαμε πολύ καλά ότι ο μαρξισμός ούτε μας έλυne όλα τα προβλήματα, ούτε διέθετε όλες τις απαντήσεις, αλλά και όποιες απαντήσεις μπορούσε να έχει δεν σήμαινε ότι ήταν θέσφατες και αλήθειες απόλυτες.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας ατμόσφαιρας η μελέτη, η βιβλιοφαγία, ο έντονος διάλογος, η συγγραφή άρθρων ήταν το δικό μας «σκηνικό» στη φυλακή. Στο σκηνικό αυτό ο Νίκος είχε θέση κεντρική, περίοπτη. Βέβαια, μεταξύ μας, μπορεί να διέφεραν κάπως οι «σταθερές» που ο καθένας μας είχε, καθώς και η οπτική και η κατεύθυνση των πνευματικών μας αναζητήσεών. Στο σημείο αυτό, ο Νίκος, είναι βέβαιο, παιδευόταν περισσότερο από όλους μας, για να οδηγηθεί μέσα από όχι ανώδυνες –φαντάζομαι– εσωτερικές διανοητικές διαδρομές στους δικούς του υπαρξιακούς και μεταφυσικούς πυλώνες, προσφέροντας, ωστόσο, πάντα ανιδιοτελώς και αταλάντευτα, τον εαυτό του στον αγώνα για τη δημοκρατία, την ελευθερία και την κοινωνική προκοπή των αδικημένων του κόσμου αυτού.

Ο Νίκος μπορεί να είχε και εγωισμούς και πείσματα, μπορεί να μην του ήταν άγνωστη η ειρωνική διάθεση, αλλά, πάνω απ' όλα, ήταν

Ο Θανάσης Αθανασίου ήταν γραμματέας της Πανελλήνιας Αντιδικτατορικής Οργάνωσης Σπουδαστών Ρήγας Φεραίος.

άνθρωπος με φυσική ευγένεια, με ανοχή στο διαφορετικό, εξέπεμπε πολιτισμό και ήξερε να εκλογικεύει και να συγχωρεί, έστω και αν τον είχες πληγώσει, χαρακτηριστικά που φανέρωναν την ευρύτερη παιδεία και τους ευρύτερους πνευματικούς του ορίζοντες. Αυτό άλλωστε ήταν και το προνομιακό πεδίο των ενδιαφερόντων του, η παιδεία και ο πολιτισμός –πεδία στα οποία υπήρξε ιδιαίτερα δημιουργικός, όπως καταδεικνύουν τα γραπτά του αλλά και οι επαγγελματικές του ενασχολήσεις στην Αθήνα και στην Κρήτη.

Η πνευματική του εντρύφηση στα υπαρξιακά ζητήματα, στα ζητήματα της ατομικότητας, καθώς και κάποιες μεμονωμένες χωριστικές συμπεριφορές σε τολμηρή αντίστιξη προς τη συλλογικότητα της στιγμής στη φυλακή, ασφαλώς υπάκουαν σε γνήσιες εσωτερικές του ανάγκες, σε γνήσιες μεταφυσικές ανησυχίες, αλλά ποτέ, ούτε στη φυλακή ούτε αργότερα, δεν τον οδήγησαν σε διάρρηξη των δεσμών του ούτε με το ευρύτερο νοηματικό πλαίσιο της ανανεωτικής Αριστεράς ούτε –πολύ περισσότερο– με την «παρέα μας», με τους «Ρηγάδες» της εποχής της δικτατορίας. Υπήρχε πάντα, ως άρρητος, μυστικός και υπόγειος συνδετικός δεσμός, η αόρατη κλωστή της ακατάλυτης φιλίας και των ανεπανάληπτων συναισθημάτων που όλοι από κοινού βιώσαμε τότε. Θυμάμαι, χαρακτηριστικά, τις λίγες φορές που συναντηθήκαμε μετά την πτώση της δικτατορίας, και ενώ εκείνος έδινε, τότε, τη μάχη με την αρρώστια, τη γνήσια χαρά που ένιωθε και φανερά εκδήλωνε για το γεγονός της επικοινωνίας μας αισθανόμενος ότι, πάνω απ' όλα, υπήρχε ένας δεσμός φιλίας και συντροφικότητας ειλικρινής, άφθαρτος στον χρόνο, ανεπηρέαστος από όποιες αποκλίνουσες οπτικές για τη ζωή.

Ο Νίκος ήταν άνθρωπος της συνέπειας και η ζωή του ως πράξη καθημερινή, ως βίωμα πρακτικό, δεν ήταν παρά διαρκής επιβεβαίωση και υπόμνηση των αρχών και των αξιών που πρέσβευε. Χάσμα και αντίφαση μεταξύ θεωρίας και πράξης, μεταξύ «φαίνεσθαι» και «είναι», δεν θα έβρισκες σ' αυτόν. Η ταυτότητα της ζωής του ήταν η ταυτότητα των αξιών του. Θεωρούσε αυτονόητο και φυσικό ότι έκαμε το χρέος του ως άνθρωπος και αγωνιστής χωρίς να διεκδικεί τίποτα από κανένα και ιδιαίτερα από τους κρατούντες, από την πολιτική εξουσία. Βέβαια, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω ότι ο Νίκος δεν ήταν ένα «μονοδιάστατο» διανοούμενο άτομο, αλλά, παράλληλα, ήταν άνθρωπος που απολάμβανε

Στη Βενετία μετά το 1995.

την παρέα και τη χαλαρή συζήτηση, το χιούμορ και το ανέκδοτο με τον ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τρόπο των Κρητικών.

Μετά τη δικτατορία είχε –όπως πολλοί από την «παρέα»– και εκείνος «αποτραβηχτεί» από τις πολλές συνάφειες, σεμνά, δημιουργικά και αθόρυβα, ενώ, ταυτόχρονα, αναδεικνυόταν όλο και πιο έντονα, κυριαρχικά, η μεταφυσική πλευρά της σκέψης και της ιδιοσυγκρασίας του, που ήταν φανερό ότι του εξασφάλιζε μια νέα ισορροπία, ηρεμία και ψυχοπνευματική καταλλαγή. Ο Νίκος υπήρξε ένας ολοκληρωμένος πολίτης, ένας «άριστος», που του άρεσε η ποίηση, ιδιαίτερα ο Καβάφης (θυμάμαι που, στο κελί της φυλακής, διαβάζαμε και ξαναδιαβάζαμε το «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον»), που του άρεσαν οι ατέλειωτες, έξυπνες συζητήσεις και διαμάχες, τρυφερός και ευάλωτος και πάνω απ' όλα ανθρώπινος. Ήταν φίλος και σύντροφος που τον θυμόμαστε με αγάπη.

Του Νίκου, για το «παλίμψηστον» που υπήρξε και ο ίδιος (1965–1975)

της Ρέας Γαλανάκη

Θα 'θελα να μιλήσω απλά σ' αυτό το άρθρο. Όχι γιατί αυτό είναι επιθυμία ενός από τους ποιητές που λάτρεψε ο Νίκος, αλλά διότι ξέρω ότι γράφοντας κουβεντιάζω πάντα με τους ίσκιους, και ο Νίκος ήδη λανθάνει σε πρόσωπα των βιβλίων μου με τον περίπλοκο τρόπο της λογοτεχνίας. Απλά, διότι και τα πιο σύνθετα πρέπει να απλουστεύονται σε κείμενα όπως τούτο, που γράφεται ύστερα από πολύμηνη επιμονή του Αντί και όπου αναπόφευκτα όσο κι επώδυνα ανασκάπτω τη δική μου επίσης τη ζωή. Ένα κείμενο που ξεφεύγει από την απόσταση της λογοτεχνίας, από τη νηφαλιότητα της ηλικίας μου, για να επιστρέψει σε μια ζωή που μοιάζει πια σαν να μην ήταν η δική μου. Ήταν ωστόσο. Αυτό μ' έπεισε. Απλουστεύω λοιπόν από ανάγκη. Όχι για να λογοκριθώ, αλλά για να μπορέσω να μιλήσω. Με την επίγνωση ότι τίποτε δεν ήταν, ούτε και θα μπορούσε να είναι τόσο απλό.

Ούτε καν ο έρωτας δυο νέων –έφηβους να τους πω;– στην τελευταία τάξη του σχολείου, την άνοιξη του 1965. Ο Νίκος ήρθε στον μυθικό πλέον «Κοραή», το ιδιωτικό σχολείο που παρακολουθούσα, στην τελευταία μόνο τάξη. Προηγούμενως πήγαινε στο δημόσιο Γυμνάσιο, είχε μάλιστα χάσει μια τάξη και γι' αυτό ήταν ένα χρόνο μεγαλύτερός μου.

Ήταν ωραίος. Ήταν αθλητής στη σφαιροβολία. Ήταν ευγενικός και σεμνός. Το πιο σπουδαίο, ήταν ήδη ένας διανοητής με μεθοδική σκέψη, με απέραντες εξωσχολικές γνώσεις, λογοτεχνικές και φιλοσοφικές. Το πρώτο βιβλίο που μου χάρισε ήταν ο «Ευγένιος Ονέγιν» του Πούσκιν. Έγραφε ποιήματα και μου τα έδειχνε, του έδειχνα κι εγώ τα δικά μου. Ήδη είχε οργανωθεί στη Νεολαία Λαμπράκη στο Ηράκλειο. Τα προσωπικά του

διαβάσματα και οι ανησυχίες του τον έκαναν να συνδεθεί με φίλους αιώνιους, που τότε ανήκαν στη Νεολαία και αργότερα υπήρξαν συγκρατούμενοί του, όπως ο Νικηφόρος Σταματάκης, ο Κωστής και η Λάγια Γιούργου, ο Ανδρέας Σαββάκης, αλλά και ο Γιάννης Σμαραγδής, πρώτος ανεψιός του αριστερού καπετάν Ποδιά. Από τον Νίκο πρωτάκουσα εκείνο τον καιρό για την Αριστερά, τον πολιτικό χώρο που εξακολουθώ μέχρι σήμερα να ανήκω. Το ίδιο καλοκαίρι, πριν από τις εισαγωγικές εξετάσεις του Σεπτεμβρίου, είχε πάει ένα διάστημα στην Αθήνα και η δολοφονία του Πέτρουλα τον είχε συγκλονίσει. Το φθινόπωρο του 1965 περάσαμε αυτός στη Νομική κι εγώ στη Φιλοσοφική, στην Αθήνα.

Στην Αθήνα ζούσαμε σχεδόν μαζί, στενή παρέα και με τους παραπάνω φίλους από το Ηράκλειο, τον Κώστα Καρυωτάκη, τον Κωστή και τη Λάγια Γιούργου, τον Αντρέα Σαββάκη, όσο και άλλους μεγαλύτερους από τον δραστήριο «Σύλλογο Κρητών Φοιτητών», όπως ο Γιώργος Ζεβελάκης, οι Βεριγάκηδες και άλλοι. Όλοι τους ανήκαν στη Νεολαία Λαμπράκη, εκτός από μένα. Την ανεξάρτητη στάση μου υποστήριζε, θυμάμαι, και ο Δήμος Μαυρομάτης, κεντρικό στέλεχος της Νεολαίας, ο φωτισμένος και αγαπημένος μέντορας όλης της αριστερής παρέας μας. Λίγους μήνες πριν από τη δικτατορία, όταν μπήκα πλέον στην οργάνωση της σχολής μου, είχα την τύχη να συνδεθώ εκεί με τη Φρίντα Λιάππα και τον Νικόλα Βουλέλη, που φυλακίστηκαν αργότερα για την ίδια υπόθεση με τον Νίκο.

Τούτη όμως η περίοδος, των μεγάλων λαϊκών κινητοποιήσεων και, παράλληλα για μας τους φοιτητές, του «Θεάτρου Τέχνης», του

Φωτογραφία του Νίκου
Γιανναδάκη από τη φοιτητική
ταυτότητα, 1965
(α' έτος Νομικής).
Αρχείο Ρ.Γ.

κινηματογράφου, των συναυλιών, του «Συλλόγου Κρητών Φοιτητών», των διαβασμάτων και των έντονων συζητήσεων, της παρέας και της ταβέρνας, των γεμάτων ενάργεια ξε-
 νυχτιών, κράτησε λιγότερο από δυο χρόνια. Άνοιξη του '67 έπιασαν τον Νίκο κι εμένα σ' ένα συλλαλητήριο. Η Ασφάλεια Ηρακλείου κάλεσε τον πατέρα μου, πρόεδρο του Ιατρικού Συλλόγου Ηρακλείου και γνωστό στέλεχος της βενιζελικής παράταξης –αντικομμουνιστή τον ίδιο, όπως και οι περισσότεροι παλιοί βενιζελικοί στο Ηράκλειο– για να τον ενημερώσει ότι η κόρη του συνδεόταν με ένα «κομμουνιστή». Η αντίδραση των γονιών μου υπήρξε σκληρή, βίαιη, άδικη. Πέρασαν χρόνια για να απορροφήσω τους κραδασμούς της. Πόσο μάλλον που εκείνες τις μέρες έγινε η δικτατορία. Ξημερώνοντας ήρθε ο Νίκος, μου το ανακοίνωσε, ξέρασε θυμάμαι στο μπάνιο, κατόπιν αρχίσαμε να καίμε διάφορα χαρτιά. Είχε κάψει προηγουμένως κι όσα χαρτιά είχε στο σπίτι του. Έκτοτε μέναμε μαζί. Όλη νύχτα ακούγαμε τους συνεχείς πυροβολισμούς. Έψαχνε, από την πρώτη κιόλας μέρα, να βρει επαφή στην Αθήνα. Το Πάσχα ήταν σε δέκα μέρες, τη Μεγαλοβδομάδα ταξίδεψε κατάστρωμα με τον πολύ κόσμο για το Ηράκλειο, για τον ίδιο σκοπό. Γύρισε πίσω γρήγορα.

Αγαπιόμασταν. Κλεφτήκαμε μέσα στον πολιτικό και τον οικογενειακό χαλασμό. Κλεφτήκαμε δυο φορές. Μια στην Αθήνα, όπου κρυφτήκαμε μερικές μέρες, η οποία έληξε με μια υπόσχεση γάμου από την οικογένειά μου. Στο Ηράκλειο, όταν πήγαμε σε λίγο για το καλοκαίρι και καταλάβαμε ότι η υπόσχεση δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί, αντίθετα είχαν αρχίσει τα αντικομμουνιστικά κηρύγματα, κλεφτήκαμε για δεύτερη φορά. Κρυφτήκαμε δυο τρεις μέρες στο παλιό και άδειο Δημοτικό Ορφανοτροφείο του Ηρακλείου, γιατί εκεί ήταν φύλακας ένας ξάδερφος του Νίκου. Άρχισαν οι διαπραγματεύσεις με τους συνδέσμους. Δεν είχα κλείσει τα εικοσιένα, ο πατέρας μου δεν ήθελε να υπογράψει την άδεια γάμου και ο φίλος του, ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης Ευγένιος, υπέγραψε αντ' αυτού –έτσι τουλάχιστον μάθαμε. Στεφανωθήκαμε στις 3 Ιουλίου του '67 στον Σταυρωμένο, λίγο πιο έξω από το Ηράκλειο, τόπο ηρωικής μάχης όσο και επιλογής του καπετάν Χαραλάμπη Γιανναδάκη, πατέρα του Νίκου και αρχηγού Εθνικής Αντίστασης επί Κατοχής, συγκεκριμένα της Κρουσανιώτικης ομάδας στον Ψηλορείτη. Κουμπάρος ήταν ο γιατρός Κριτσωτάκης, συντοπίτης

Εκδρομή της τελευταίας τάξης του «Κοραή» το 1965. Ο Νίκος πρώτος από δεξιά.

του καπετάν Χαραλάμπη, επιλογή δική του επίσης. Κανείς δικός μου δεν ήρθε. Όλο το καλοκαίρι, μέχρι το φθινόπωρο του '67 που θα ξαναπηγαίναμε στην Αθήνα για τις σπουδές μας, ζήσαμε μαζί με την οικογένεια του Νίκου στο πατρικό του σπίτι –στο οποίο ξαναμπήκα τα τελευταία χρόνια, τότε που ο Νίκος αποσύρθηκε εκεί ανιάτα άρρωστος, και τον έβλεπα πλέον συχνότατα, και ευτυχίσαμε να συζητήσουμε «για τα πάντα και τους πάντες». Στο ίδιο σπίτι που τον ξενυχτήσαμε πριν από οκτώ χρόνια, και όπου πηγαίνω ακόμη κάπου κάπου για να επισκεφθώ τη μητέρα του.

Μετά τον γάμο ο Νίκος παρήγγειλε μόνος του κάτι έπιπλα. Αργότερα κατάλαβα την αιτία. Τα έπιπλα, φτιαγμένα σε φίλο του μαραγκό, είχαν κρύπτες επειδή ο Νίκος δεν σταμάτησε ούτε στιγμή να δουλεύει εναντίον της δικτατορίας. Συμμετείχε από νωρίς στους πυρήνες της νεολαίας του ΠΑΜ, καθώς η προσπάθεια ανασυγκρότησης της Νεολαίας Λαμπράκη συνδυάστηκε λίγο πολύ με τη δράση του ΠΑΜ. Το καλοκαίρι του '67 ο Νίκος τύπωσε μαζί με άλλους στο Ηράκλειο την παράνομη εφημερίδα *Ελεύθερη Κρήτη*. Δεν είναι βέβαιο αν η εφημερίδα είχε σχέση με το ΠΑΜ, και ποια ήταν ακριβώς η σχέση. Μάλλον επρόκειτο για μια ανεξάρτητη πρωτοβουλία των αριστερών νέων που βρίσκονταν στο Ηράκλειο –άλλωστε εκείνο τον καιρό υπήρχε ρευστότητα οργανωτικών σχημάτων κοντά στη μεγάλη οργή και την ανάγκη άμεσης δράσης εναντίον της Χούντας. Πάντως ο Νίκος ανέλαβε την ευθύνη της έκδοσης στο Στρατοδικείο (από τη δεύτερη δίκη του Νίκου, το '73 πλέον, στο Αναθεωρητικό Στρατοδικείο: «Τον Αύγουστο του '67 συζητήσαμε στο Ηράκλειο την ιδέα για την κυκλοφορία αντιστασιακού εντύπου. Η ιδέα ήταν δική μου», *Ακρόπολις*, 28/3/73). Ο Χαρίτος Παπαδομιχελάκης, αγαπημένος φίλος του Νίκου στο Ηράκλειο, συμμετείχε από τη μεριά των Λαμπράκηδων στην έκδοσή της –βασανίστηκε πολύ και φυλακίστηκε γι' αυτό. Γι' αυτή

Από την εκδρομή στα Σφακιά. Με το καϊκι από την Αγία Ρουμέλη στη Χώρα Σφακίων. Στη μέση ο Μενέλαος Παρλαμάς, αριστερά του ο Νίκος Γιανναδάκης και πίσω η Ρέα Γαλανάκη. Αρχείο Ρ.Γ.

Σεπτέμβριος 1967. Από αριστερά Μαίρη και Γιώργος Τσαγάκης, Νίκος Γιανναδάκης και η πρώτη του γυναίκα Ρέα Γαλανάκη.

Χειμώνας 1967. Στο μέσο η Αθανασία Σμαραγδή (αδερφή του καπετάν Ποδιά) με δυο από τους γιους της, ο Ανδρέας Σαββάκης, η Ρέα Γαλανάκη και στο άκρο δεξιά ο Νίκος Γιανναδάκης. Αρχείο Ρ.Γ.

την εφημερίδα, πάντως, υπήρχε κρυμμένο στο διαμέρισμά μας ένα χειρόγραφο καθοδηγητικό σημείωμα του Στέλιου Παπαδομιχελάκη, παλαιού και εξέχοντος μέλους του ΚΚΕ στην Κρήτη, θείου του Χαρίτου, που ευτυχώς δεν βρέθηκε ποτέ από την Ασφάλεια.

Η κυριότερη μάλλον πολιτική πράξη του Νίκου υπήρξε, όταν γυρίσαμε το φθινόπωρο του '67 νιόπαντροι στην Αθήνα, η συμμετοχή του όχι μόνο στην ίδρυση του Ρήγα Φεραίου, της πρώτης δηλαδή φοιτητικής πανελλήνιας αντιδικτατορικής οργάνωσης, αλλά και στο πρώτο Κεντρικό Συμβούλιο του Ρήγα, όπως αυτό διαμορφώθηκε τον Σεπτέμβρη - Οκτώβρη του '67. Πρόεδρος ήταν ο Μανώλης Συμβουλάκης (από την ΕΔΗΝ), γραμματέας ο Μίμης Μανωλάκος (από τη Νεολαία Λαμπράκη), ο δε Νίκος ήταν ο «Υπεύθυνος Νέας Οργάνωσης». Μαζί με τον Συμβουλάκη, που σκοτώθηκε σε αεροπορικό δυστύχημα προς το τέλος του '68, ήταν οι μόνοι Κρητικοί στο δεκατετραμελές αυτό όργανο. Η ιδρυτική διακήρυξη της παράνομης οργάνωσης εμφανίστηκε στις αρχές Δεκεμβρίου του '67. Θυμάμαι μια επίσκεψη στο διαμέρισμά μας, μάλλον εκ μέρους του ΠΑΜ, της -παράνομης τότε- παιδιάτρου Άννας Μεταξωτού, γυναίκας του ήδη εξόριστου Δήμου Μαυρομάτη. Περισσότερες φορές ήρθε αργότερα εκεί αυτοπροσώπως ο γραμματέας του παράνομου Ρήγα Φεραίου, ο Μίμης Μανωλάκος.

Υπάρχει κάτι που δεν είναι ευρέως γνωστό, αν και το ανέφερε η Μοντ ως ανυπόγραφη αντιστασιακή πράξη κάνοντας υπερήφανο τον Νίκο, κι εγώ πολλές φορές το έχω συζη-

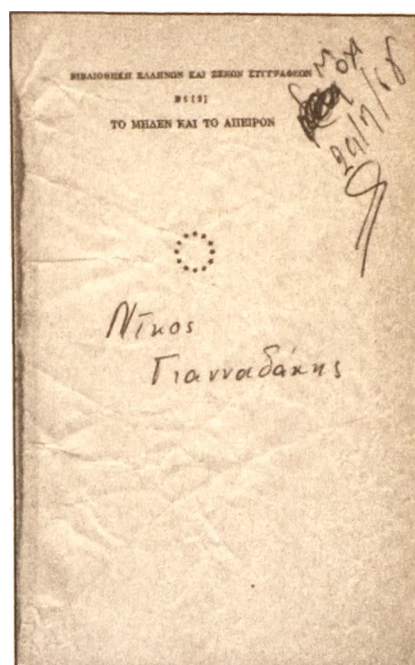
τήσει με κάποιους που συμμετείχαν. Νωρίς το '68 ο Νίκος και άλλοι της παρέας, με δική τους πρωτοβουλία, κατασκεύασαν στο διαμέρισμά μας μια μικρή ωρολογιακή βόμβα και την τοποθέτησαν μέρα μεσημέρι στην πλατεία Συντάγματος, σε φυλασσόμενο περίπτερο της Χούντας με αντικομμουνιστικό περιεχόμενο· εγώ μάλιστα έδωσα για την κατασκευή της ένα ρολόι της μητέρας μου, μάρκας Ζενίθ. Κατσαδιάστηκαν, θυμάμαι, από το Κόμμα για την πρωτοβουλία τους, που παραμένει δηλωτική άλλων πραγμάτων. Ας πω και τούτο, ότι ο κυριολεκτικά χειροποίητος πολύγραφος οينوπνεύματος, που χρησιμοποιήθηκε για το πρώτο τύπωμα της παράνομης εφημερίδας της οργάνωσης, του γνωστού «Θούριου», συναρμολογήθηκε και δοκιμάστηκε στο μικρό μας διαμέρισμα από ποικίλα υλικά: ένα μεγάλο κυλινδρικό κουτί κονσέρβας Ζβαν για τον μεγάλο κύλινδρο γεμισμένο με γύψο και με μια μανιβέλα από μπετόβεργα (ιδέες δικές μου), κι έναν κανονικό μικρό κύλινδρο που μπορέσαμε να προμηθευτούμε κρυφά. Το πρώτο φύλλο τυπώθηκε στο σπίτι του Κωστή Γιούργου. Κατόπιν ο πολύγραφος διαλύθηκε και στάλθηκε στην Κρήτη για το τύπωμα της *Ελεύθερης Κρήτης*. Έχω φυλάξει το μοναδικό, νομίζω, πρώτο φύλλο του «Θούριου» στο πρωτότυπο, τυπωμένο σ' αυτόν τον πολύγραφο.

Και τούτη η εξαιρετικά συντροφική περίοδος (στην ηρακλείωτικη παρέα είχε προστεθεί ο Κώστας Καρυωτάκης), η γεμάτη κίνδυνο, γενναιότητα, αυταπάρνηση, φτώχεια, αλλά και αισθήματα και συζητήσεις και κάθε είδους ανησυχίες, δεν κράτησε πολύ. Έληξε σε ένα εξάμηνο πάνω κάτω. Τον Απρίλιο του '68, όταν με πιάσανε και με πήγανε στη Μπουμπουλίνας (την παραμονή είχα κάνει το πρώτο προσωπικό μου παράνομο «ανιχνευτικό» ραντεβού, δεν με πιάσανε όμως γι' αυτό), δεν ήξερα ότι λίγο νωρίτερα είχαν συλλάβει τον Νίκο στο τέρμα της Ιπποκράτους σε καρφωμένο ραντεβού, απειλώντας τον με ένα περίστροφο στην πλάτη. Πιάστηκαν ταυτόχρονα όλοι οι φίλοι. Από το κελί μου, όσο έμεινα στην απομόνωση, στην περιώνυμη Πηγάδα, άκουγα τα βογκητά όσων φίλων κουβαλούσαν μετά τα βασανιστήρια. Εμένα με άφησαν μετά από καμιά δεκαριά μέρες, αλλά με παρακολουθούσαν για καιρό ασφυκτικά μήπως ανακαλύψουν κι άλλα μέλη της οργάνωσης. Όσες μέρες κρατήθηκα τότε στην Πηγάδα (γιατί με ξαναπιάσανε αργότερα), οι ασφαλίτες μείνανε στο διαμέρισμά μας και το «έκαναν κουτάλα», ευτυχώς όμως

Ο Νίκος και οι άλλοι Ρηγάδες βασανίστηκαν άγρια στην Ασφάλεια Αθηνών για δυο περίπου μήνες. Κατήγγειλαν τα βασανιστήρια στη δίκη τους. Πήγαινα κάθε μέρα στην Ασφάλεια για τον Νίκο φαγητό, ρούχα –καμιά φορά έπαιρνα ματωμένα ρούχα να τα πλύνω. Παρατηρώντας πώς εξέταζαν τα τρόφιμα πριν τα δώσουν στους κρατούμενους στην Πηγάδα, σοφίστηκα έναν τρόπο κι άρχισα να του στέλνω σχεδόν καθημερινά σημειώματα. Όχι βέβαια πολιτικά, λόγια αγάπης μόνο του έγραφα. Τύλιγα επίσης πράγματα σε λίγο παλιές εφημερίδες για να μαθαίνει, έστω και μπαγιάτικα, κάποιες ειδήσεις (π.χ. τα λίγα που γράφτηκαν, όπως γράφτηκαν εδώ, για τον Μάη του '68). Μετά τους δύο μήνες τους έστειλαν προφυλάκιση στις φυλακές Αβέρωφ. Άρχισα ως γυναίκα του Νίκου ανελλιπώς τα τακτικά μου επισκεπτήρια, που τελικά διήρκεσαν πάνω από πέντε χρόνια, με ένα μεγάλο διάλειμμα όταν του έγινε μεταγωγή στις φυλακές του Ιτζεδίν στο Καλάμι, έξω από τα Χανιά, κι ένα μικρότερο άλλο. Το επισκεπτήριο ήταν για τους συγγενείς πρώτου βαθμού τρεις φορές την εβδομάδα για ένα μόνο τέταρτο στην προφυλάκιση και κάθε δεκαπενθήμερο στη φυλάκιση. Ο Νίκος πέρασε τελικά από τις φυλακές Αβέρωφ, Καλαμίου και Κορυδαλλού (εγκαινιάστηκαν τότε), αποφυλακίστηκε όμως από τις φυλακές Βούρλων.

πλησιάζουμε καν τους κατηγορούμενους μέσα στην αίθουσα, την πλημμυρισμένη από ένστολους αστυνομικούς, χαφιάδες κι ελάχιστα στενούς συγγενείς. Όταν ο Νίκος βρισκόταν πια στα τελευταία του και –όπως είπα– συζητήσαμε για τα πάντα, μου υπενθύμισε συγκινημένος τη στιγμή που ο δικηγόρος του, ο Χριστόφορος Αργυρόπουλος (συνηγόρησε αφιλοκερδώς) βγήκε δακρυσμένος από την αίθουσα επειδή μετά το 1952 πρώτη φορά ξαναγινόταν δίκη με τον αποτρόπαιο Νόμο 509 στο Στρατοδικείο της Αθήνας, και ξανακούστηκε σε δίκη η λέξη «κομμουνιστής». Τούτο διότι στο Έκτακτο Στρατοδικείο ο Νίκος αποδέχτηκε ευθαρ-

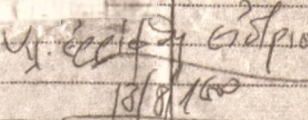
"Kalamuchan,"

Το Μηδέν και το Άπειρον.
Σφραγίδα της λογοκρισίας
των φυλακών. Ένδειξη «όχι»
(δηλαδή δεν επιτρέπεται να
δοθεί στον κρατούμενο).

**Επιστολή του Νίκου στη Ρέα
Γαλανάκη, παραμονές του
Αναθεωρητικού
Στρατοδικείου,
Ιούλιος 1973.**

Κάτω, τηλεγράφημα του Νίκου στη Ρέα Γαλανάκη, από την τελευταία φυλακή (Βούρλα) 13/8/1973. Αρχείο Ρ.Γ.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.	
ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ	
Ευδελφείας	216501/15 ΑΘΗ 216415 ΟΜΟΝ GR
Αθήνας	1072 ΑΘΗΝΩΝ 14/3251 42 13 1250 -
11 17-8-1970	
ΚΑ ΡΕΑ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΕΛΦΙΝΟΥ16 ΤΤ705-ΑΘΗΝΑΙ	
Αγοράζετε και εσείς χώρα του τόπου σας.	
ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΜΟΥ ΡΕΑ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΕΟΥΡΩΠΑ ΤΑ	
ΕΠΙΣΚΕ ΠΤΗΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΡΙΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΠΡΟΙ ΜΕΤΑ ΤΙΣ 9 ΚΑΙ	
ΣΑΒΒΑΤΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΜΕΤΑ ΤΙΣ 4 ΣΕ ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΝΑ ΕΛΘΩ ΜΕ	
ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΥΚΛΗΡΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ ΜΠΟΣ ++	
 18/8/1970	
COL 1072 14/3251 16 705 9 4 ++	

Ο Νίκος (καθισμένος) με φίλους της φυλακής. Από αριστερά Νίκος Αρμάος, Νίκος Ταμιωλάκης, Λευτέρης Τσίλογλου και Σωτήρης Αναστασιάδης. 30 Δεκεμβρίου 1973.

σώς, και παρά τις μεγάλες οικογενειακές πιέσεις για το αντίθετο, ότι: «Ανήκω στην Αριστερά, γιατί πιστεύω ότι είναι το πιο υπεύθυνο κόμμα, και είμαι κομμουνιστής, γιατί πιστεύω πως μόνο η εργατική δύναμη είναι αποφασιστικός παράγοντας προόδου για την ανθρωπότητα» («Το Λεύκωμα του Ρήγα Φεραίου», έκδ. Ρήγα Φεραίου, Αθήνα 1974). Στο Αναθεωρητικό Στρατοδικείο, πέντε χρόνια αργότερα, εξειδίκευσε: «Δήλωσα ότι δέχομαι την κομμουνιστική ιδεολογία με την έννοια της πνευματικής αναζητήσεως και ως προσωρινό σταθμό» (Ακρόπολις, 28/7/73). Οι συγκρατούμενοί του συμφωνούν όλοι ότι ο Νίκος υπήρξε αμέσως μετά τη διάσπαση του ΚΚΕ το '68, και για ένα σύντομο διάστημα, μέλος του ΚΚΕ εσωτερικού, όντας μέσα στη φυλακή. Οι φυλακισμένοι Ρηγάδες είχαν συνταχθεί με το ΚΚΕ εσωτερικού, βγήκε μάλιστα σχετικό κείμενό τους σε εφημερίδα της εποχής όταν βρίσκονταν προφυλακισμένοι, αν και αυτό έγινε παρά τη θέλησή τους.

Επιστρέφω όμως στο Έκτακτο Στρατοδικείο, του '68, για να πω ότι ο βασιλικός επίτροπος πρότεινε και για τους τρεις ταγούς καταδίκη σε θάνατο ή σε ισόβια –κι αυτό, ως σημειωθεί για τον σημερινό αναγνώστη, για πράξεις όπως η έκδοση μιας παράνομης εφημερίδας, ένα πανώ, λίγες προκηρύξεις και μαγνητοφωνημένα συνθήματα. Οι στρατοδίκες μετρίασαν την πρόταση στην αμέσως κατώτερη ποινή, δηλαδή σε κάθειρξη εικοσιενός ετών για τους τρεις πρώτους, και βαρύτερες πολυετείς φυλακίσεις για τους υπόλοιπους. Θυμάμαι, και θα θυμάμαι πάντα με ενάργεια, με δάκρυα, ότι μόλις άκουσαν τη βαριά τους καταδίκη, όρμησαν κι αγκαλιάζανε ο ένας τον άλλον οι τρεις τους, και φιλιόντουσαν σταυρωτά. Έλαμπαν.

Μιλώ για τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας, που δεν είχαν την παραμικρή σχέση με τα τελευταία. Ο φόβος και ο τρόμος κυριαρχούσαν, οι πόρτες ήταν παντού κλειστές, η κοινωνική απομόνωση των αριστερών καθολική, οι περισσότεροι φίλοι και σύντροφοι στην εξορία ή στις φυλακές, οι δε υπόλοιποι δεν έπρεπε να αφεθούμε να μας ρουφήξει η μαύρη τρύπα. Ας σημειωθεί ότι δεν υπήρχε η παραμικρή προετοιμασία από την προηγούμενη κατάσταση για να υποστηρίξει τις καινούριες ανάγκες. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ελάχιστοι μπόρεσαν να καταφύγουν σε κανονική παρανομία, κι αυτοί συχνά συντηρούνταν από συγγενείς τους. Όσοι ήθελαν να αντισταθούν στη Χούντα έπρεπε να δράσουν αναγκαστικά στο πλαίσιο της νόμιμης ζωής,

όπως έκανε ο Νίκος και δεκάδες άλλοι. Γι' αυτό και οι πρώτες οργανώσεις εξαρθρώθηκαν ταχύτατα και σκληρότατα. Οι πρώτοι Ρηγάδες γνώριζαν φυσικά το πλήρες αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονταν, όμως αυτό δεν ανέκοψε καθόλου τη δράση τους. Κανείς μας δεν μπορούσε τότε να φανταστεί, ούτε στο πιο τρελό του όνειρο, το μαζικό φοιτητικό κίνημα που θα γεννιόταν σε λίγα χρόνια.

Πρέπει να γίνει επίσης γνωστό ότι ο Νίκος, και όλοι οι άλλοι φυλακισμένοι φοιτητές, διεγράφησαν για την πολιτική τους δράση βάσει του Α.Ν. 509 από τη σύγκλητο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έλιαζε πάντως στις 9 Δεκεμβρίου του '69. Και ξαναβλέπω τον εαυτό μου να παρατηρεί από απόσταση τον Νίκο, τον Κωστή Γιούργο κι άλλους, αφού και πάλι δεν με άφηναν να πλησιάσω. Να τον βγάλουν από την κλούβα και να τον οδηγούν με τα χέρια του δεμένα στις χειροπέδες μέσα στο κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου. Έμαθα ότι τους έβαλαν μέσα στην Αίθουσα Τελετών. Εκεί περίμεναν κάμποση ώρα δεμένοι πάντα με τις χειροπέδες, αλλά κανείς δεν ήρθε να τους ρωτήσει το παραμικρό. Τους πήραν πάλι πίσω με την κλούβα. Στη φυλακή τους ανακοινώθηκε στις 15 Ιανουαρίου του '70 η διαγραφή τους από τη Σύγκλητο επί πρυτανείας Γ.Π. Πανταζή, μια Σύγκλητο που δεν τους είχε δώσει καν το δικαίωμα της προφορικής απολογίας ενώπιον της, διαδικασία αυτονόητη και για το στρατοδικείο ακόμη.

Άλλοι αρμοδιότεροι από μένα θα μιλήσουν πιο αναλυτικά, πιο σωστά για τη ζωή του Νίκου μέσα στη φυλακή. Έτσι κι αλλιώς η ζωή των πολιτικών κρατούμενων μέχρι και τη Χούντα ελάχιστα έχει καταγραφεί. Εγώ σημειώνω απλώς ότι στη φυλακή είχε σκεφθεί αρχικά να σπουδάσει στο London School of Economics, γιατί οι πολιτικοί κρατούμενοι υποστηρίζονταν και διευκολύνονταν σε κάποια ζητήματα από τους πανεπιστημιακούς της Αγγλίας, σιγά σιγά όμως άλλαζαν οι προσανατολισμοί του. Για ένα διάστημα υπήρξε βασικός συνεργάτης στο περιοδικό των κρατουμένων, που ήταν χειρόγραφο και κυκλοφορούσε παράνομα χέρι χέρι. Έχουν σωθεί κάποια τεύχη, με πολύ γνωστό το αφιέρωμα των πολιτικών κρατουμένων στον Σεφέρη, ιδέα καθαρά του Νίκου, στο οποίο συνεργάστηκε με τον στενό του φίλο Λευτέρη Τσίλογλου. Ας πω επίσης ότι, μέσω των επισκεπτηρίων, τον ενημέρωναν όσο και όπως μπορούσα γι' αυτά που είχαν αρχίσει να συμβαίνουν έξω εναντίον της δικτατορίας, σε κάποια από τα οποία συμμετείχα.

Το Αναθεωρητικό Στρατοδικείο έγινε τις πρώτες μέρες του Ιουνίου του '73, ενάμιση μόλις μήνα πριν από την αμνηστία του Παπαδόπουλου. Η δίκη μπήκε αυτή τη φορά στα πρωτοσέλιδα, γιατί είχαν αλλάξει άρδην οι καιροί. Οι ποινές μετριάστηκαν περίπου στο μισό, παραμένοντας όμως κι έτσι απαράδεκτα σκληρές. Πέρασε λίγος καιρός, ο Νίκος μεταφέρθηκε στις φυλακές Βούρλων γιατί ήθελε να ξεκινήσει εκεί, όπως συχνά γινόταν τότε, μια διαδικασία «ανηκέστου βλάβης» με τη δική μου συνδρομή απ' έξω, που βρήκα κάποιους γιατρούς και μίλησα μαζί τους γι' αυτή την υπόθεση (σώζεται σχετική αλληλογραφία μας). Αυτός ήταν και ο λόγος που αποφυλακίστηκε από τις φυλακές Βούρλων. Εγώ είχα περάσει την αναστάσιμη μέρα της αμνηστίας από το πρωί μέχρι που νύχτωσε έξω από τις φυλακές Κορυδαλλού μαζί με τους συγκεντρωμένους εκεί συγγενείς. Περίμενα να αποφυλακιστούν ένας ένας οι πάνω από 200 άντρες και γυναίκες πολιτικοί κρατούμενοι του Κορυδαλλού για να πάρω τον εκπρόσωπο της Δικαιοσύνης, τον αρμόδιο για τις αποφυλακίσεις, και να τον οδηγήσω στα Βούρλα για να μη μείνει ο Νίκος ούτε μία παραπάνω νύχτα μέσα. Έτσι έβγαλα τον Νίκο. Ολομόναχό μου. Αργά τη νύχτα. Κανείς δεν βρέθηκε κοντά. Και βγήκε από τη φυλακή του μετά τόσα χρόνια με ένα βαλιτσάκι. Ο ταξιτζής που μας οδήγησε στο σπίτι μου δεν πήρε κόμιστρο.

Η απόφαση να χωρίσουμε είχε παρθεί από κοινού ήδη από τα πρώτα χρόνια της φυλάκισης του Νίκου, απόφαση που και δυσκολίες είχε και μια δυο παλινδρομήσεις. Δεν εμπόδιζε την αναμεταξύ μας βαθιά φιλική σχέση, η οποία με υφέσεις και με εξάρσεις, με διαστήματα σιωπής αλλά και με αμοιβαία εμπιστοσύνη, κρατήθηκε όλα τα χρόνια που έζησε ο Νίκος. Αφού τελικά αποφυλακίστηκε, κάναμε αίτηση για το διαζύγιο, που βγήκε το 1975, δηλαδή δέκα χρόνια από τότε που πρωτοσυνδεθήκαμε, επτά χρόνια από τότε που παντρευτήκαμε, από τα οποία όμως ο Νίκος είχε κρατηθεί τα πεντέμισι. Δυο μόνο ζευγάρια της γενιάς μας –και της τόσο νεαρής μας ηλικίας– ξέρω, που η σχέση τους επιβίωσε από την οδυνηρή για όλους περιπέτεια της πολύχρονης φυλάκισης, σε μian εποχή μάλιστα βαθιάς αμφισβήτησης των πάντων.

Αξίζει να προστεθεί ότι αλληλογραφούσαμε συχνά όσο έμεινε ο Νίκος φυλακή, πολύ λιγότερο όταν πήγε κατόπιν στο Παρίσι. Μερικά χρόνια μετά την αποφυλάκισή του κατέ-

στρεψε αρκετά από τα δικά μου γράμματα, ενώ κάποτε κατέστρεψα κι εγώ αρκετά δικά του. Όταν ο Νίκος βρισκόταν πια στα τελευταία του συζητήσαμε και για τις συνθήκες της εκατέρωθεν καταστροφής τους, όσο και για το ότι έπρεπε να διασώσουμε όσα είχανε γλυτώσει. Ήταν, θαρρώ, στην τελευταία ονομαστική του γιορτή, την οποία, πολύ καταπονημένος πλέον, ζήτησε από τον αδερφό του Φίλιππο να την περάσει απομονωμένος στο κτήμα τους στο Κεραμούτσι, μαζί μου από νωρίς το πρωί, ενώ από το μεσημέρι ήρθε η Γεωργία και τα δυο παιδιά τους, γευματίσαμε μαζί και μείναμε οι περισσότεροι ώσπου νύχτωσε.

Διότι και με τις καινούριες μας οικογένειες κάναμε πολλές φορές παρέα, κυρίως από τότε που επέστρεψε ο Νίκος στο Ηράκλειο και άνοιξε για λίγο ένα βιβλιοπωλείο, για γίνει σε λίγο ο εμπειυσμένος διευθυντής της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, με παραστάτη και συνομιλητή του τον παλιό μας καθηγητή από τον «Κοραή», τον Μενέλαο Παρλαμά. Παρακολουθούσαμε ο ένας την εξέλιξη του άλλου, διαφορετική στον καθένα μας. Του έστελνα τα βιβλία και τα άρθρα μου (και από τον πρώτο καιρό της φυλακής κρατώ βιβλία που του πήγαινα, όχι βέβαια δικά μου, με την ημερομηνία και την υπογραφή του υπεύθυνου λογοκρισίας για την είσοδό τους). Οι διαφορές των απόψεών μας παραμερίζονταν για να δώσουν γόνιμο έδαφος στα πολλά που συνέχιζαν να μας ενώνουν ή σε άλλα ζητήματα. Άλλωστε ο Νίκος, ακριβώς επειδή σε όλη τη ζωή του είχε πνευματική γενναιότητα και ήθος, κράτησε πολλές ανεξίτηλες φιλίες από την περίοδο των πρώτων νεανικών μας χρόνων. Τις «μυστικές φι-

Στην κηδεία του Κώστα Καρυωτάκη (12/4/1977), ο Νίκος σηκώνει το φέρετρό του πρώην συγκρατούμενού του.

Καλοκαίρι 1985, στη Βικελαία. Ο Μενέλαος Παρλαμάς (καθιστός) με τους μαθητές του: Νίκο Γιανναδάκη, Ρέα Γαλανάκη και Μιχάλη Κοπιδάκη.

Κάτω δεξιά: Ρέα Γαλανάκη, Νίκος Γιανναδάκης, χειμώνας 1966. Αρχείο Ρ.Γ.

λίες» του, θα μπορούσα να πω.

Θέλω πάντως να ξεκαθαρίσω σ' αυτό το άρθρο πως ούτε κατά διάνοια δεν θεωρώ τον εαυτό μου ισότιμο με τον Νίκο, ή με όλους τους άλλους, γνωστούς και άγνωστους, που βασανίστηκαν, φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν εκείνη την περίοδο. Το αντίθετο μάλιστα. Όσο για μένα, έτσι ζούσαν τότε οι αριστεροί. Αν όμως μιλώ εδώ για τον Νίκο από το '65 μέχρι το '75 όπως μου ζητήθηκε, αναπόφευκτα και για μένα, είναι γιατί ελάχιστοι τον γνώριζαν εκείνο το κρίσιμο διάστημα, κατά το οποίο θαρραλέα κι ενσυνείδητα υπήρξε ένα ιστορικό πρόσωπο της Αριστεράς, της Ελλάδας όλης –ένας επαναστάτης που κράτησε τις φιλοσοφικές του ανησυχίες, όσο και την εσωτερική ζωή του χωρίς να καυχηθεί, χωρίς να ζητήσει αργότερα πολιτικό αντάλλαγμα. Είναι αναμενόμενο, λοιπόν, το ότι οι περισσότεροι απ' όσους τον συνάντησαν κατόπιν, αναφέρονται κυρίως στο έργο και τις δραστηριότητές του ως διευθυντή της Βικελαίας κατά τις πρόσφατες δεκαετίες και στα κείμενά του –αυτό άλλωστε είναι το έργο της ωριμότητάς του. Κι εδώ οι στόχοι του υπήρξαν υψηλοί και τα επιτεύγματά του λαμπρά, ανεπανάληπτα, ιδίως για το Ηράκλειο. Δικαίως αναγνωρισμένα, αν κι όχι όσο θα έπρεπε –παρηγορεί η έκδοση αρκετών «Κειμένων» του σε καλαίσθητο τόμο από τη Βικελαία– και ταυτισμένα απόλυτα με την εκλεκτική προσωπικότητα του Νίκου, με το πείσμα του μπροστά στις δυσκολίες. Ο ίδιος δεν πολυμιλούσε για τα χρόνια της φυλακής, ίσως επειδή αυτή η συζήτηση είναι από τις λίγες που προϋποθέτει ένα κοινό βίωμα, ίσως και γι' άλλους λόγους. Το '95 πάντως, ήδη άρρωστος, αρθρογράφησε σκληρά για το δημοσιογραφικό ήθος της εποχής (Αντί, 26/5/95, τχ. 579) με αφορμή θρασείες και απερίσκεπτες απόψεις γνωστού αθηναίου δημοσιογράφου για τους Ρηγάδες.

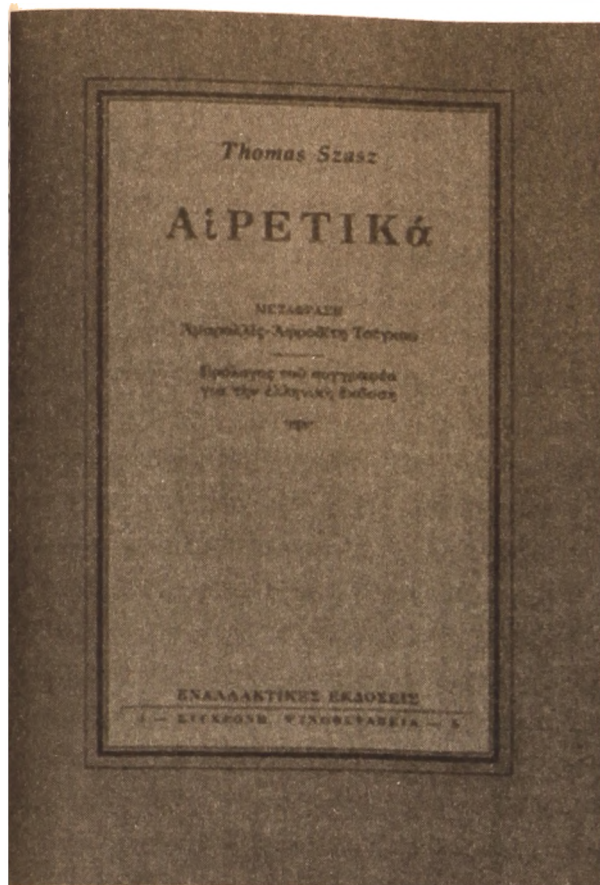
Η νεότητα και η ωριμότητα του Νίκου δεν αλληλοαναιρούνται. Ο μίτος που ενώνει τους δύο θαλάμους, όσο διαφορετικοί και αν

φαντάζουν, είναι για μένα ορατός στην έντιμη, στοχαστική, σεμνή, επίμονη και αφιλοκερδή αναζήτηση του φιλοσοφικά ουσιώδους, με άλλα λόγια του ουσιώδους στην ανθρώπινη ζωή, από τον τόσο πρόωρα χαμένο φίλο. Γι' αυτό και πιστεύω ότι κανείς και τίποτε δεν μπορεί να διεκδικήσει «κατ' αποκλειστικότητα» εκείνο που υπήρξε ο Νίκος, τον καθαρά προσωπικό του δρόμο δηλαδή, που σταθερά υπήρξε από τη μια μεριά δημόσιος, από την άλλη μοναχικός, πολυδαίδαλος, και απίστευτα τραχύς. Υπάρχουν, νομίζω, άνθρωποι που τον αγάπησαν (κι ο Νίκος αγαπήθηκε πάρα πολύ σε όλες τις φάσεις της ζωής του), οι οποίοι μπορούν να μιλήσουν με τον τρόπο που ξέρω ότι κι εκείνος θα το ήθελε: με σεβασμό, με ανοιχτό μυαλό, με θάρρος, με βαθύ το αίσθημα δικαιοσύνης για το «παλίμψηστον» που υπήρξε και ο ίδιος –κι ο καθένας μας. Με σεβασμό, με ανοιχτό μυαλό, με θάρρος, με βαθύ το αίσθημα δικαιοσύνης: τις προϋποθέσεις που και ο Νίκος προϋπέθετε από τους «μυστικούς» φίλους και συνομιλητές του, μακριά από κάθε ετικέτα, αξίωμα, ή ο,τιδήποτε άλλο.

Οι φίλοι, οι συναγωνιστές από τη φυλακή, έχοντας τραβήξει ο καθένας τη δική του οδό, ταξίδεψαν στο Ηράκλειο και τον ετίμησαν σηκώνοντας το φέρετρό του στους ώμους τους. Υπάρχει κάτι σαν άγραφος νόμος για αυτή την «αισχύλαιο» τιμή –ο ίδιος ο Νίκος σήκωσε τον Κώστα Καρυωτάκη το '77, άλλοι σηκώσαμε αργότερα τη Φρίντα Λιάππα το '94. Οι παλιοί φυλακισμένοι φίλοι ήρθαν στο Ηράκλειο και τον σηκώσανε κι εκείνον μια βροχερή, μίαν ανεμοδαρμένη μέρα, την 25η Μαρτίου του '98, στο νεκροταφείο του Αγίου Κωνσταντίνου.

Ήσουν ο τελευταίος –δεν συνέβη το ίδιο φέτος με τον φίλο μας Σωτήρη Αναστασιάδη. Γεράσαμε, το σώμα δεν αντέχει. Εσύ θα πρέπει να το ξέρεις, Νίκο, πιο καλά.

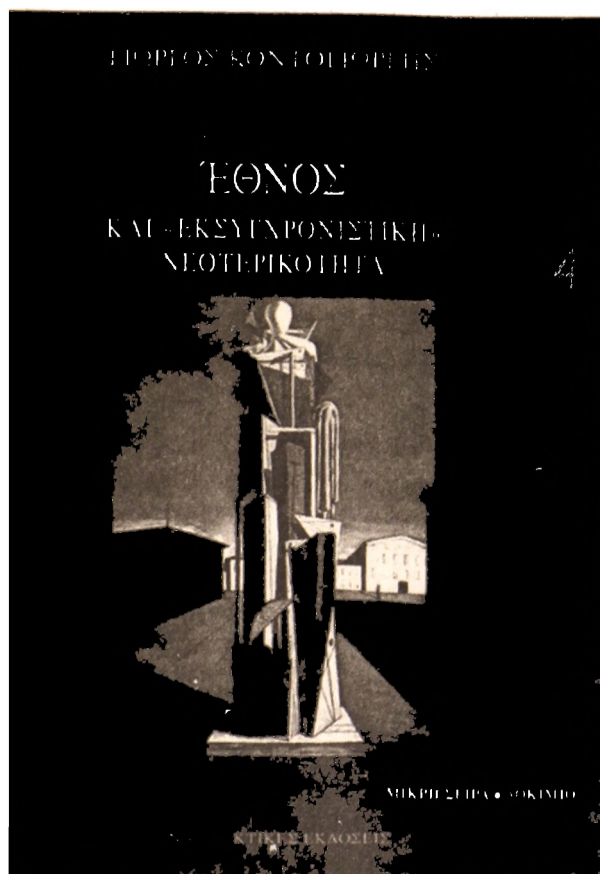
THOMAS SZASZ
ΑΙΡΕΤΙΚΑ

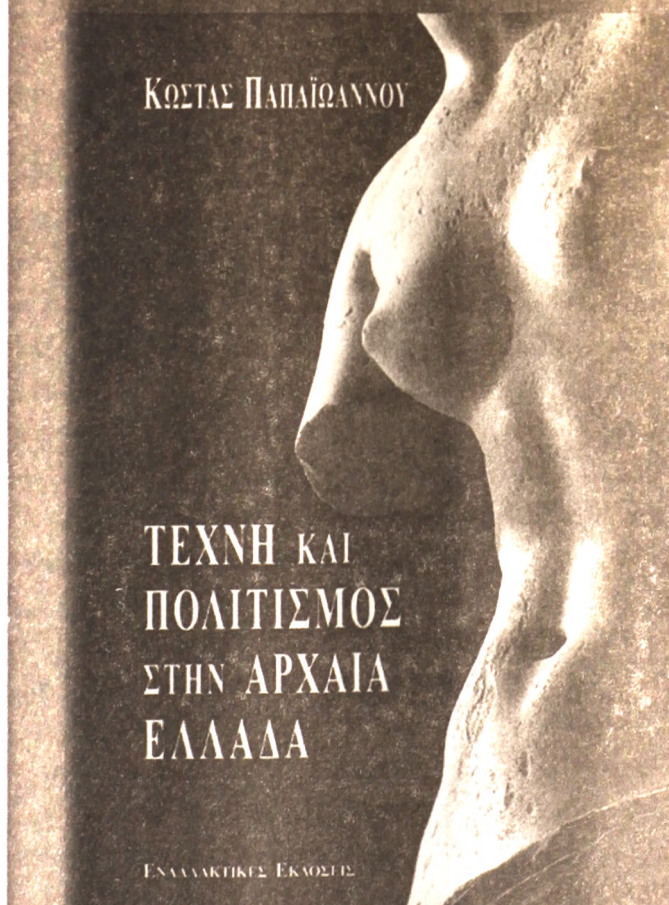
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
ΤΟ 1204 ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

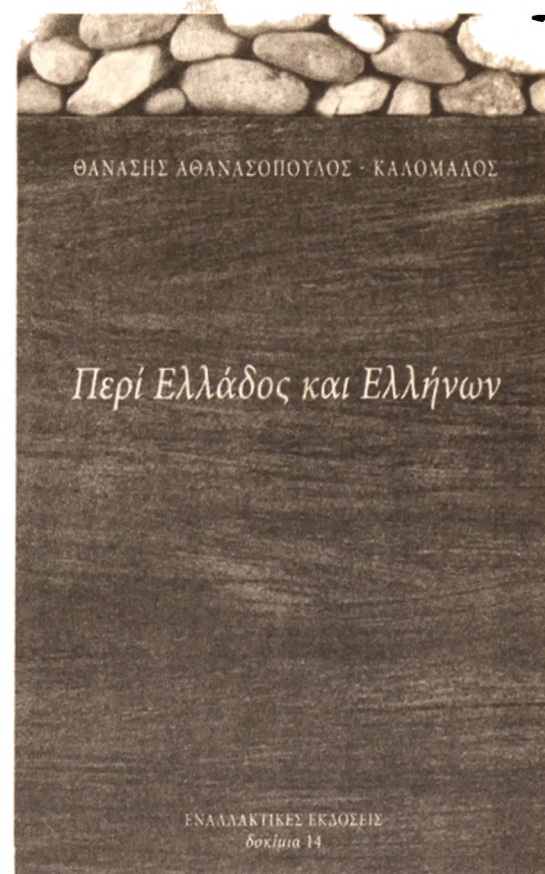
ΔΑΜΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
ΕΘΝΟΣ
ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΑΛΟΜΑΛΟΣ
ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ

Μεταθέσεις και μεταστάσεις

Για τον Νίκο Γιανναδάκη

της Σοφίας Σκοπετέα

Ενα «γιατί» μακρόσυρτο έκρυβε συνήθως την απειλή. «Νὰ μὴ σκύψεις πολύ, γιατί...» (ἀπὸ ἓνα ὕψος ἀκουσμένο). Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ τὸ ἄλλο γιατί, ἐπίσης μακρόσυρτο, ἀσυνόδευτο τώρα, ποὺ ἀνοίγει τὴν πύλη γιὰ ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα, μὲ τὸν τρόμο ποὺ τὰ συνοδεύει. Ἐδῶ θὰ ἐντοπίσουμε τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ θανάτου καὶ τὸ πρόσωπο τῆς Μέδουσας ποὺ ἀποσβολώνει τὸν θεατὴ.

Βασικὴ γιὰ τὸν τρόπο ἢ ἔλλειψη ἀντικειμένου. Τὸ νὰ πεῖς «μὴ φωνάξεις, γιατί θὰ σὲ χτυπήσω», ἢ ἀκόμα καὶ νὰ ἔλεγες «μὴ φωνάξεις, γιατί κινδυνεύει ἡ ἴδια σου ἡ ζωὴ», ὅσο τρομακτικὸ καὶ ὅσο ρεαλιστικὸ κι ἂν ἀκούγεται, δὲν συγκρίνεται μὲ τὸν ἀκραιφνῆ τρόπο ποὺ προκαλεῖ τὸ ἀπροσδιόριστο: «μὴ φωνάξεις, γιατί...»

Ἀνήκει στίς ἀπαγορεύσεις ποὺ περικλείουν τὴ ζωὴ μας, περιορισμοὶ ποὺ τίθενται «γιὰ τὸ καλὸ μας» ἀσφαλῶς, γιὰ νὰ μᾶς προφυλάξουν ἀπὸ κινδύνους, σὰν νὰ ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ γίνουμε ἄτρωτοι ἀπέναντι στὸν κυριότερό μας ἐχθρό.

Ἄν δοῦμε τὴ ζωὴ τοῦ Νίκου Γιανναδάκη σὰν συνολικὴ εἰκόνα –καὶ τέτοια μόνο μετὰ τὸν θάνατο σχηματίζεται, καὶ μόνο γιὰ τοὺς ἄλλους, ποτὲ γιὰ τὸν ἴδιο– θὰ σταματήσουμε ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν ἀντίσταση. Θὰ σημειώσουμε πῶς «δὲν πρόσεχε». Δὲν βάρυνε ποτὲ ἐπάνω του ὁ τόνος ποὺ αἰωρεῖται βαρὺς πάνω ἀπὸ τὴ λήγουσα συλλαβὴ τοῦ γιατί.

Θέλησε νὰ συνενώσει ἓναν πολιτικὸ βίο –μὲ περιστατικὰ τῆς πολιτείας ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπρόβλεπτα καὶ ὀδυνηρά– μὲ τὴ βαθιὰ, καὶ διόλου «ἀσάλευτη», ζωὴ ποὺ προσφέρει ἢ συναναστροφὴ μὲ τοὺς ἐφτασφράγιστους στοχασμοὺς ποὺ ἐκφέρονται πρώτη φορὰ θρυμματισμένοι μέσα στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα.

Τὸ «θέλησε» ἐδῶ σημαίνει ἀσφαλῶς καὶ κατόρθωσε. Οἱ κινήσεις αὐτὲς μετὰ θάνατον παρουσιάζονται σύγχρονες ἀναμεταξύ τους. Νὰ τίς χαρακτηρίσαμε διαδοχικὲς φάσεις θὰ ἔτανε μιὰ πέρα ὡς πέρα ἀκαιρὴ ἐκλογίκευση. Ἐπειτα, σὲ μιὰ τέτοια θέληση, εἶναι ἀνεφάρμοστο τὸ κριτήριον «ἐπιτυχία» ἢ «ἀποτυχία». Ἡ θέληση ἀπὸ μόνη της ἀρκεῖ.

Ἄλλη συνύπαρξη ἀντιθέτων, ἡ ἐξίσωση τοῦ κόσμου τῶν βιβλίων (δημιουργία βιβλιοθήκης, τῆς Βικελαίας ἐν προκειμένῳ), στατικὴ ὄντοτητα ἀπὸ τὴ φύση τῆς, μὲ τὴ δυναμικὴ τῆς γένεσης νέων βιβλίων συνεχῶς, σὲ μιὰν ἀέναη ἀναγέννηση τῆς μορφῆς.

Ἐγινε φανερό πῶς πρωτοκαθεδρία στὴ ζωὴ του, παρόλη τὴ σειρὰ τῶν δημιουργημάτων ὅπου δὲν ὑποβιβάζεται διόλου ἡ ὕλικὴ ὑπόσταση, ὑπῆρξε τὸ «εἶναι», ποτὲ τὸ «ἔχειν». Δὲν ἐπεδίωξε νὰ ἔχει τίποτε, ὅπως καὶ πραγματικὰ δὲν ἔχουμε, καὶ δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη παραβίαση τῆς κυριολεξίας ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἐκφραση «ἔχω» ἢ «δὲν ἔχω χρόνο»: ὁ χρόνος μᾶς ἔχει.

Πλῆθος καὶ μόνωση (ἡ Βιβλιοθήκη σὰν ἓνα σταυροδρόμι καὶ χώρος συνάντησης τῶν πλέον ἐτερόκλητων προσωπικότητων), πολιτικὴ καὶ ἀσκητικὴ, τέχνη καὶ πλήθουσα μὴ τέχνη: στὸν πυρήνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Νίκου Γιανναδάκη τὰ ἀντίθετα αὐτὰ –ἢ τὰ φαινόμενα ἀντίθετα– σμίγουν μὲ δίχως χάσμα ἀνάμεσά τους.

Ἡ ἔρις ὥστόσο, ἢ πρὸ τῆς ἁρμονίας, παραμόνευε πάντα. Ἦταν ἴσως ἡ ἴδια δύναμη ποὺ κατίσχυσε τελικὰ καὶ ἤδη ἀπὸ τὰ μισὰ τῆς ζωῆς τὸν ὑφάρπαξε ἀπὸ τὴν ἴδια ζωὴ.

Τοποθετώντας τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ στὴ μεσότητά, κάτι ποὺ μερικὴ ἐφαρμογὴ μόνο

θα ἔβρισκε στή μετὰ Χριστὸν ἐποχή, ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικὰ Νικομάχεια Β') τὴν τοποθετεῖ «πρὸς ἡμᾶς», δηλαδή ὄχι στὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου εἶναι ἓνα ἀέναο «πρὸς ἡμᾶς», ἐνῶ ὁ θάνατος δὲν μεταβάλλεται ποτὲ σὲ «πρᾶγμα», συννυπόστατος καθὼς εἶναι μὲ τὴν οὐσία τῆς ζωῆς μας.

Ἐπάρχει μιὰ κοσμοθεωρία ποὺ θεωρεῖ τὴν ἀνυπαρξία ὑπέρτατο ἀγαθό, ὑψηλότερο ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ «ὔδωρ» τοῦ Πινδάρου. «Μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα νικᾷ λόγον», λένε οἱ γέροντες τοῦ χοροῦ στὸν *Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν*. Ἡ ζωὴ ἔρχεται δευτέρη μόλις στὴν κλίμακα, ὅσο συντομότερη τόσο τὸ καλύτερο, διαφορετικὰ καταντᾶμε νὰ βιώνουμε μιὰν ἀκολουθία ἀπὸ μόχθο καὶ κάματο καὶ συμφορὲς μὲ ἀποκορύφωμα τὸ γῆρας, ὅπου ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης ἐπιτίθενται στὸν ἀνυπεράσπιστο ἀφαιρῶντας του τὴν τελευταία ἀνάσα σὲ ἄκρα ταπείνωση μέσα στὴν πιὸ ἀδυσώπητη ἀγωνία.

Ὁ Νίκος θα διέψευδε μιὰ τέτοια κοσμοθεωρία. Θὰ τὴν σημείωνε ὥστόσο, ὅπως τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του μνημόνευε ἓναν ἀρχαῖο στοχαστή, ποὺ ἀποδεικνύεται ὁ ἴδιος ὁ Ἐπίκουρος, «πὼς δὲν κάνει νὰ φοβόμαστε τὸν θάνατο, διότι ὅταν ὑπάρχουμε ἐμεῖς δὲν ἰσχύει, ἐνῶ ὅταν ἰσχύσει αὐτὸς δὲν ὑπάρχουμε ἐμεῖς» (στοχασμὸς ὁ ὁποῖος παταγωδῶς παραλείπει τὴ στιγμή τῆς μετάβασης – διότι περὶ αὐτῆς πρόκειται καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς στὸ σήμερον μᾶς ἀφορᾷ).

Θὰ ἦταν λάθος νὰ τὸ χαρακτηρίζαμε παρηγοριὰ ἀπλή ἢ –δυναμικότερα– ἐπιβεβαίωση τοῦ ὑποκειμένου, μὲ διάψευση τοῦ κύριου ἐχθροῦ τῆς ὄντοτήτάς του.

Κοιτάζοντας πρὸς τὰ μέσα καὶ τὸν χῶρο τῆς ἀπελπισίας (πρὸς ἡμᾶς), λέμε, ἀναλογιζόμενοι τὰ τόσα κρίματα, πὼς ἀδημονοῦμε νὰ σβῆσει μιὰν ὥρα ἀρχύτερα τὸ ἀπολειφάδι (out, out, brief candle), τὸ «κερὶν ἀφτούμενο» ποὺ κρατούσαμε, γιὰ μᾶς ἢ γιὰ τοὺς ἄλλους. Ὅμως ἀνοίγεται κι ἓνας χῶρος ἔξω ἀπὸ ἐμᾶς καὶ μπορούμε νὰ σκεφτοῦμε καὶ ἄλλιῶς («πρᾶγμα»). «Ὀλίγο φῶς καὶ μακρυνὸ σὲ μέγα σκότος κι ἔρμος», ὁ ἀδέσποτος στίχος ἀπὸ τοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους, φάρος ὁ ἴδιος, χαμένος στὸν ὀρίζοντα ἀλλὰ ὑπαρκτός, μᾶς προτρέπει νὰ ἐπιδειξοῦμε προσήλωση –μποροῦμε καὶ κυρίως ὅταν δὲν μπορούμε– ὥστε τὸ ἀβέβαιο φῶς νὰ γίνει

Ὁ Νίκος με τὰ παιδιὰ του
τον Δεκέμβριο τοῦ 1997.
(Φωτὸ Ρ.Γ.)

φλόγα καὶ πυρκαγιά.

Τὸ «ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος;» ἐκφράζει ρεαλιστικότερα τὴ στάση τοῦ Νίκου ἀπέναντι στὰ ἔσχατα ποὺ γίνονται ὁσημέραι αἰσθητότερα.

Καὶ ἴδου ποὺ «ὁ φοβερός ἐχθρός / ἔγινε φίλος», ὅπως τὸ πιστοποίησε ὁ Κάλβος μιὰ γιὰ πάντα. Ὁλόκληρο τὸν τελευταῖο χρόνο τῆς ζωῆς του ὁ Νίκος ἔστρεψε τὸ πάθος του στὴν εἰ δυνατόν συστηματικότερη ὁργάνωση τῆς ἐκθεσης τῶν νεκρικῶν πορτραίτων Φαγιούμ.

Σίγουρα δὲν ἐπρόκειτο γιὰ βιογραφικὴ σύμπτωση, οὔτε προσπάθεια in extremis νὰ προσοικειωθεῖ τὴν νέα μέθοδο ζωῆς ἢ ὁποῖα τότε ἀνοιγόταν διάπλατη μπροστά του.

Ἦταν κι αὐτὴ μιὰ ἄσκηση δύναμης-ἐν-ἀδυναμία, πολὺ πέρα ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ καὶ ψυχοφθόρα ἀντίθετα τοῦ τύπου πρόκληση καὶ ὑποταγή.

Ἐπέκυψε θὰ λέγαμε, ἂν ὄχι μὲ τὸ ἔτσι θέλω, θεληματικὰ ὥστόσο. Ὑποδεικνύοντάς μας ἔτσι πὼς δίχως μελέτη θανάτου τίποτα μὰ τίποτα καὶ οὔτε μία σταγόνα ζωῆς δὲν εἶναι ἐφικτή.

Κοπεγχάγη, Δεκέμβριος 2006

Ο Νίκος Γιανναδάκης στην αντιδικτατορική αντίσταση

του Δημήτρη Ξυριτάκη

Μετά τον πρόωρο θάνατο του Νίκου Γιανναδάκη, το φως της δημοσιότητας είδαν αρκετές αναφορές στο συγγραφικό του έργο και στην πολυσχιδή εισφορά του στον πολιτισμό. Ορθά, ορθότατα πρέπει να παραδεχθούμε, αν ληφθεί υπ' όψιν το μέγεθος και η ποιότητα της εργασίας του κατά τη μεταδικτατορική περίοδο στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, όπου αφιέρωσε το πιο γόνιμο τμήμα της ωριμότητάς του, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίσουμε και την ενασχόλησή του με το βιβλίο κατά το προηγούμενο διάστημα, καθώς και τη μαχητική αρθρογραφία του στο περιοδικό *Αντί* και άλλες αθηναϊκές εφημερίδες.

Ωστόσο, η αξιολόγηση αυτή της προσωπικότητάς του, με κριτήριο την πνευματική της εκδήλωση, χωρίς να είναι άδικη, δεν παύει να είναι μονομερής και ανεπαρκής, γιατί παραλείπει να περιλάβει την πολιτική πλευρά του –και μάλιστα στην πιο αυθεντική έκφασή της: την αντίστασή του στη δικτατορία της 21ης Απριλίου, από την αρχή ως το τέλος της.

Μιλώντας για την αντιστασιακή προσφορά του Νίκου Γιανναδάκη, δεν αναφερόμαστε μόνο στο πραγματικά εντυπωσιακό διάστημα παραμονής του στις φυλακές της Χούντας (Αβέρωφ, Καλάμι, Κορυδαλλός, Βούρλα), όπου εξέτισε έξι περίπου χρόνια, ούτε στο βασανισμό του από τους ανακριτές του, η σκληρότητα των οποίων μας υποχρεώνει

να τους θεωρήσουμε υπεύθυνους ακόμη και για τον πρόωρο θάνατό του και την ανείπωτη οδύνη που προηγήθηκε αυτού. Οδύνη την οποία, με χαρακτηριστικό αυτοσαρκασμό, διασκέδαζε επικαλούμενος τον Πλάτωνα, τον οποίο αποδέχθηκε μέσα στη φυλακή, απορρίπτοντας τον κομμουνισμό, όταν διαπίστωσε την αδυναμία του να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα που έθεταν οι συνθήκες της κράτησής του, η συμπεριφορά της κομματικής ηγεσίας και η μοναξιά του κελιού. Βρήκε προτιμότερη την καταφυγή στον Πλάτωνα: «Φιλοσοφία μελέτη θανάτου εστί».

Η συμμετοχή αυτού και των συντρόφων του στην αντιστασιακή οργάνωση «Ρήγας Φεραίος» δεν ήταν απλώς μια πράξη αντίστασης ανάμεσα στις τόσες άλλες της δικτατορικής περιόδου. Είναι η οργάνωση αυτή που έδωσε πρώτη το σύνθημα της μαζικής στράτευσης της σπουδαστικής νεολαίας στον αγώνα εναντίον των μηχανισμών και της ιδεολογίας μιας ξενοκίνητης δικτατορίας. Η στράτευση αυτή επακολούθησε ως αποτέλεσμα του σπόρου που έσπειρε ο Νίκος και η συντροφιά του στο εύφορο έδαφος των φοιτητικών αμφιθεάτρων, με αποτέλεσμα να ογκωθεί η υφέρπουσα διαμαρτυρία και με τον χρόνο να πάρει τις μορφές που γνωρίσαμε στην κατάληψη της Νομικής Σχολής και του Πολυτεχνείου και τελικά να ακυρώσει το εγχείρημα της δήθεν φιλελευθεροποίησης που ετοίμαζε ο Παπαδόπουλος με την πρωθυπουργοποίηση του Μαρκεζίνη και το «Σύνταγμα» του 1973. Ειδικά το Πολυτεχνείο έδρασε ως κρίσιμος καταλύτης για την ανατροπή του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη, με απώτερο αποτέλεσμα την ανατροπή και τούτου και εν τέλει την κατάλυση της δικτατορίας τους.

Η ένταξη του Νίκου Γιανναδάκη στο κίνημα της αντίστασης υπήρξε βέβαια προϊόν της δημοκρατικής του ιδεολογίας. Η ψυχολογική όμως ρίζα της πρέπει να αναζητηθεί στους ορεινούς όγκους του Ψηλορείτη, όπου, στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, είχε προ-

20-25 Νοεμβρίου 1968. Η πρώτη δίκη των Ρηγάδων από το Έκτακτο Στρατοδικείο. Από αριστερά, πρώτη σειρά: Αθ. Αθανασίου, Νίκος Γιανναδάκης, Νίκος Κίσος. Δεύτερη σειρά: Κώστας Καρυωτάκης, Παύλος Κλαυδιανός, Α. Μαργαρίτης, Κωστής Γιούργος. Τρίτη σειρά: Νικηφόρος Σταματάκης, Φρίντα Λιάππα, Γιώργος Μποτζάκης, Ανδρέας Σαββάκης. Πίσω οι: Α. Θεοδωρίδης, Ν. Μαργαρίτης.

βάλει την ένοπλη αντίστασή του ο καπετάν Χαραλάμπης, πατέρας του Νίκου, ως ένας από τους γενναιότερους οπλαρχηγούς της κρητικής αντίστασης στους Γερμανούς.

Η πρώτη αντιστασιακή πράξη του Νίκου έλαβε χώρα στο Ηράκλειο, στο εκκλησάκι της Αγίας Ειρήνης, όπου είκοσι περίπου φοιτητές από την «ΕΔΗΝ» και τους «Λαμπράκηδες» έδωσαν όρκο να αγωνιστούν εναντίον της Χούντας. Το καταθέτω ως αυτόπτης μάρτυς. Η συνάντηση όμως αυτή δεν έμελλε να έχει άλλες συνέπειες πλην της διανομής μερικών εκατοντάδων προκηρύξεων αντιχουντικού περιεχομένου: «Ζήτω η Δημοκρατία – Κάτω η Χούντα». Γνώριμη υπήρξε και η αντίδραση του καθεστώτος: Τρεις παλαιοί κομμουνιστές εκτοπίστηκαν σε νησί του Αιγαίου.

Στη συνέχεια, η αντιστασιακή πορεία του Νίκου περιορίστηκε στα όρια της παράταξής του (ΕΔΑ), ηγετικά στελέχη της οποίας είχαν ιδρύσει το ΠΑΜ (Πανελλήνιο Αντιστασιακό Μέτωπο) κατά το πρότυπο του παλαιού ΕΑΜ. Παράρτημα τούτου υπήρξε η πιο δραστήρια οργάνωση αντίστασης στον χώρο της νεολαίας, η οργάνωση «Ρήγας Φεραίος». Λέγεται μάλιστα πως η ονομασία οφείλεται σε πρότασή του.

Σύμφωνα με το κατηγορητήριο που συντάχθηκε μετά τη σύλληψή του «Ο Νικόλαος Γιανναδάκης του Χαραλάμπους ανέλαβεν την ίδρυσιν παραρτήματος του “Ρήγα Φεραίου” εις την Κρήτην με έδραν το Ηράκλειον καθώς και την εκτύπωσιν και διανομήν εφημερίδος με τον τίτλον *Ελεύθερη Κρήτη* και του πρώτου τεύχους του *Θούριου*, δημοσιογραφικού οργάνου του “Ρήγα Φεραίου”».

Σύμφωνα με το ίδιο κατηγορητήριο, οι πράξεις αυτές του Νίκου Γιανναδάκη ετελέσθησαν «με την συνεργασίαν των φίλων του εις την Κρήτη, Ανδρέα Σαββάκη, Κωνσταντίνου Γιούργου, Κωνσταντίνου Καρυωτάκη και Νικηφόρου Σταματάκη, τους οποίους ούτος είχε μνησεί εις την οργάνωσιν». Έτσι ο Νίκος κέρδισε και τον τίτλο του αρχηγού της, πράξη για την οποία του επεβλήθη αργότερα η βαρύτατη καταδίκη της εικοσαετούς κάθειρξης. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά τους, ξεκινώντας από τη σύλληψή του.

Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ

Η σύλληψή του έγινε στις 10 Απριλίου 1968 στην Αθήνα από άνδρες της Ασφάλειας, οι οποίοι τον οδήγησαν στη φοβερή «Μπουμπουλίνα», όπως απεκαλείτο το πενταόροφο κτίριο της ομώνυμης οδού πίσω από το Αρχαιολογικό Μουσείο της πρωτεύουσας.

Στην περιβόητη ταρατσα της ελληνικής αυ-

τής Βασιλλής ο νεαρός Γιανναδάκης είχε την ατυχία να δοκιμάσει σε ισχυρές δόσεις το μαρτύριό του, τη φάλαγγα, τη συστηματική δηλαδή πλήξη των πελμάτων του με σιδερόβεργα. Παρών στο βασανισμό του, αλλά και δυνατός παίκτης, ο διαβόητος Καραπαναγιώτης, προϊστάμενος του «σπουδαστικού» τμήματος της Ασφάλειας.

Δε θα διστάσει ο Νίκος αργότερα, όταν θα τον παραπέμψουν στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών, να τον καταγγείλει δημόσια ως βασανιστή του.

ΟΙ ΣΥΓΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ

Η δίκη του Νίκου και των συντρόφων του, που επακολούθησε μερικούς μήνες αργότερα, στις 20/11/1968, στην αίθουσα του Έκτακτου Στρατοδικείου Αθηνών, είχε όλες τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί ως η αφετηρία μιας σειράς δικών, οι οποίες συγκλόνισαν πραγματικά το σαθρό οικοδόμημα της δικτατορίας, γιατί, πρώτον, αποκάλυψαν ότι υπάρχει αντίσταση εναντίον της, και, δεύτερον, γιατί την εξέθεσαν στη διεθνή κοινή γνώμη ως καθεστώς ανελευθερίας που προσβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ζήτημα τιμής θεωρώ να αναφέρω όλους τους κατηγορούμενους στη δίκη αυτή με αλφαβητική σειρά:

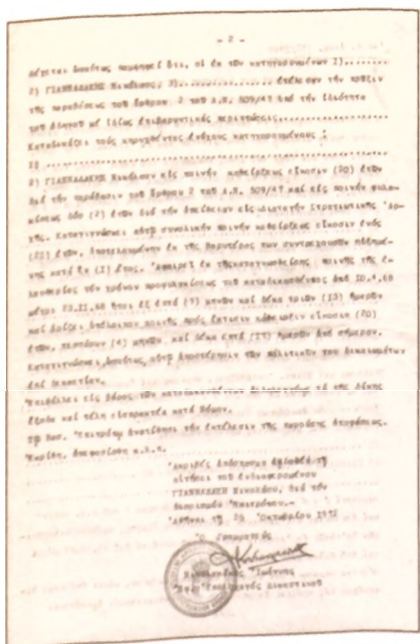
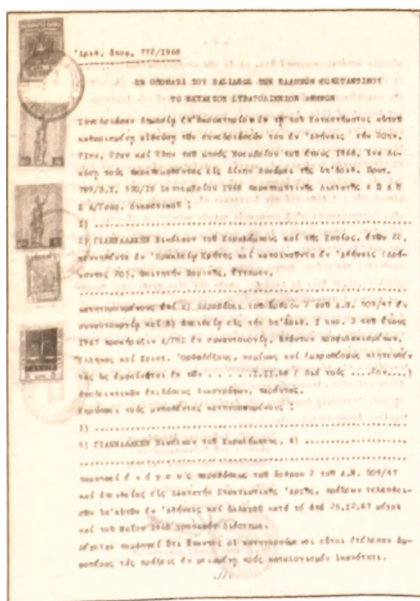
ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ

1. Αθανασίου Αθανάσιος
2. Γιανναδάκης Νίκος
3. Γιούργος Κώστας
4. Γιούργου Πελαγία
5. Θεοδωρίδης Α.
6. Καρυωτάκης Κώστας
7. Κιάος Νίκος
8. Κλαυδιανός Παύλος
9. Λιάππα Αφροδίτη
10. Μαργαρίτης Αντώνιος
11. Μαργαρίτης Νίκος
12. Μποτζάκης Γιώργος
13. Σαββάκης Ανδρέας
14. Σβάνας Β.
15. Σταματάκης Νικηφόρος
16. Τυλλιανάκης Μ.

ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

Οι κατηγορημένοι παραπέμφθηκαν στο Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών με ένα πολυσέλιδο κατηγορητήριο, στο τέλος του οποίου φιγουράρει η υπογραφή ενός βλοσυρού συνταγματάρχη. Είναι το ίδιο πρόσωπο που έξι χρόνια αργότερα θα παραδώσει περιδής άνευ όρων την εξουσία στους πολιτικούς:

Η απόφαση 772/1968 του
Έκτακτου Στρατοδικείου.
(Αρχείο Ρ.Γ.)

Φαίδων Γκιζίκης. Η δίκη αυτή έχει ξεχωριστή σημασία και για τον λόγο ότι σ' αυτήν αποκρυσταλλώθηκε το νομικό οπλοστάσιο της Χούντας εναντίον των αντιπάλων της. Βαρύ πυροβολικό της υπήρξε ο Αναγκαστικός Νόμος 509 του 1947, ο νόμος δηλαδή που θεσπίστηκε διαρκούντος του εμφυλίου πολέμου για την καταπολέμηση της Αριστεράς. Μόνο που η Χούντα τον χρησιμοποίησε και εναντίον μη αριστερών και κάποιες φορές και εναντίον καραμπινάτων δεξιών.

Κύριο γνώρισμα του νόμου αυτού ήταν, πρώτον, η αντίθετη σε θεμελιώδες δόγμα του Ποινικού Δικαίου ποινικοποίηση κάθε φρονήματος που στρέφεται εναντίον της έννομης τάξης, και, δεύτερον, η αυστηρότατη τιμωρία των παραβατών με συνοπτικές διαδικασίες (θάνατος, κάθειρξη).

Η ΑΚΡΟΑΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η δίκη διεξήχθη στην αίθουσα του Στρατοδικείου Αθηνών από τις 20 Νοεμβρίου μέχρι τις 23, διάρκεια εξαιρετικά μεγάλη αν ληφθεί υπ' όψιν η συντομία με την οποία η δικτατορία επιδίωκε το γρήγορο κλείσιμο τέτοιων υποθέσεων.

Πρόεδρος ήταν ένας εφέτης από την Αθήνα (Κωνσταντίνος Κουτουρίσης), ενώ την πενταμελή σύνθεση του στρατοδικείου συμπλήρωναν τέσσερις αξιωματικοί του στρατού: ο Ζαχαρίας Ιωάννου, αντισυνταγματάρχης, ο Νοστράκης Δημήτριος, αντισυνταγματάρχης, ο Γιαννακόπουλος Κυριάκος, ταγματάρχης, και ο Νοδάρος Νικόλαος, ταγματάρχης. Ως Βασιλικός Επίτροπος έλαβε μέρος στο δικαστήριο για να υποστηρίξει την κατηγορία ο εισαγγελέας Αθηνών Ιωάννης Λιαπής, γνωστός για την αδιαλλαξία και τον φανατισμό με τον οποίο υποστήριζε τις κατηγορίες εναντίον κατηγορουμένων στο στρατοδικείο Αθηνών.

Ως συνήγοροι των κατηγορουμένων παρέστησαν οι παρακάτω δικηγόροι: Χαλκιάς Χρίστος, Αργυρόπουλος Χριστόφορος, Παρασκευόπουλος Γεώργιος, Ανέστης Θεοφάνης, Θεοτοκάτος Γεώργιος, Κιζιρίδης Κωνσταντίνος, Πουλιόπουλος Νικόλαος, Μαγκάκης Γεώργιος, Κοψίδου Γεωργία, Καρράς Αργύρης, Παλαιολογόπουλος Αριστοτέλης, Αλεξάκης Ορέστης, Στόφορος Θ. και Σκουλαρίκη Βαρβάρα.

Εναντίον των κατηγορουμένων κατέθεσαν ως μάρτυρες κατηγορίας οι αξιωματικοί της αστυνομίας Κωνσταντίνος Καραπαναγιώτης του Γεωργίου και Γουρνιάς Νικόλαος του Γεωργίου, οι οποίοι επιβεβαίωσαν τις εναντίον τους κατηγορίες. Τα πρακτικά της δί-

κης, όπως συντάχθηκαν στο κείμενο της υπ' αριθμόν 772/1968 αποφάσεως του Εκτακτου Στρατοδικείου Αθηνών, δεν περιέχουν όλες τις πληροφορίες σχετικά με όσα διαμείφθηκαν στη δίκη αυτή. Είναι προφανώς λογοκριμένα. Εκείνος όμως που θα ήθελε να έχει ακριβέστερη εικόνα της ακροαματικής διαδικασίας του δικαστηρίου αυτού θα ήταν σωστό να καταφύγει σε μία έκδοση των «LES EDITEURS FRANCAIS REUNIS» (Ενωμένων Γάλλων Εκδοτών). Η έκδοση αυτή, σε ένα κείμενο 122 σελίδων, αναπαριστά με ειλικρίνεια και ακρίβεια την εικόνα της δίκης. Συγγραφέας του κειμένου είναι η γαλλίδα δικηγόρος Nicole Dreyfus, η οποία παρακολούθησε τη δίκη και κράτησε πλήρη πρακτικά. Ο τίτλος του παραπάνω βιβλίου είναι «LES ETUDIANTS GRECS ACCUSENT» (Οι έλληνες φοιτητές κατηγορούν). Θα ήταν χρήσιμο για την ιστορία της αντίστασης να μεταφραστεί και να εκδοθεί το πολύτιμο αυτό βιβλίο. Επί του παρόντος, νομίζω ότι αρκεί, με τη βοήθεια του κειμένου αυτού, να αναπλάσουμε την απολογία του Νίκου Γιανναδάκη.

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ

Κύριοι στρατοδίκες,

Οι πράξεις για τις οποίες κατηγορούμαι είναι νόμιμες και ο αγώνας μας αποτελεί συνέχεια των αγώνων της ελληνικής νεολαίας.

Μας κατηγορούν ότι αποφασίσαμε να ανατρέψουμε διά της βίας την εξουσία. Η αλήθεια είναι ότι θέλουμε να επαναφέρουμε τη Δημοκρατία και την Ελευθερία στην Ελλάδα. Θέλουμε επίσης να αποκατασταθεί η ανεξαρτησία της χώρας μας...

Σε ό,τι με αφορά, ανήκω στην Αριστερά γιατί πιστεύω ότι είναι το πιο υπεύθυνο κόμμα...

Άνηκα στην ΕΔΑ, δεν το αρνούμαι... μα η ΕΔΑ δεν περιελάμβανε μόνο κομμουνιστές.

Πρόεδρος (εφέτης Κουτουρίσης): Πώς αντιλαμβάνεσθε την άσκηση της Δημοκρατίας;

Γιανναδάκης: Η Δημοκρατία πρέπει να λειτουργεί έτσι ώστε να εξασφαλίζονται οι συνθήκες για να εκφράζει κάθε πολίτης ελεύθερα τη γνώμη του.

Πρόεδρος: Αν, λοιπόν, θεωρήσετε ότι αυτές οι συνθήκες έχουν εξασφαλιστεί, θα δώσετε δικαίωμα λόγου σε αυτούς που έχουν αντίθετη με σας γνώμη;

Γιανναδάκης: Ναι, βέβαια, αφού αυτή είναι και η θέληση του λαού.

[Στο σημείο αυτό ο κατηγορούμενος ζητά το

λόγο για να κάνει μία δήλωση]

Θα ήθελα να δηλώσω ότι η κατάθεσή μου στην αστυνομία έχει πλαστογραφηθεί και ότι κατά την ανάκρισή μου υποβλήθηκα σε βασανιστήρια.

Πρόεδρος: Ποιος σας εισήγαγε στην οργάνωση;

Γιανναδάκης: Η συνείδησή μου. Ό,τι έκαμα το έκαμα μόνος μου, με τη δική μου θέληση, χωρίς πίεση ή επηρεασμό.

[Στη συνέχεια το λόγο παίρνει για να κάνει ερωτήσεις ο Λιαπής]

Βασιλικός Επίτροπος: Ο πατέρας σου ήταν κομμουνιστής;

Γιανναδάκης: Όχι, ο πατέρας μου δεν ήταν κομμουνιστής, μα έλαβε μέρος στην Αντίσταση ενάντια στη γερμανική κατοχή.

[Τον λόγο στη συνέχεια πήραν τα υπόλοιπα μέλη του στρατοδικείου]

Στρατοδίκης: Αν το Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν νόμιμο, θα ήσασταν μέλος του;

Γιανναδάκης: Ναι.

Στρατοδίκης: Ξέρετε τι είναι μαρξισμός-λενινισμός;

Γιανναδάκης: Ναι, ξέρω.

Στρατοδίκης: Γνωρίζετε ότι επανάσταση επικρατήσασα δημιουργεί δίκαιο. Έτσι λοιπόν η Επανάσταση της 21ης Απριλίου είναι νόμιμη. Διευκρινίστε μου λοιπόν: Στρέφεστε εναντίον του κοινωνικού συστήματος ή της στρατιωτικής εξουσίας;

Γιανναδάκης: Αντιτίθεμαι στη στρατιωτική κυβέρνηση γιατί κατήργησε το Σύνταγμα.

Λιαπής: Κοινωνικά αποβράσματα οι κατηγορούμενοι.

Μετά τους κατηγορημένους τον λόγο πήρε ο Λιαπής για να υποβάλει την πρότασή του. Απαξιωτικός και χλευαστικός, ο άθλιος αυτός δικαστικός δεν δίστασε να συνοδεύσει την καταδικαστική του πρόταση με βαρείς χαρακτηρισμούς: Είστε, είπε απευθυνόμενος στους κατηγορουμένους, κοινωνικά αποβράσματα, έτοιμοι να συνεργαστείτε για την καταστροφή της Ακρόπολης.

Ειδικά για τον Νίκο Γιανναδάκη είπε ότι τέλεσε όλες τις πράξεις για τις οποίες κατηγορείται με την ιδιότητα του αρχηγού. Ζήτησε λοιπόν να κηρυχθεί ένοχος και να του επιβληθεί η ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Το δικαστήριο δέχθηκε την πρότασή του και κήρυξε τον κατηγορούμενο Νίκο Γιανναδάκη ένοχο. Του επέβαλε δε ποινή καθειρξεως 21 ετών.

Ανάλογη σε βαρύτητα ήταν η απόφασή του και για τους άλλους κατηγορουμένους.

Ο Νίκος αποφυλακίστηκε το καλοκαίρι του 1973 μετά την αμνηστία που έδωσε ο Παπαδόπουλος σε όλους τους πολιτικούς κρατούμενους για να «αποδείξει» ότι το καθεστώς του εκδημοκρατίζεται. Είχε όμως ήδη εκτίσει έξι περίπου χρόνια από την ποινή αυτή.

Ήταν ίσως ο πολιτικός κρατούμενος που έμεινε περισσότερο στη φυλακή από οποιονδήποτε άλλο.

Ας μείνει αξέχαστο το όνομά του.

Ηράκλειο, Νοέμβρης 2006

Αποσπάσματα από την απολογία του Νίκου Γιανναδάκη

Οι πράξεις μου ήταν δίκαιες κι οι αγώνες μας είναι ή συνέχεια των αγώνων της ελληνικής νεολαίας. Μας κατηγορούν ότι θέλουμε να ανατρέψουμε την εξουσία με τη βία, τη στιγμή που εμείς θέλουμε απλώς να αποκαταστήσουμε τη δημοκρατία και την ελευθερία στην Ελλάδα. Θελήσαμε να πετύχουμε την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Όσο για μένα, ανήκω στην αριστερά, γιατί πιστεύω ότι είναι το πιο υπεύθυνο κόμμα, κι είμαι κομμουνιστής γιατί πιστεύω πως μόνο η εργατική δύναμη είναι αποφασιστικός παράγοντας προόδου για

την ανθρωπότητα. Ο αστυνομικός Καραπαναγιώτης μου είπε την ώρα της ανάκρισης: «Πάτε στο Πανεπιστήμιο και νομίζεται ότι ό φασισμός δέ θα περάσει, έ! να λοιπόν, που τώρα ό φασισμός νίκησε».

Ανήκα στην ΕΔΑ και ήμουν κομμουνιστής, τó ξαναλέω, αλλά ή ΕΔΑ δέν περιλάμβανε μόνο κομμουνιστές.

Πρόεδρος: Πώς αντιλαμβάνεσθε έσείς την άσκηση της δημοκρατίας;

Γιανναδάκης: Η δημοκρατία μπορεί να εφαρμοσθεί όταν ό λαός βρίσκεται κάτω από συνθήκες που του έπι-

τρέπουν να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του.

Πρόεδρος: Καί εάν θεωρηθή ότι αί συνθήκαι αύται έχουν πραγματοποιηθή, έσείς ό ίδιος, θα δίνετε τόν λόγον εις όσους πρεσβεύουν διαφορετικάς απόψεις από τας ιδικάς σας;

Γιανναδάκης: Ναί, εάν αύτη είναι ή θέληση του λαού.

Γιανναδάκης: Είναι καιρός να διευκρινίσω ποιές μέθοδες χρησιμοποιήθηκαν για να μου εκμαιεύσουν τις καταθέσεις μου. Μ' έβαλαν να ξαπλώσω σ' ένα κρεβάτι, όπου μ' έδεσαν, μου έβαλαν ένα φίμωτρο στό στόμα. Με-

ρικοί άπ' τούς συντρόφους μου είχαν φμωθεϊ μ' ένα παπούτσι. Τότε άρχισαν να μέ κτυπούν. Ο Καραπαναγιώτης ό ίδιος έστριβε τά δάχτυλά μου σέ σημείο που πίστεψα πως θα μου τάσπαζε. Υπέφερα τó μαρτύριο της φάλαγγας, δηλ. μέ κτυπούσαν στα πέλματα των ποδιών μέ μιá ράβδο ξύλινη ένισχυμένη μέ σίδερο. Βεβαιώνω πως σ' όλη αύτη τη περίοδο, κρατήθηκα στην πιό αυστηρή απομόνωση.

Το απόσπασμα αναδημοσιεύεται από το Λεύκωμα του Ρήγα Φεραίου.

Τα χρόνια στις φυλακές Κορυδαλλού

του Γιάννη Καούνη

Με τον Νίκο, σε ατελείωτες συζητήσεις, όταν κανείς δεν μπορούσε να μας ακούσει, προσπαθούσαμε να δούμε τον εαυτό μας να προχωρεί και να δρα στο μέλλον έξω από τα κλειστά, εν πολλοίς ακίνητα στοιχεία της ζωής μας στη φυλακή. Με τις συζητήσεις αυτές προσπαθούσαμε να προσδιορίσουμε τον εαυτό μας στο παρόν, που δεν ήταν καθόλου εύκολο να το ξεδιαλύνουμε, εκτός από την επίγνωση ότι ήταν γεμάτο στερήσεις και παντελή απουσία ευκαιριών.

Στις φυλακές Κορυδαλλού, από τον Νοέμβριο του '69 μέχρι τον Αύγουστο του '73, που λειτουργούσαν ως χώρος έκτισης της ποινής των πολιτικών κρατουμένων – αντιδικτατορικών αγωνιστών, δεν επιτρέπονταν ραδιόφωνα, δεν λειτουργούσε τηλεόραση παρά μόνο λίγες ώρες το απόγευμα (18.00 – 20.30), δεν επιτρεπόταν μουσική, παρά μόνο λίγες ώρες μια ή δυο φορές την εβδομάδα, και όλα αυτά τα λίγα μετά από πολλά διαβήματα προς τη Διεύθυνση των φυλακών. Δεν επιτρεπόταν ο εκκλησιασμός σε όσους το επιθυμούσαν και το επισκεπτήριο ήταν καθορισμένο με βάση τον κανονισμό. Οι προφυλακισμένοι τρεις φορές την εβδομάδα και οι καταδικασθέντες ανάλογα με την ποινή. Τα γράμματα όλα τα άνοιγαν στο Αρχιφυλακείο και πολλές φορές δεν μας τα παρέδιδαν. Τα παρέδιδαν, χωρίς να προβλέπεται από τον Σωφρονιστικό Κώδικα στην Ασφάλεια ή την ΚΥΠ, κάποιοι συνεργάτες από τους φύλακες.

Η πνευματική κίνηση και ο προβληματισμός για τα πράγματα της Ελλάδας, τα ευρωπαϊκά και τα διεθνή, ξεκινούσε από τις εφημερίδες και τα περιοδικά που έμπαιναν σε περιορισμένα φύλλα, καθώς και από τα βιβλία που κυκλοφορούσαν εκείνο τον καιρό. Δοκίμια φι-

λοσοφικά και ιστορικά, λογοτεχνία, ποίηση, οικονομία, πολιτική. Πολλές φορές κυκλοφορούσαν και οι μεταφράσεις που είχαν κάνει οι συγκρατούμενοί μας και εκδόθηκαν εν συνεχεία. Ανάμεσά τους και το βιβλίο που είχε μεταφράσει ο Νίκος με τον Κώστα Φιλίνη.

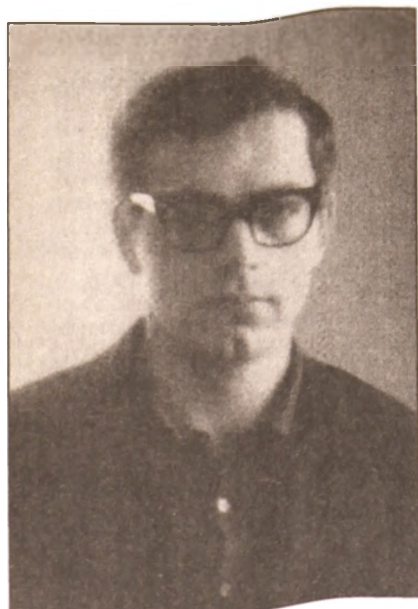
Η αυτοοργάνωση κάτω από το μάτι κάποιων φυλάκων, οι οποίοι έδιναν αναφορά στα όργανα της δικτατορίας, και την ανοχή κάποιων άλλων που έκαναν τα στραβά μάτια, δεν μπορούσε να οδηγήσει τη ζωή μας πέρα από ορισμένα όρια που αφορούσαν τη διαβίωσή μας. Οι ομάδες αυτομόρφωσης, οι παρέες για το φαγητό, οι ομάδες για τις ποδοσφαιρικές συναντήσεις και το περιοδικό *Τετράδια*, το περιοδικό μας, δεν μπορούσαν παρά να έχουν ως βασικό σημείο αναφοράς, σιωπηρά ή ρητά, την αποφυλάκισή μας και τα σχέδιά μας για το μέλλον.

Στην πέτρα της υπομονής προσμέναμε να αλλάξουν τα πράγματα και εμείς να είμαστε έτοιμοι να πορευτούμε ανάλογα ο καθένας με τις ιδέες και τα σχέδιά του.

Όμως το μέλλον, στην ενατένισή του, όσο φωτεινό κι αν το φανταζόταν κανείς, δεν μπορούσε να φωτίσει το παρόν της φυλακής. Ένα παρόν που περνούσε και γινόταν παρελθόν με τις αναμνήσεις ανεκπλήρωτων ερώτων, την πίκρα και την εγκατάλειψη από τους χωρισμούς, τη διάψευση των ελπίδων, την αναποτελεσματικότητα των μέσων, την ανασφάλεια, αφού βρισκόμασταν στα χέρια των εχθρών μας που είχαν δείξει το απρόβλεπτα σκληρό πρόσωπό τους, στην ανάκριση ή στη διαδικασία των Έκτακτων Στρατοδικείων, με την επιβολή εξοντωτικών ποινών που βασίζονταν στην πιο σαθρή και σκοτεινή αιτιολογία.

Η «Άνοιξη της Πράγας», που είχε βίαια διακοπεί με την επέμβαση των σοβιετικών τανκς

Ο Ν. Γ. τα χρόνια της φυλακής, 1968 - 1973.

τον Αύγουστο του 1968, η διάσπαση του ΚΚΕ, που είχε προηγηθεί τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους προετοιμάζοντας τους έλληνες αριστερούς για την ισοπεδωτική εποχή του μπρεζνιεφισμού, δεν άφηναν μεγάλα περιθώρια στη φυλακή μας να χαρούμε και να συμμετάσχουμε στην άνθιση των φοιτητικών εξεγέρσεων στην Αμερική και στην Ευρώπη, στο Μάη του Παρισιού το '68.

Στην παρέα μας, την παρέα του φαγητού με τον Λευτέρη, τον Άρη, τον Νίκο, τον Γιάννη, τον Γιώργο και κάπου κάπου τον Σωτήρη που έμενε στη Γ' ακτίνα –εμείς μέναμε στην Α'–, η ποίηση είχε μπει στη ζωή μας παράλληλα με τις αναζητήσεις σε άλλους τομείς, πολιτική, οικονομία, ιστορία, φιλοσοφία, μουσική. Ο Νίκος όμως έφερε κοντά μας τον Σεφέρη, όλη την ευαισθησία και τη σοβαρότητα της ποιήσής του, όλο το κύρος του λόγου του. Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης μαζί με τον δοκιμιακό του λόγο, τη ζωή του, τη ζωή του με τη Μαρώ, δεν ήταν μια προσωπική και μοναχική ενασχόλησή του Νίκου αλλά και μια σε βάθος μελέτη, μια αφιέρωση χρόνου, σκέψης και ικμάδας που ήθελε να τη μοιραστεί με όλους. Πίστεψε ότι η ουσία που βρίσκεται στην ποίηση και στον στοχασμό του ποιητή θα έβρισκε κατάλληλο έδαφος και στις ψυχές των συντρόφων συγκρατούμενών του για να εμπλουτίσει το νόημα της ύπαρξης.

Είχε την έμπνευση να προτείνει και να γράψει τα κείμενα για μια πολιτιστική συνάντηση, με σιγανή μουσική και απαγγελίες πριν το θάνατο του ποιητή, που έγινε στον πρώτο όροφο της Α' ακτίνας. Όσοι πήραν μέρος τη θυμούνται ακόμα.

Είχε την ιδέα και εργάστηκε πολύ για την πραγμάτωσή της, να αφιερώσουμε το Σεπτέμβρη του '72 το τεύχος των *Τετραδίων* στη μνήμη του ποιητή. Ο Λευτέρης, που πίστεψε και αυτός μαζί με τον Νίκο στην ιδέα αυτή, έβαλε τα δυνατά του και το αποτέλεσμα είναι αυτό που ξέρουμε. Εμείς βοηθήσαμε με κείμενα και με πρακτική εργασία, αλλά αυτοί οι δύο ήταν που δημιούργησαν το τεύχος 22 των *Τετραδίων* και το παράρτημά τους, που παραδόθηκε στα χέρια της γυναίκας του ποιητή.

Δεν επιθυμώ να καταπιαστώ με την ανταπόκριση που είχε το εγχείρημα, ούτε για τα θετικά, ούτε για τα αρνητικά, ούτε για τα κριτικά λόγια.

Ο χρόνος, ως πανδαμάτωρ, έχει επικαλύψει με στρώσεις σκόνης τις ατέλειες και το μήνυμα έρχεται θετικό από το παρελθόν.

Στο βάθος, όμως, της σκέψης του Νίκου,

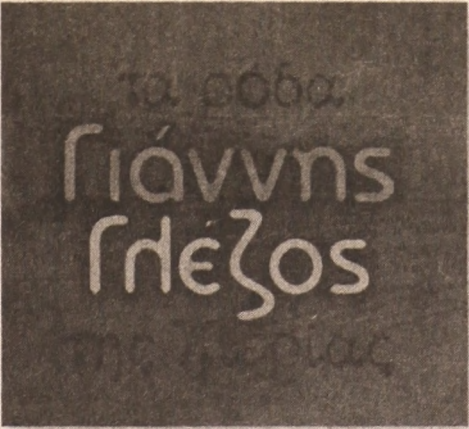
καθώς και στον ψυχισμό του, υπήρχε η δίψα του φιλοσοφικού στοχασμού. Η περιήγησή του στην οικονομία, την ιστορία, την πολιτική, την ποίηση, καλλιεργούσε το βαθύτερο «θέλω» του, που ήταν η φιλοσοφία. Η γνώση της φιλοσοφικής σκέψης και η διάδοσή της με την έκδοση «Φιλοσοφία – Πηγές», της οποίας είχε τη φροντίδα και την επιλογή στις εκδόσεις Παπαζήση, πέρασε και μέσα από μια βαθιά θρησκευτικότητα που καλλιεργήθηκε στα χρόνια της φυλακής, της μοναξιάς και του ανεκπλήρωτου.

Η φιλία και η συντροφικότητα με τον Νίκο δεν άφηνε περιθώρια στενόκαρδης συμπεριφοράς. Δεν του ξέφυγε ποτέ από το στόμα του ένας κακός λόγος για πρόσωπα φιλικά και δεν έκρυψε ποτέ την άπειρη αγάπη που έτρεφε για όλους τους φίλους και συντρόφους του Ηρακλειώτες. Κάθε λέξη τους είχε για αυτόν μια αξία και κάθε συναίσθημά τους ήταν για αυτόν πολύτιμο.

* * *

Οι ατελείωτες αλλά και ημιτελείς συζητήσεις έγιναν μετά το νυχτερινό κλείσιμο των κελιών. Τα κελιά μας ήταν δίπλα το ένα στο άλλο και έβλεπαν από το παράθυρο στον περίβολο της φυλακής. Χτυπούσε ο ένας στον άλλον διακριτικά, στη μεσοτοιχία, και μετά βγάζαμε το κεφάλι μας από το άνοιγμα που είχαν οι βαριές πόρτες των κελιών για την περίπτωση τροφοδοσίας σε ποινή ομαδικής στέρησης προαυλισμού. Τελειώναμε όταν ο ύπνος βάραινε τα βλέφαρά μας ή όταν είχαμε να μελετήσουμε ή να γράψουμε.

NEOS ΔΙΣΚΟΣ

τα ρόδα της Πιερίας
σε ποίηση Αρχαίων Ποιητών

ΜΟΥΣΙΚΗ - ΕΡΜΗΝΕΙΑ:
Γιάννης Γλέζος

Απόδοση: Εύα Λίτινα

ΚΑΘΕ ΣΑΒΒΑΤΟ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΓΛΕΖΟΥ

ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΚΗ - ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΔΙΑΥΛΟΣ:

ΔΡΑΚΟΥ 9, ΚΟΥΚΑΚΙ (ΣΤΑΣΗ ΜΕΤΡΟ ΣΥΓΓΡΟΥ - ΦΙΕ).

ΤΗΛ.: 210 9248737, e-mail: diavlosrecords@yahoo.gr

Το χρονικό μιας ανθρώπινης σχέσης

του Μανόλη Καρέλλη

• ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ φορά συναντήθηκα, έστω έμμεσα, με τον Νίκο Γιανναδάκη, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '60.

Τότε ήταν που ο πατέρας του, ο καπετάν Χαραλάμπης, με ρώτησε ποια βιβλία ν' αγοράσει για τα τρία αγόρια του, τον Νίκο, τον Κώστα και τον Φίλιππο –έκρινε, μάλλον κακώς, ότι επειδή είχα εκδώσει μια εφημερίδα, την *Αλλαγή*, θα είχα έγκυρη γνώμη για το αντικείμενο.

Του έδωσα τη συμβουλή μου: «Αγόρασέ τους αρχαίους έλληνες συγγραφείς». Η σειρά που κυκλοφορούσε περισσότερο τότε ήταν του Ζαχαρόπουλου. Όχι σπουδαία, ίσως, με πολλές αδυναμίες και με αρκετές αρνητικές κριτικές, αλλά η μόνη προσιτή. Αυτή ήταν που υπέδειξα.

Ο καπετάν Χαραλάμπης αγόρασε, ακολουθώντας τη συμβουλή μου, Θουκυδίδη, την *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, τις ιστορίες του Ηροδότου, τους *Παράλληλους Βίους* του Πλουτάρχου και τα ρητορικά του Δημοσθένη.

Ο Νίκος τα «ρούφηξε» σαν σφουγγάρι. Και ήταν αυτή, υποθέτω, η πρώτη οικειώσή του με την αρχαία ελληνική γραμματεία, τους προσωκρατικούς, την οποία έκανε στέρεο κτήμα του, λίγα χρόνια αργότερα.

• ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ φορά που συναντήθηκα με τον Νίκο Γιανναδάκη, έμμεσα και πάλι, ήταν το χειμώνα του 1968, όταν ο ίδιος είχε συλληφθεί για αντιστασιακή δράση και επρόκειτο να δικασθεί με βαρειές κατηγορίες, τον Α.Ν. 509 και κάτι τέτοια εφιαλτικά από το έκτακτο στρατοδικείο της Αθήνας. Ο κοινός φίλος με ρώτησε «αν έπρεπε να κάνει δήλωση στη δίκη που ήταν προ των πυλών». Έκρινε –και πάλι κακώς– ότι επειδή ήμουν «απόφοιτος» των φυλακών του Ιτζεδίν θα είχα έγκυρη γνώμη για το θέμα.

Του είπα τη γνώμη μου που ήταν, πάνω-κάτω, τούτη: *Κανένας δεν μπορεί να είναι απόλυτος για τη δήλωση. Αν πει το «ναι», να γίνει, δηλαδή, αυτός που θα την κάνει, θα συναντή-*

σει σίγουρα την υποψία των συντρόφων του που θα τον κηρύξουν αποσυνάγωγο. Αν πάλι πει το «όχι», η φυλακή τον περιμένει. Και πρόσθεσα: και το καθεστώς δεν θα πέσει αύριο-μεθαύριο, όπως θέλουμε να πιστεύουμε πολλοί.

Δεν ξέρω αν ο Νίκος άκουσε την ανάλυσή μου ή αν την είχε καν ζητήσει, ούτε αν ήταν αυτή που τον έκανε να σταθεί περήφανα στο στρατοδικείο, χωρίς δηλώσεις ή άλλες οδυνηρές εκππτώσεις.

Πιστεύω μάλιστα, όπως εκτίμησα αργότερα την προσωπικότητά του, όταν η γνωριμία μας έγινε φίλια με έκταση, ένταση και βάθος, ότι ήταν τόσο αξιοπρεπής, που δεν θα έκανε ποτέ δήλωση, ακόμα και όταν η πίστη του στο δόγμα είχε καταρρεύσει, χωρίς να σημαίνει, βέβαια, αυτή η κατάρρευση ότι οι κοινωνικές του ευαισθησίες υπέστησαν την οποιαδήποτε αποδυνάμωση.

• ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ φορά που συναντήθηκα, έμμεσα πάντα, με τον Νίκο ήταν όταν ενδιαφέρθηκε για τη θέση του Εφόρου της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ηρακλείου που είχαμε προκηρύξει στο Δήμο Ηρακλείου.

Ήσαν τελικά δύο, θυμάμαι, οι υποψήφιοι, μια κοπέλα και ο Νίκος.

Η τελική επιλογή ήταν δουλειά του ίδιου του δημάρχου, ένα ακόμα δείγμα του δημοκρατικού συστήματος που επικρατεί στα δημοτικά μας πράγματα.

Η κοπέλα υπερείχε ελαφρώς στα τυπικά πράγματα, μιας και ο Νίκος είχε χάσει πολλά χρόνια, που κανονικά προορίζονταν για σπουδές, στα χουντικά επιμορφωτήρια του Αβέρωφ και της Κέρκυρας.

Δεν δίστασα ούτε για μια στιγμή για την επιλογή του Νίκου. Ήταν το ελάχιστο που είχα να κάνω για έναν έλληνα πολίτη που πλήρωσε με πολλά χρόνια της πολύτιμης ελευθερίας του την προσήλωσή του σε αξίες και σε αρχές.

Και ήταν σίγουρα εκείνη η επιλογή μου η

πιο πετυχημένη στιγμή των τεσσάρων θητειών μου στη θέση του δημάρχου Ηρακλείου, η μόνη που δεν αμφισβήτησε ποτέ κανένας και από καμιά πτέρυγα.

Ήταν ακόμα η απαρχή μιας έντονης φιλίας που κράτησε όσο ζούσε ο Νίκος και που μεταλλάχτηκε αργότερα, μετά το θάνατό του, σε μια γλυκειά, διά βίου, νοσταλγία.

- Ο ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ ήταν εκείνος που είχε τις πιο σύγχρονες και τις πιο προοδευτικές ιδέες για την οργάνωση και τη λειτουργία μιας βιβλιοθήκης που προορίζεται για το ευρύ κοινό. Την ίδια ώρα ήταν εκείνος που διέθετε την υπομονή, την επιμονή και τη δύναμη να τις υλοποιεί με μια συστηματικότητα που εξέπληττε όλους εκείνους που θέλουν τους ανθρώπους του πνεύματος να είναι γεμάτοι από αβεβαιότητες και από οργανωτικές αδυναμίες, έτοιμους να χάσουν τα βήματά τους στη γη καθώς παρατηρούν την πορεία των άστρων.

Δεν υπάρχει ο χώρος, μιας και θα χρειαζόταν να είναι υπεράφθονος για να εξιστορήσω όσα κατόρθωσε ο Νίκος Γιανναδάκης, ενεργώντας ως έφορος της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ηρακλείου, με την πρόθυμη συμπαράσταση του Δήμου –που δεν του αρνήθηκε ποτέ τίποτα.

Μόνο οι εκδόσεις που εισηγήθηκε να γίνουν ή που ανέλαβε την ολόπλευρη υποστήριξή τους θα πρέπει να φτάνουν ή και να ξεπερνούν τις εκατό –που είναι απολογισμός ενός μεγάλου και πολυπρόσωπου εκδοτικού οργανισμού. Και ήσαν, βέβαια, οι περισσότερες απ' αυτές σημαντικές, εκάλυπταν ένα κενό, ήσαν αλάνθαστες, κόσμημα για κάθε βιβλιοθήκη, κοινόχρηστη ή ιδιωτική.

- ΜΕΝΩ ΣΤΑ ΛΑΘΗ, που δεν έλειπαν από τις εκδόσεις της Βικελαίας, των οποίων ο Νίκος είχε αναλάβει την επιμέλεια – και εννοώ όλες της Βικελαίας στο διάστημα της υπηρεσίας του σ' αυτήν.

Ο Νίκος Γιανναδάκης ήταν ένας από τους δυο ή τρεις καλύτερους διορθωτές τυπογραφικών δοκιμών του ελληνικού χώρου. Είναι ζήτημα αν στις πολλές «επιδόσεις» των σελίδων των βιβλίων της ευθύνης του τού είχαν ξεφύγει δυο ή τρία ασήμαντα λαθάκια, κάποιος αναγραμματισμός ή κάτι τέτοιο. Κρατούσε, βέβαια, όπως πολλοί λόγοί μας, τις «εμμονές» του για το πολυτονικό, οπαδός του οποίου παρέμεινε ως το τέλος, ενώ θυμόταν ακόμα και τη χρήση της βαρείας, την απλή ύπαρξη της οποίας είχαμε λησμονήσει οι πολλοί. Και «τυραννούσε» λινотύπες και μονотύπες –αν και τελικά προσχωρούσαν κι

αυτοί στη χορεία των φανατικών φίλων του.

- ΜΕ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ είχαμε έναν δικό μας κώδικα επικοινωνίας, εξαιρετικά οικονομικό. Έφταναν λίγες λέξεις για να συνεννοηθούμε. Τα υπόλοιπα τα θεωρούσαμε αυτονόητα και τα παραλείπαμε ως περιττά.

Κάπου, όμως, ξόδευα τις πιο πολλές από τις κουβέντες μου: ήταν όταν επέμενα να μην αναλάβει άλλη δουλειά, καθώς ήταν ήδη υπερβολικά φορτωμένος.

Ο Νίκος, όμως, μανιακός της δουλειάς και την ίδια ώρα τελειοθήρας, ήταν κατά κανόνα ανένδοτος στην άρνησή του. Λες και κάτι προαισθανόταν και βιαζόταν για να προλάβει...

- ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ τον χαρακτήριζε η σεμνότητα που έφτανε ως την υπερβολή, η απόλυτη άρνηση να μιλήσει για τον εαυτό του και για τις επιδόσεις του. Και σχεδόν οργιζόταν όταν κάποιος αναλάμβανε να αποκαταστήσει το δίκαιο και να μιλήσει για το τι σήμαινε ο ίδιος και ποια ήταν η προσφορά του στον τόπο και στον πολιτισμό.

Για τις επιδόσεις, όμως, του Νίκου Γιανναδάκη, για τις οργανωτικές αρετές του αλλά και για τη θρυλική του σεμνότητα, ας δώσω καλύτερα τον λόγο στον σύντεκνό του, τον επίσης αείμνηστο, τον σπουδαίο Νίκο Παναγιωτάκη.

Έγραφε ο Νίκος Παναγιωτάκης, προλογίζοντας το έργο «Κρήτη, ιστορία και πολιτισμός» που εξέδωσε το 1987 με εισήγησή μου η Τοπική Αυτοδιοίκηση της Κρήτης (η Βικελαία στην ουσία):

«...Είναι ο έφορος της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ηρακλείου κ. Νίκος Γιανναδάκης βασικός συντελεστής της μικρής πνευματικής άνοιξης που διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια στην Κρήτη. Αυτός επωμίσθηκε το βάρος της αλληλογραφίας με τους συνεργάτες του έργου, αυτός επιμελήθηκε τυπογραφικά την έκδοση των τόμων και οργά-

Απο αριστερά:

Γ. Τσαμπαρλάκης, Μενέλαος Παρλαμάς, Ν.Γ. και Ελένη Τσαμπαρλάκη στη Νεάπολη Κρήτης.

Με την Ελένη Καραϊνδρου σε συνέντευξη με τον Μάνο Χατζηδάκι για το *Αντί*.

νωσε την εικονογράφησή των, αυτός ανέλαβε τις διορθώσεις των δοκιμίων και αυτός, τέλος, ήταν ο αποδέκτης των παραπόνων των συνδρομητών και των ανυπόμονων εν γένει. Η συμβολή του υπήρξε, με δυο λόγια, καθ' όλα ουσιαστική. Το ότι το όνομά του δεν αναγράφεται μαζί με το δικό μου στην προμετωπίδα του έργου, παρά τις παραστάσεις μου, οφείλεται σε δική του, ευεξήγητη γι' αυτούς που τον γνωρίζουν άρνηση».

• ΤΟ «ΚΥΚΝΕΙΟ ΑΣΜΑ» –και τι άσμα!– του Νίκου Γιανναδάκη ήταν η έκθεση των «Φαγιούμ», αυτών των μεγάλων νεκρικών πορτραίτων της ελληνιστικής εποχής που απολάυσαν οι Ηρακλειώτες στη διάσημη Βασιλική του Αγίου Μάρκου. Ο ίδιος ήταν εκείνος που εισηγήθηκε την οργάνωσή της, ο ίδιος εξασφάλισε τη χρηματοδότησή της, αυτός έγραψε τα πιο πολλά από τα κείμενα που τη συνόδευσαν, αυτός την φρόντισε ως την έσχατη λεπτομέρεια, όπως είχε κάνει και με τις δυο μεγάλες εκθέσεις που είχαν προηγηθεί, εκείνη με τα 42 έργα του Μεγάλου Δομήνικου και την άλλη με τα σημαντικά έργα της Κρητικής Σχολής της Βυζαντινής ζωγραφικής.

Μένω με την εντύπωση, μάλιστα, που σχημάτισα από μια διαίσθηση, όχι από κάτι συγκεκριμένο, ότι ο Νίκος, που είχε ήδη προσβληθεί από τον καρκίνο των πνευμόνων, στην «ποικιλία» του των καπνιστών, αντιμετώπιζε την έκθεση με τα Φαγιούμ σαν το τελευταίο πράγμα που του έμεινε να κάνει στη ζωή...

• ΕΖΗΣΑ ΑΠΟ ΚΟΝΤΑ τις τελευταίες μέρες του Νίκου Γιανναδάκη. Είχε βρεθεί στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο του Ηρακλείου, για την «τυπική» θεραπεία της παρηγοριάς, όταν η περίπτωση του κρίθηκε τελεσίδικη.

Στο ίδιο νοσοκομείο βρέθηκα τότε κι εγώ, με μια ανωμαλία στο συκώτι που τελικά αποδείχθηκε περαστική.

Τις μικρές βραδινές ώρες, όταν έφευγαν και οι τελευταίοι επισκέπτες, έπαιρνα στα χέ-

ρια μου το μπουκάλι με τον ορό και ξέφευγα από την επιτήρηση των νοσοκόμων για να κατέβω στον όροφο και στον θάλαμο του Νίκου.

Τον έβρισκα να υποφέρει –του έλειπε ο αέρας της αναπνοής, το πιο βασανιστικό σύμδρομο του καρκίνου των καπνιστών.

–Μανόλη, με παρακαλούσε, *πες της Λίας* (Λία είναι η φαρμακοποιός γυναίκα μου) να μου δώσει κανένα φάρμακο για να μπορώ να αναπνέω.

Ένα βράδυ τον βρήκα να γράφει –μ' εκείνα τα ευκολοδιάβαστα γράμματα, τα εντυπωσιακά μικρά, που έχουν συνηθίσει να χρησιμοποιούν όσοι είχαν θητεύσει για πολύ καιρό στις φυλακές.

–Τι γράφεις; τον ρώτησα.

–*Είναι ο λόγος που θα διαβάσει ο δήμαρχος αύριο, στην κηδεία του Μενέλαου Παρλαμά* (Ο καλός του φίλος είχε προηγηθεί).

Ήταν η ευθύνη και το καθήκον που τον συνόδευσαν ως το τέλος.

Τα βράδια αυτά, στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο του Ηρακλείου, κουβεντιάζαμε με τον Νίκο για σημαντικά πράγματα, για τη ζωή, για τους ανθρώπους, για τις σχέσεις μεταξύ των, για τη φιλία, για τον έρωτα –και για το θάνατο που ένιωθα, όπως κι εκείνος, άλλωστε, κι ας μην το είπε ποτέ, ότι τον ακουμπούσε.

• ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΝΟΝΤΑΣ θα μπορούσα να πω για τον Νίκο Γιανναδάκη ότι ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς ανθρώπους που ευτύχησα να γνωρίσω στην ζωή μου.

Απόδειξη για το πόσο σημαντικός ήταν είναι η πληθώρα των ανθρώπων που τον γνώρισαν σε κάποια φάση της ζωής των και που τον ανακαλούν στη μνήμη των με αγάπη, με σεβασμό, με στοργή.

Δεν είχε σίγουρα επιδόσεις στην πολιτική. Ο Νίκος αντίθετα στάθηκε μακριά της, κι ήταν αυτή η απομάκρυνση μια ηθελημένη επιλογή, δεν πέτυχε στον πλουτισμό, αντίθετα τα έβγαζε πέρα οριακά, με ένα μεροδούλι μεροφάι, δεν ήταν από τρανή γενιά, παιδί μιας μεσαιάς οικογένειας.

Άλλα πράγματα, περισσότερο σταθερά, με πιο διακεκριμένη θέση στην πυραμίδα των αξιών, εκτιμούμε οι φίλοι του στην προσωπικότητα του Νίκου:

Την απόλυτη καλλιέργεια και την άκρα ποιότητα που τον χαρακτήριζε, τον πολιτισμό που τον διακατείχε, την αγάπη για τον διπλανό του που ήταν το γνώρισμά του, τη σταθερή φιλία στην οποία πίστευε, την απέραντη ανθρωπιά του, αυτήν που κάνει όποιον την διαθέτει πραγματικά χαριέντα.

Νίκος Γιανναδάκης: Βικελαία, η τελευταία του φάση

του Μιχάλη Τζεκάκη

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Έπειτα από μια περιπλάνηση που περιελάμβανε σπουδές στην Αθήνα και τη Γαλλία, εκδοτικές δραστηριότητες, πολιτική δράση, πολύχρονες καταδίκες, φυλάκιση και ξυλοδαρμούς για αντιδικτατορική δράση, ο Νίκος Γιανναδάκης επιστρέφει στο Ηράκλειο γύρω στο τέλος της δεκαετίας του '80, αποφασισμένος πια να αγκυροβολήσει στον πατρίο χώρο. Τα κατάφερνε παντού υπέροχα εκτός από τη διαχείριση των οικονομικών του. Έτσι, γυρίζοντας στο Ηράκλειο, βρέθηκε πλούσιος σε εμπειρίες, γνώσεις, πνευματικές δεξιότητες και ασυνήθιστη για την ηλικία του και χωρίς την παραμικρή ιδιοτέλεια κοινωνική, μέσω της πολιτικής του στρατεύσης, προσφορά, αλλά με άδειες τσέπες. Και βέβαια ενσυνείδητα ανίκανος και ανήμπορος να αξιοποιήσει προς ίδιον όφελος τις πολιτικές και αληθινά γνήσιες αγωνιστικές του περγαμηνές. Και να σκεφθεί κανείς ότι ήταν ακριβώς εκείνη η περίοδος που άλλοι συνηλικιώτες του άρχισαν να δρέπουν –και γιατί όχι να απολαμβάνουν– τους καρπούς των αντιστασιακών τους περγαμηνών και να παίρνουν σε αντάλλαγμα κρατικά αξιώματα και υψηλές θέσεις σε κομματικούς μηχανισμούς.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Αποκλειομένης κάθε σκέψης αξιοποίησης (εξαργύρωσης καλύτερα) των αγώνων του και των σχέσεών του –συμπεριφορά όχι ασυνήθιστη στους ταραγμένους εκείνους μεταπολιτευτικούς καιρούς–, η μόνη κοντινή διέξοδος ήταν να ανοίξει με χρήματα της οικογένειάς του ένα μικρό βιβλιοπωλείο πίσω από τα Λιοντάρια. Ήταν ανυπόκριτος εραστής της ανάγνωσης και του βιβλίου, οι εκδοτικές του δραστηριότητες ποιοτικά ήταν άριστες, ενώ ως επιμελητής εκδόσεων είχε δώσει υψηλά δείγματα επαγγελματικής σοβαρότητας. Τι το

πιο φυσικό, λοιπόν, από το να στραφεί στον κόσμο του βιβλίου για να αναζητήσει μια αξιοπρεπή λύση στο επαγγελματικό του πρόβλημα; Το θυμούμαι με νοσταλγία εκείνο το βιβλιοπωλείο. Ήταν εκεί που έκανα μαζί του την πρώτη μου γνωριμία. Ήταν με γούστο επιπλωμένο και χωρίς καμιά δόση νεοπλουτικής ή κουλτουριάρικης επίδειξης. Εκείνο βέβαια που ήταν εντυπωσιακό σ' εκείνο το βιβλιοπωλείο ήταν η επιλογή των τίτλων. Κάθε τίτλος αποτελούσε και μια ψηφίδα προσεκτικά επιλεγμένη από έναν άνθρωπο που γνώριζε να ξεχωρίζει την ήρα από το στάρι. Εύρισκες εκεί ό,τι πιο σοβαρό και σημαντικό είχε να παρουσιάσει η τρέχουσα ελληνική και η μεταφρασμένη ξένη βιβλιογραφία στον χώρο του πολιτισμού και της ευρύτερης παιδείας. Χάζευα με τις ώρες στις προθήκες και, μην αντέχοντας στον πειρασμό, στο τέλος κάθε επίσκεψης σώριαζα κάμποσες στοίβες βιβλίων για τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου. Προφητικά σκεφτόμουν εκείνη την περίοδο ότι ο Νίκος θα

Ο Μενέλαος Παρλαμάς και ο Νίκος Γιανναδάκης, καλοκαίρι, στα Μάλια Ηρακλείου.

ήταν ιδανικός για να δουλέψει σε μια βιβλιοθήκη, και μάλιστα στον τομέα της ανάπτυξης της συλλογής.

Όμως η προσπάθεια αυτή ήταν από την αρχή καταδικασμένη. Ακόμα και ένας γνήσιος λόγιος και διανοούμενος, όπως ο Νίκος, δεν έχει περιθώρια επιτυχίας, αν το εμπορικό κριτήριο και η κερδοφορία δεν αποτελούν βασικό κατευθυντήριο άξονα στην επαγγελματική δραστηριότητα. Κάθε φορά που έμπαινα στο μαγαζί μου έκανε δώρο και από ένα βιβλίο και το ίδιο έκανε και σε άλλους φίλους. Ένωθα ενοχές, γιατί ακόμα και τα βιβλία που έπαιρνα για το Πανεπιστήμιο δημιουργούσαν πρόβλημα: η επάρατη γραφειοκρατική αβελτηρία καθυστερούσε την πληρωμή. Το βιβλιοπωλείο δεν άργησε να πάρει την κάτω βόλτα, το κεφάλαιο που είχε επενδυθεί σιγά σιγά εξανεμιζόταν, χωρίς να φαίνεται στον ορίζοντα μια πιθανή επανάκαμψή του.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ

Ήταν τότε, λοιπόν, που κάποιοι φίλοι, κι ο Νίκος ήταν χαρακτήρας που δημιουργούσε γερές φιλίες, είπαν ότι δεν έπαιρνε άλλο να μένουν με σταυρωμένα τα χέρια, μπροστά σε ένα τέτοιο πρόβλημα ενός δικού τους. Από δική τους πρωτοβουλία τα έβαλαν κάτω –ο Νίκος δε ζητούσε ποτέ τίποτα για λογαριασμό του– και αποφάσισαν να κάνουν κάτι. Εναλλακτικές λύσεις πολλές δεν υπήρχαν. Ο Νίκος ήταν αθεράπευτα βιβλιόφιλος και φιλαναγνώστης και μόνο μια δουλειά που σχετίζεται με το βιβλίο θα μπορούσε να επιλεγεί. Ποια όμως; Οι εκδοτικές δραστηριότητες στην Αθήνα αποτελούσαν παρελθόν. Το βιβλιοπωλείο έκλεινε. Έμενε μόνο μια ακόμα διέξοδος. Εργασία στη Βιβλιοθήκη. Εκεί και στράφηκαν. Βέβαια το να σκεφτούν οι φίλοι του τη Βιβλιοθήκη, δηλαδή τη Βικελαία, ήταν μια κουβέντα. Οι πιθανότητες να επιτύχουν μια θέση για λογαριασμό του Νίκου στη Βικελαία ήταν περιορισμένες, αν όχι ανύπαρκτες.

Συνοψίζουμε τις δυσκολίες. Αντισυμβατικός και αντιεξουσιαστικός, όπως πάντα, ο Νίκος είχε φοιτήσει στη Νομική και είχε φτάσει ως το τέλος των σπουδών, χωρίς όμως να πάρει τελικά πτυχίο, όχι φυσικά γιατί δεν μπορούσε, αλλά γιατί το κτίσιμο του επαγγελματικού του προφίλ δεν αποτελούσε την πρώτη του επιλογή. Πήγε μετά στη Γαλλία και έκανε σοβαρές μεταπτυχιακές σπουδές στην αρχαία φιλοσοφία, και ιδιαίτερα στους προσωκρατικούς. Η ίδια άρνηση και εδώ για απόκτηση τυπικών προσόντων.

Ο ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΑΡΕΛΛΗΣ

Πήγαν λοιπόν οι φίλοι του Νίκου στο δήμαρχο, τον Μανόλη Καρέλλη, και του μίλησαν με ενθουσιασμό για την προσωπικότητά του, θεωρώντας ότι η επιλογή του ως εφόρου της Βικελαίας Βιβλιοθήκης θα αποτελούσε την καλύτερη λύση. Ο Μανόλης Καρέλλης δεν γνώριζε καθόλου τον Νίκο. Στην πραγματικότητα είχε κάθε λόγο να είναι αρνητικός γιατί ένας Γιανναδάκης –πρόκειται μάλλον για ένα από τα δύο αδέλφια του Νίκου– είχε δημοσιεύσει σε εφημερίδα του Ηρακλείου μια καυστική επιστολή εναντίον του δημάρχου για ένα τοπικής, ως φαίνεται, φύσεως θέμα. Είχε λοιπόν κάθε λόγο να είναι όχι μόνο επιφυλακτικός αλλά και αρνητικά διακείμενος στην πρόταση που του έγινε. Όμως ήταν τόσο μεγάλος ο ενθουσιασμός και η εκτίμηση των φίλων στο πρόσωπό του Νίκου, ώστε ο Μ. Καρέλλης, εραστής κι ο ίδιος του βιβλίου, και ιδιαίτερα προβληματισμένος εκείνη την εποχή για το πρόβλημα της Βικελαίας, πείστηκε πως ο Νίκος θα μπορούσε να αποτελέσει μια καλή λύση και να συμβάλει αποφασιστικά στην αναβάθμισή της. Το πράγμα όμως δεν ήταν εύκολο. Ο Νίκος δεν ήταν απόφοιτος καμιάς σχολής βιβλιοθηκονόμων και, όπως είπαμε, δεν είχε να παρουσιάσει κανένα πανεπιστημιακό ή μεταπτυχιακό τίτλο που ήταν απαραίτητος για το διορισμό του ως εφόρου της Βικελαίας παρά τα ουσιαστικά προσόντα και τις ουσιαστικές σπουδές που είχε κάνει. Δεν θα ήταν επομένως καθόλου αδικαιολόγητο εκ μέρους του δημάρχου, αν σήκωνε τα χέρια του ανήμπορος να ξεπεράσει το σοβαρό εμπόδιο που δημιουργούσε η έλλειψη τυπικών προσόντων.

Δεν είμαι Ηρακλειώτης, δεν γνωρίζω και δεν θέλω να γνωρίζω για το πόσο καλός ή κακός δήμαρχος υπήρξε ο Μανόλης Καρέλλης στο Ηράκλειο. Αυτό όμως που έκανε στην περίπτωση του Νίκου, τον τιμά ιδιαίτερα και τον κάνει στα μάτια μου να ξεχωρίζει με διαφορά ανάμεσα στους εκπροσώπους της τοπικής μας αυτοδιοίκησης. Τον θαυμάζω και τον ευγνωμονώ, ως άνθρωπος των βιβλιοθηκών, γι' αυτό που έκανε. Χωρίς τον Μ. Καρέλλη, ο Γιανναδάκης δε θα γινόταν ποτέ έφορος της Βικελαίας, γιατί φοβάμαι ότι έλειψαν στις μέρες μας οι άνθρωποι που έχουν το θάρρος και το σθένος να παρακάμψουν τις περιβεβλημένες με το μανδύα της νομιμότητας γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, να πάρουν την ευθύνη στους ώμους τους και να διεκδικήσουν με πυγμή και τόλμη αυτό που κρίνουν συμφέρον για το χώρο τους. Αυτοί

που διαβάζουν ή ακούν με επιφύλαξη τέτοια λεγόμενα είναι ανυποψίαστοι για το θαύμα που επιτελέστηκε στη Βικελαία του Ηρακλείου στα χρόνια του Νίκου.

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ – ΚΑΡΕΛΛΗ

Όμως, δεν ήταν μόνο η πρωτοβουλία και το θάρρος του Καρέλλη να παρακάμψει τις δυσκολίες και τα ως ένα βαθμό ανυπέρβλητα γραφειοκρατικά εμπόδια και να επιτύχει τελικά το διορισμό του Νίκου στη Βικελαία Βιβλιοθήκη. Δεν πέρασε πολύς καιρός και ο δήμαρχος συνειδητοποίησε τις ικανότητες, την εμβέλεια και τη δύναμη της προσωπικότητας του εφόρου του, ώστε όχι μόνο να του συμπαρασταθεί ολοψύχως, αλλά να ενσωματώσει στη Βικελαία όλο το πολιτιστικό πρόγραμμα του Δήμου Ηρακλείου. Σπάνια στον χώρο και την ιστορία των δημοσίων βιβλιοθηκών μπορούμε να βρούμε τέτοιο παράδειγμα ολόψυχης συνεργασίας και σύμπνοιας ανάμεσα στον προϊστάμενο του Δήμου και στον επικεφαλής της Δημοτικής του Βιβλιοθήκης. Η ακμή που γνώρισε η Βικελαία στα χρόνια του Νίκου Γιανναδάκη δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συμπαράσταση και τη βοήθεια που του πρόσφερε ο δήμαρχος.

ΣΤΟ ΤΙΜΟΝΙ ΤΗΣ ΒΙΚΕΛΑΙΑΣ

Έτσι λοιπόν ο Νίκος Γιανναδάκης ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του ως έφορος της Βικελαίας Βιβλιοθήκης. Μέχρι στιγμής έχουμε επισημάνει τρεις κύριους παράγοντες που διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο στην προσπάθεια για την αναδιοργάνωση της Βικελαίας:

- Τη δύναμη της προσωπικότητας, το ήθος, την καλλιέργεια και παιδεία του Νίκου Γιανναδάκη.
- Την τόλμη του δημάρχου να επιλέξει μια αντισυμβατική, δυνατή όμως προσωπικότητα, ως επικεφαλής της Βιβλιοθήκης του Δήμου.
- Την απερίφραστη πολιτική βούληση του δημάρχου να επενδύσει στο πρόσωπο του διευθυντή της βιβλιοθήκης του το φιλόδοξο πολιτιστικό του πρόγραμμα.

Οι παραπάνω παράγοντες ήταν σημαντικοί, όμως δεν ήταν οι μόνοι. Σιγά σιγά, αλλά μεθοδικά, δημιουργήθηκε γύρω από το πρόσωπο του νέου διευθυντή και τον χώρο της Βιβλιοθήκης του ένας κύκλος λογίων και διανοουμένων με πανελλήνια φήμη και απήχηση, οι οποίοι πλαισίωσαν τις επί μέρους προσπάθειες και τα προγράμματα της Βικελαίας και του διευθυντή της.

Ο «ΚΥΡΙΟΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ» ΚΑΙ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Πρώτος και καλύτερος στο προσκλητήριο του νέου διευθυντή ανταποκρίθηκε ο παλιός του καθηγητής, ο σοφός και σεβαστός φιλόλογος, που η φήμη του ξεπερνούσε τα όρια της Κρήτης και του Ηρακλείου, ο κ. Μενέλαος Παρλαμάς. Αντικρουστά, απέναντι από το γραφείο του εφόρου, βρισκόταν το γραφείο του σεβαστού δασκάλου. Η καθημερινή του παρουσία στη Βιβλιοθήκη έδινε δύναμη, θάρρος και κύρος στον διευθυντή της.

Και δεν ήταν ο μόνος. Ο Νίκος Παναγιωτάκης, ο Γ.Π. Σαββίδης, ο Μιχάλης Κοπιδάκης, ένας μεγάλος αριθμός καθηγητών από το νεότευκτο Πανεπιστήμιο Κρήτης σχημάτισαν μια μεγάλη ομάδα φίλων και συνεργατών του Νίκου και της Βιβλιοθήκης του.

* * *

Σκοπός του σημερινού άρθρου δεν είναι να απαριθμήσω τα επιτεύγματα της Βικελαίας στα χρόνια του Νίκου. Ένας τέτοιος απολογισμός έχει γίνει ήδη και από άτομα εγκυρότερα από τον γράφοντα. Πρόθεσή μας ήταν να επιχειρήσουμε μια εξήγηση και μια ερμηνεία αυτού του υπέροχου και ασυνήθιστου –για τα ελληνικά μας δεδομένα– συμβάντος που έλαβε χώρα στο Ηράκλειο, εκείνα τα χρόνια. Μιας πραγματικής εποποιίας. Ήταν η τελευταία φάση ενός προικισμένου ανθρώπου, η πιο λαμπρή και όχι η λιγότερο ηρωική.

Ο Ν. Γ. μιλά στα εγκαίνια της βιβλιοθήκης Γιώργου και Μαρώς Σεφέρη στην αίθουσα Δομήνικος στη Βικελαία.

‘Ο Νίκος Γιανναδάκης, ένα υπόδειγμα

του Χρήστου Γιανναρά

24 Μαρτίου 1998 –πέρασαν κιόλας όχτώ χρόνια– πέθανε στο ‘Ηράκλειο της Κρήτης, τήν πατρίδα του, ό Νίκος Γιανναδάκης. Ήταν στά πενήντα δύο του χρόνια. Οί κοινωνικοί του τίτλοι: διευθυντής της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, ή ψυχή καί ό εργάτης τών δραστηριοτήτων της, της ανανέωσης καί του έμπλουτισμού της, τών έπιστημονικών καί καλλιτεχνικών της εκδόσεων, διεθνών εκθέσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μιά άπίστευτη έκπληξη για τήν πόλη του ‘Ηρακλείου πού τέλειωσε μαζί του.

Θά ήθελα νά καταθέσω λίγα λόγια, όχι για τήν κοινωνική προσφορά του Νίκου Γιανναδάκη (αυτό τό έχουν κάνει άλλοι άρμοδιότεροι). Τολμώ νά πιστεύω ότι τό σημαντικότερο στήν περίπτωσή του ήταν ότι σάρκωσε μέτρο διάκρισης τών ούσιωδών από τά έπουσιώδη –μέτρο πού σπανίζει δραματικά στήν έλληνική κοινωνία σήμερα. Συνταίριαζε τήν πολύπλευρη δημιουργικότητα, τολμηρές καί γόνιμες πρωτοβουλίες στον κοινωνικό χώρο, μέ ταυτόχρονη καί συνεπέστατη «αναχώρηση» από τά επιδερμικά ενδιαφέροντα της δημοσιότητας. Τέτοιο κατόρθωμα (ή χάρισμα) μπορεί πραγματικά νά λειτουργήσει σάν δρομοδείκτης ή μπούσουλας για όσους ζητάνε νά περισώσουν ποιότητα ζωής μέσα στή σύγχρονη παραζάλη κυριαρχίας (τυραννικής) ά-νόητων μικροτήτων, σπιθαμιαίων αναστημάτων.

Στά είκοσιένα του χρόνια, τό 1968, δευτεροετής φοιτητής της Νομικής, συλλαμβάνεται για όργανωμένη αντίσταση στήν τότε στρατιωτική δικτατορία. Καταδικάζεται από τό στρατοδικείο σέ είκοσι χρόνια φυλάκιση. Είναι στρατευμένος στό πολιτικό όραμα της ‘Αριστεράς καί τό δηλώνει μέ παρηρησία στους δικαστές του.

Έμεινε στή φυλακή πέντε χρόνια –όχι όποιαδήποτε πέντε χρόνια, αλλά από τά

είκοσιένα στά είκοσιέξι, στον άνθό της ζωής. Τόν βασάνισαν βάνανυσα, ταλαιπώρησαν τήν έφηβική ακόμα ευαισθησία του. Όμως εκεί, στή φρίκη της φυλακής, συντελέστηκε καί ή δυσανάλογη μέ τήν ήλικία του ώριμανση, τό ξεχώρισμα της ήρας από τό σιτάρι –πρόσθετη δοκιμασία απογοήτευσης όδυνηρης: Τό δικό του άριστερό όραμα δέν είχε σχέση μέ τήν ιδεολογική καί ψυχολογική άγκύλωση, τόν άφελή κομματικό στρατωνισμό πού ψηλαφοϋσε στά πρόσωπα τών συγκρατουμένων του, ήγετικών στελεχών της ‘Αριστεράς.

Δέν διαδήλωσε τήν αντίθεση, δέν ήρθε σέ ρήξη. Κατάλαβε έγκαιρα (καί διαυγέστατα) ότι ή διαφοροποίησή του άφοροϋσε στά ούσιώδη: σέ άνόμιες απαιτήσεις νοήματος της ανθρώπινης ύπαρξης καί της κοινωνικής συνύπαρξης. Παρέμεινε φίλος άγαπητός σέ όλους, σύντροφος άξεχώριστος στή δοκιμασία της φυλακής. Μόνο πού έσωτερικά απομακρυνόταν, όλο καί περισσότερο, από τή σχηματική ιδεολογική ταξινόμηση.

Νά παρεμβάλω τό καιριο γνώρισμα του Νίκου Γιανναδάκη: τήν έκπληκτική ανεκτικότητά του, τήν κατανόηση καί αποδοχή του όποιουδήποτε άλλου, τήν άνεξικακία του. ‘Αρνήθηκε, μετά τή μεταπολίτευση, όχι νά μηνύσει, αλλά καί νά καταθέσει ως μάρτυρας στή δίκη του προσωπικού του βασανιστή. ‘Ακόμα καί μέ ανθρώπους πού ό πολιτικός καριερισμός τους ή ή ρηχότητα της πνευματικής τους συρμαγιάς του προκαλοϋσαν μόνο όδύνη, διατήρησε ειλικρινή φιλία, ως τό τέλος.

Βγαίνοντας από τή φυλακή αναζήτησε στον οικείο χώρο τών συγκρατουμένων του καί άλλοτε συναγωνιστών δυνατότητες ένασχόλησης μέ ό,τι είχε άρχισι νά ψηλαφεί ως ούσιώδες. Έργάστηκε για κάποιο διάστημα στό περιοδικό ‘Αντί καί παράλληλα άνέλαβε στίς Έκδόσεις Παπαζήση

τήν ευθύνη μιᾶς σειρᾶς βιβλίων μέ τόν γενικό τίτλο *Φιλοσοφία-Πηγές*. Ἐπέλεξε τά κείμενα, φρόντισε νά ἐντοπίσει ἐξειδικευμένους μεταφραστές, ἐπιμελήθηκε προσωπικά τήν κάθε ἔκδοση. Εἶχε προγραμματίσει καί συμφωνήσει εἴκοσι πέντε τόμους, πρόλαβαν νά ἔκδοθουν οἱ δώδεκα (πολύτιμη συνεισφορά στήν ἑλληνική βιβλιογραφία) καί ἡ συνεργασία μέ τόν ἐκδότη ἀκυρώθηκε. Δίχως πικρία ὁ Γιανναδάκης ξεκίνησε καινούργια ἐκδοτική προσπάθεια, σέ συνεργασία μέ τό *Ἀντί* καί τόν τίτλο *Πολύτυπο*, πάντοτε μέ ἐμμονή σέ θεμελιώδη κείμενα τῆς πάλης τοῦ ἀνθρώπου γιά φωτισμό τοῦ νοήματος τῆς βιοτῆς του.

Δέν θέλησε νά ἐκμεταλλευτεῖ τίς εὐκολίες πού προσφέρθηκαν στούς πρώην φυλακισμένους ἀντιστασιακοὺς νά τελειώσουν τίς σπουδές τους καί νά πάρουν πτυχίο μέ τυπικές σχεδόν διαδικασίες. Προτίμησε τό δύσκολο ἐγχείρημα νά πάρει πτυχίο φιλοσοφικῶν σπουδῶν ἀπό τό Παρίσι, δουλεύοντας πάνω στή σκέψη τῶν Προσωκρατικῶν. Πέτυχε τόν στόχο του καί αὐτή ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐξασφάλισε τήν τυπική προϋπόθεση γιά νά διεκδικήσει τή θέση τοῦ διευθυντῆ τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης στή γενέτειρά του.

Ἦταν συνειδητή ἐπιλογή ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπό τήν Ἀθήνα. Εἶχε χτίσει ἐδῶ καινούργιες φιλίες καί δεσμούς πού ἀναποκρίνονταν στίς καινούργιες ἀναζητήσεις του. Ἀλλά ἡ ἀπόφασή του ἦταν νά ἀποσπαστεῖ ἀπό τίς περισπάσεις τῆς πρωτευουσιάνικης ἀγορᾶς, νά ἀφοσιωθεῖ σέ ἔργο ἀνεπηρέαστο ἀπό τούς συγκυριακοὺς καί περιστασιακοὺς ρυθμούς τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς Ἀθήνας. Μέ τούς πραγματικούς του φίλους ἤξερε νά διατηρεῖ κανάλια ἐπικοινωνίας ἄλλα ἀπό τή συχνή συνεύρεση καί ἀδολεσχία.

Εἶπα ὅτι γιά τό ἔργο του στή Βικελαία-τήν πανελλήνια σημασία καί τή διεθνή ἐμβέλεια αὐτοῦ τοῦ ἔργου-ἔγραψαν ἄλλοι μέ τή δέουσα σοβαρότητα. Ἐδῶ μέ ἐνδιαφέρει ἡ λύση στό πρόβλημα τῆς γόνιμης ἢ ἀκαρπῆς σχέσης μέ τά κοινά (εἰδικά στή σημερινή Ἑλλάδα), λύση πού ὑποδειγματικά ἐνσάρκωσε ὁ Νίκος Γιανναδάκης. Τί νόημα καί τί βαρύτητα μπορεῖ νά ἔχει ὁ δημόσιος λόγος (πού πολλοί τόν ἐκλαμβάνουμε σάν ἱεραποστολικό σχεδόν σύμβολο) στήν ἀφύπνιση τῶν συνειδήσεων, στόν φωτισμό τῶν κριτηρίων γιά τή διάκριση τῆς ποιότητας ἀπό τήν ψιμυθιωμένη εὐτέ-

λεια. Πόσῃν ἀφέλεια κρύβει ἡ ἐλπίδα τῶν πολλῶν ὅτι ἡ κοινωνική μας παρακμή θά ἀναχαιτισθεῖ ἂν μεταπείσουμε τίς κατεξοχήν παρακμιακές ἡγεσίες (τούς ἐπαγγελματίες τῆς δημοσιότητας) νά ἀνανήψουν σέ οὐσιώδεις προτεραιότητες.

Ὁ ἴδιος εἶχε ἀποκλείσει, ἀκόμα καί ἀπό τή συντροφική κουβέντα, τήν κατατριβή μέ τήν καχεξία καί μικρόνοια τῆς πολιτικῆς, μέ τήν ἀνικανότητα καί διαφθορά τῶν θεσμῶν, τίς παραισθησιογόνες ἰδεολογικές ἀντιμαχίες. Εἶχε κατορθώσει μιά ψύχραιμη ἀπόσταση ἀπό τά τρέχοντα τῆς πολιτικῆς, ἤξερε ὅτι πρόσωπα καί σχήματα θά σαρωθοῦν αὐτόματα μόνο ὅταν μετατεθοῦν στά οὐσιώδη οἱ κοινωνικές ἀπαιτήσεις.

Ἡ δική του ἐπιλογή ἦταν νά διακονήσει τά κοινά σέ πολύ συγκεκριμένο τομέα, μέ στόχους καθολικοὺς, καίριους. Νά διασώσει ἐμπράκτως τά μέτρα καί τά κριτήρια τῆς μαθητείας στήν ποιότητα-μαθητείας πού προσδίδει στόν ἄνθρωπο στερεότητα, ἀληθινὴ ἀρχοντιά. Ἡ ἀρχαιοελληνική σκέψη, ἡ βυζαντινὴ τέχνη, ἡ μεσαιωνικὴ Κρήτη, ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Γκρέκο ἢ τῶν Φαγιούμ νά ἀποκαλυφθοῦν στίς οὐσιώδεις συντεταγμένες πού ὁρίζουν τή διαχρονικὴ τους ἐμβέλεια, τήν πανανθρώπινη σημασία τους.

Ἐκεῖ ἀναζητοῦσε καί τό ἀντίβαρο στίς σκληρές, σκληρότατες, δοκιμασίες τοῦ ιδιωτικοῦ του βίου. Μέ τήν ὑπομονή καί τή μεγαλοκαρδία μιᾶς οὐσιαστικῆς αὐταπάτης.

Ἀνθρώποι σάν τόν Νίκο Γιανναδάκη φωτίζουν καί παρηγοροῦν τήν προσωπική μας περιπέτεια στήν Ἑλλάδα σήμερα. 📖

Ο Ν.Γ., πρώτος ἀπο δεξιά στή δεύτερη σειρά στο συμπόσιο «Λαϊκές Δημοκρατίες - Φύση τῆς Εξουσίας καί Λειτουργία τῆς Κοινωνίας» που ὁργάνωσε το *Ἀντί* τὸν Νοέμβριο τοῦ 1980 στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Το Κελί, το Φαΐ και το Διάβασμα του Νίκου Γιανναδάκη

του Δημήτρη Μαυρόπουλου

Μέ τον Νίκο Γιανναδάκη γνωριστήκαμε τὸ 1976 μέσω τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου. Τὸ ὄνομά του μοῦ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὸ σημαντικὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦσε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ: τὴν ἐπιμέλεια τῆς σειρᾶς «Φιλοσοφία-Πηγές», ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐκδίδει στὶς ἐκδόσεις Παπαζήση. Ἦμασταν καὶ κοντινοὶ γειτόνοι – ἐκεῖνος ἔμενε στὴν Πεύκη, ἐγὼ στὸ Μαρούσι (καὶ ὁ Λορεντζάτος στὴν Κηφισιά). Στὴ σχέση μας γρήγορα ἐμφανίστηκε αὐτὸ ποὺ ἐκτάκτως συμβαίνει στὴ ζωὴ σου μὲ μερικοὺς φίλους: χαρά, στενοχώρια, ἀγωνία, ἐγρήγορση, ἐλπίδες, σχεδιασμοὶ καὶ ἀποφάσεις γιὰ τὰ ἴδια πράγματα τῆς ζωῆς. Συζητούσαμε λίγο, καταλαβαίναμε πολλὰ. Σιωπὲς εὐγλωττες σὲ περιπάτους καὶ σὲ ταβερνάκια, στὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ του, στὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ μου. Στὴ σχέση αὐτὴ ὁ Λορεντζάτος ἀποτελοῦσε κοινὸ ἄξονα ἀναφορᾶς. Κι ὅταν λέω «ὁ Λορεντζάτος», δὲν ἐννοῶ τόσο τὸ ἔργο του, ὅσο τὸ πρόσωπό του, τὸν ἄνθρωπο. Ἦταν ὁ κοινός μας πατέρας, καὶ συγχρόνως ὁ φανερός καὶ ἀφανὴς κριτὴς τῶν δικῶν μας ἔργων.

Ἔχω γράψει ἄλλοτε (βλ. Ἀντί, τεύχ. 823-824, 2004, σελ. 48) ὅτι μὲ προτροπὲς καὶ ἡθικὴ στήριξη τοῦ Λορεντζάτου ξεκινήσαμε τὸ 1978 μὲ τὸν Νίκο μιὰ κοινὴ ἐκδοτικὴ προσπάθεια, κυρίως γιὰ νὰ ἐκδόσουμε τὰ Ἔπαντα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἰδρύοντας, μαζὶ μὲ τὸν Ἀντρέα Σαββάκη, τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Θυμέλη». Πρῶτο βιβλίο ποὺ ἐκδόσαμε ἦταν τὸ *Παλίμψηστο τοῦ Ὀμήρου* τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου καὶ δεύτερο τὸ *Εἰσοδικόν* τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου (Γοντικάκη).

Τὸ 1979 ἀποχώρησα ἀπὸ τὴ «Θυμέλη» καὶ ἰδρύσα τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Δόμος». Ἀργότερα ἀποχώρησε καὶ ὁ Νίκος, ὁ ὁποῖος διορίστηκε ἔφορος τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης τοῦ Δήμου Ἡρακλείου καὶ ἐργάστηκε ἐκεῖ μέχρι τὸ θάνατό του, πραγματοποιώντας τὸ θαῦμα μιᾶς μοναδικῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς. Νά, λοιπόν, ἡ κοινὴ λαχτάρα (ἢ μοίρα;) ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς γνωριμίας μας μᾶς ἔδεσε: νὰ τροφοδοτοῦμε τοὺς ἄνθρώπους

τοῦ τόπου μας μὲ τὸν λόγο (τὸν σημαντικὸ κατὰ τὴ γνώμη μας) ἄλλων, ἐπιμελούμενοι μὲ προσοχὴ τὰ βιβλία τους καὶ φροντίζοντας γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τους.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες μας συναντήσεις ὁ Νίκος θέλησε νὰ μοῦ μιλήσει γιὰ τὴ ζωὴ του στὴ φυλακὴ. Ὅχι νὰ μοῦ διηγηθεῖ τὰ αὐτονόητα, ἀλλὰ θέλησε νὰ μὲ κοινωνήσῃ σὲ μιὰ διαδικασία ποὺ συντελέστηκε σ' ἐκείνη τὴν περίοδο, διαδικασία ἐσωτερικῆς ἀναζήτησης καὶ διαδρομῆς. Σ' ἓνα περιθώριο αὐτῆς τῆς «ἐκ βαθέων» διηγήσεως μοῦ εἶπε, μισοαστεῖα μισοσοβαρά, ὅτι ἀκολούθησε κατὰ γράμμα τὸ γνωστὸ ἀξίωμα τῶν πολιτικῶν κρατουμένων: «ἀγάπα τὸ κελί σου, τρῶε τὸ φαΐ σου, διάβαζε πολὺ». Μοῦ χάλαγε τὴ μυσταγωγία τῆς διηγήσεως αὐτῆς τοῦ ἡ ἀποστροφῆς, ἀπὸ τὴ συνέχεια ὅμως καταλάβαινε κανεὶς τὸ ἱερὸ πλοῦτος ποὺ περικλειόταν μέσα σ' αὐτὴ τὴ φράση. Ναί, ὁ Νίκος Γιανναδάκης μέσα στὴ φυλακὴ ἀνακάλυψε καὶ ἐπεξεργάστηκε ὅ,τι μέχρι τότε κουβαλοῦσε ὡς ἐσωτερικὴ δύναμη καὶ ὅ,τι στὴ μετέπειτα βιοτῇ του θὰ ὑπηρετοῦσε μὲ ἄκρα συνέπεια: τὴν παράδοσή του, στὴν ὁποία ἐγκαίρως ἀποφάσισε καὶ φρόντισε νὰ παραδοθεῖ.

Τὸ κελί. Ἀγάπησε τὸ κελί του ὁ Νίκος. Πάντα ἀγαποῦσε τὸ κελί του, ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκε, τὸ κελί ποὺ τοῦ ἔχτισαν οἱ γονεῖς του καὶ οἱ δάσκαλοί του καὶ ὁ τόπος του, ἓνα κελί ποὺ στὴ γλώσσα τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ εἶναι ὁ οἰκεῖος τόπος ὅπου θὰ ἀναπτυχθεῖ ὅλη ἡ ἀσκησιμὴ καὶ ἡ πράξη. Εἶναι ἡ παράδοση τοῦ τόπου, ἡ πατρίδα, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὁ ἀέρας, ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι καὶ ὁ οὐρανός, εἶναι τελικὰ ἡ οἰκουμένη. Κελιώτης ὁ Νίκος, δὲν ἄφησε ποτὲ ὅποιες σειρήνες νὰ τὸν ἀποσπάσουν ἀπ' αὐτό, νὰ τὸν βάλουν σὲ τεχνητοὺς παραδείσους καὶ σὲ διεθνιστικὲς ψευδαισθήσεις. Τὸν τόπο του τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν τίμησε παντοιοτρόπως, τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια του, καὶ ὅσα πάνω σ' αὐτὸν δημιουργήσαν οἱ ἄνθρωποι του: παλάτια καὶ μέγαρα καὶ ναοὺς καὶ σπίτια καὶ καλύβια καὶ

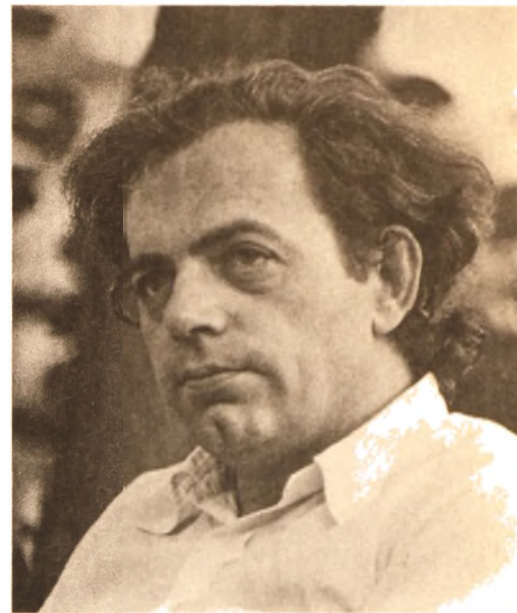
φράχτες και κήπους, κι όλα τὰ ὁμορφα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας. Ἦταν γιὰ τὸν Νίκο ἓνα κελὶ μέσα στὸ ὁποῖο ἔζησαν πρὶν ἀπ' αὐτὸν πρόγονοι σπουδαῖοι τοῦ λαοῦ του, ἀφήνοντας ὁ καθένας σήματα ἱερά, σήματα δυσκολοδιάβαστα καὶ σήματα εὐκολοδιάβαστα, πού ἔταξε σκοπὸ τοῦ νὰ τὰ οἰκειωθεῖ καὶ νὰ τὰ μεταφέρει στοὺς σύγχρονούς του καὶ στοὺς ἐπερχόμενους.

Τὸ φαῖ. Εἶναι ἐπίτευγμα μέγα νὰ μπορεῖς νὰ διαβάξεις τὰ «σήματα λυγρὰ» ὁποιοῦ κελιοῦ σοῦ φτιάχνουν οἱ κακοὶ ἄνθρωποι μὲ τὶς κακὲς ἰδέες τους γιὰ νὰ σὲ αἰχμαλωτίσουν, καὶ νὰ τὰ ἀγνοεῖς, ὅχι πολεμώντας ἐναντίον τους, ἀλλὰ διαβάζοντας αὐτὰ πού κρύβονται ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν παλίμψηστη γραφὴ, τὰ «σήματα ζωῆς». Στὴ νοητὴ βιβλιοθήκη τοῦ κελιοῦ τοῦ ὁ Νίκος βρῆκε τὸ φαῖ του καὶ τὸ ἔφαγε. Ἄκουσε καὶ αὐτὸς τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ (στὸν Ἰεζεκιήλ, ὅταν τοῦ πρόσφερε τὸ βιβλίο τῆς γνώσης) «χάνε καὶ φάγε», καὶ ἀνταποκρίθηκε. Ἄν «ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸ πού τρώει», μὲ τὸ περιεχόμενο πού δίνει ὁ Σμέμαν στὴ ρήση αὐτὴ τοῦ Φόουερμπαχ, μπορεῖς νὰ κατανοήσεις ὅλο τὸ εἶναι καὶ τὸ ἔχειν τοῦ Νίκου ἀπὸ τὸ φαγητὸ πού ἔτρωγε στὴ ζωὴ του –φαγητὸ ὑλικὸ καὶ φαγητὸ πνευματικόν. Πρῶτος τοῦ τροφὸς ὁ Ὅμηρος, καὶ στὴ συνέχεια οἱ προσωκρατικοὶ πατέρες μας, οἱ κλασικοί, οἱ νεοπλατωνικοί, ἀλλὰ καὶ ἡ Βίβλος, οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (κυρίως οἱ μυστικοί), οἱ νεώτεροι πατέρες τῆς νεοελληνικῆς μας παράδοσης, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι (μὲ τὸν Κορνάρο, τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Παπαδιαμάντη ἐπικεφαλῆς). Γλῶσσα καὶ πίστη καὶ πράξη τοῦ λαοῦ τοῦ ἦταν ὅλος ὁ κόσμος τοῦ –ἡ ἔγνοια τοῦ καὶ ἡ λαχτάρα τοῦ. Αὐτὸ τὸ «φαγητὸ» τὸν σημάδεψε καὶ τὸν ἔθρεψε. Τοῦ ἄφηνε πάντα μιὰ γεύση ἱεροῦ, ὅποτε τὸ χώνευε. Π' αὐτὸ καὶ δὲν μπορούσε νὰ κατανοήσει τὴ στρεβλὴ ἀνάγνωση πού ἐπιχειροῦσαν ὄψιμοι ἀνακαινιστὲς αὐτῆς τῆς αἰώνιας παράδοσης, προσπαθώντας νὰ ἀφαιρέσουν τὴν παρουσία τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὸ λόγο τῶν πατέρων του, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἀρθρογραφία τοῦ τὴν ἀποτυπωμένη τώρα στὸ βιβλίο τοῦ *Κείμενα*. (Ἡ ἐκλεκτικότητά του στὸ ὑλικὸ φαγητὸ μαρτυράει μιὰ ἐνότητα σκέψης, λόγου, πράξης καὶ ἐνέργειας: ὅλα ἔπρεπε νὰ πηγάζουν ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ του, παράδοση «ἀνθηροῦ Ἕλληνας λόγου» καὶ γεύσεων πού ἀναδύονται ἀπὸ μικρὲς μπουκιὲς νοστιμιῶν

φτιαγμένων ἀπὸ ὑλικά τῆς ἀγάπης, τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτα.)

Τὸ διάβασμα. Αὐτὴ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν πίστη καὶ τὴν πράξη τοῦ λαοῦ τοῦ τὰ σπούδαζε διαρκῶς. Τὰ διαβάσματά του δὲν εἶχαν νὰ κάνουν μὲ περιέργειες καὶ ἀναψυχές, ἀλλὰ πάντα εἶχαν χαρακτὴρα σπουδῆς. «Διάβαζε πολὺ» σήμαινε γι' αὐτὸν περιπέτεια σχέσης μὲ τὸ λόγο τῶν μεγάλων πατέρων μας, ἓναν λόγο πού τὸν σπούδαζε μέσα ἀπὸ τὸ λόγο τους, χωρὶς νὰ ἀκροβατεῖ σὲ παγιδευτικούς στοχασμούς πού γεννάει ἡ ἐπικαιρότητα, ἀλλὰ ὑποτασσόμενος σὲ ἐρμηνεῖες τῆς ἴδιας τῆς παράδοσης. Ὁ κανόνας «Ὅμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζει» σήμαινε γιὰ τὸν Νίκο τὴ διαχρονικὴ δύναμη καὶ ἐπάρκεια τῆς ἐλληνικῆς σκέψης (εἴτε ὅταν αὐτὴ ἡ σκέψη ἀνίχνευε τὸ ἀληθεύειν μέσα ἀπὸ τὸ γνόφο τῆς φυσικῆς ἀποκάλυψης, εἴτε ὅταν τὸ ψηλαφοῦσε στὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀποκάλυψης) πού ἐρμηνεύει τὸ λόγο τῆς δικῆς τῆς παράδοσης μὲ τὰ ἐργαλεῖα ἀκριβῶς τοῦ λόγου της. Π' αὐτὸ καὶ στὴν ἐκδοτικὴ του δουλειὰ ὑπηρετήσε αὐτὸν τὸν κανόνα, θέλοντας νὰ θυμίζει ἀπὸ τὸ δικό του μετερίζι τὴν ὁδὸ πού ἡ παράδοσή μας ὑποδεικνύει ὡς ὁδὸ ζωῆς.

Τελειώνω μὲ τὴν κατάθεση μιᾶς παρατήρησης γιὰ τὸ γραφικὸ χαρακτὴρα τοῦ Νίκου. Στὰ γραπτὰ του κείμενα ἀποτυπώνει μὲ τὸ γραφικὸ τοῦ αὐτὸν χαρακτὴρα μιὰ διαρκὴ ἄσκηση καὶ σπουδὴ πού τὸν διέκρινε στὴ ζωὴ του. Μοιάζουν τὰ γράμματά του μὲ μικρὲς ψηφίδες πού πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν σωστὰ γιὰ νὰ ἀποτυπώσουν περισσότερο μιὰ εἰκόνα καὶ λιγότερο μιὰ σκέψη. Ὁ λόγος τοῦ ἦταν τελικὰ εἰκόνες πού παραπέμπουν σὲ πρωτότυπα, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι λιτὸς καὶ ἀκριβής. Σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ γραπτὰ του –δοκίμια, ἐπιστολές, ὑποδείξεις, σχόλια– προσπαθεῖ μὲ μικρὰ βήματα, γράμμα γράμμα, λέξη λέξη, φράση φράση, νὰ σὲ προσκαλέσει σὲ διάλογο. Βλέποντας χειρόγραφά του ἔχεις τὴν αἴσθηση ὅτι ἓνας τεχνίτης μὲ καλέμι καὶ σφυρί (μὲ τὸ ρηγλί, μὲ τὸ ψηφί, μὲ τὸ μαργαριτάρι) σμιλεύει ἔργο σπουδαῖο καὶ περικαλλές. Ἐπειδὴ γιὰ σμίλευμα ἔργου τέχνης ἐπρόκειτο, διάλεγε νὰ γράφει σὲ «κατριγιέ» χαρτί, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ὑποτάσσει τὴ γραφή του στοὺς κανόνες τῆς τέχνης καὶ τῆς τεχνικῆς. Εἴπαμε, ὁ Νίκος θέλησε νὰ μείνει στὴ ζωὴ του σπουδαστὴς μεγάλης παρακαταθήκης –καὶ τὸ πέτυχε.

Νίκος Γιανναδάκης († 24.3.1998)

του Θεοχάρη Δετοράκη

Ο Νίκος Γιανναδάκης ήταν μιά σπάνια περίπτωση πνευματικού ανθρώπου, πού συνδύαζε στον υπέρτατο βαθμό τό σεμνό καί υπερήφανο ήθος μέ τήν επιθυμία τής συνεχούς προσφορᾶς, τήν ἀκάματη φιλοπονία μέ τήν έντυπωσιακή αποτελεσματικότητα, τήν ιώβεια υπομονή μέ τήν εὐγένεια καί τήν προσήνεια, τήν «εὐξύνετον ὀξυδέρκειαν» τοῦ φιλοσόφου μέ τόν πρακτικό καί ἀποτελεσματικό νοῦ. Πνεῦμα ἀνήσυχο, μέ γενναία φιλοσοφική υποδομή, ἀληθινός λάτρης τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, τούς ὁποίους γνώριζε εἰς βάθος, ὅσο ἐλάχιστοι, εἶχε μάθει ἀπό αὐτούς ὅτι τό «σοφόν ἐστι πάντων κεχωρισμένον», κατά τόν προσφιλῆ του Ἡράκλειτο. Ἔτσι ζήτησε νά βρεῖ τήν ἀληθινή σοφία στή μετά πάθους μελέτη καί στή μόνωση τῆς βιβλιοθήκης, μακριά ἀπό τούς θορύβους τῆς κοσμικῆς τύρβης καί τή μάταιη ἐπίδειξη. Ἐνστερνισμένος τήν ἡσιόδεια προτροπή «ἐργάζου» (ἐργάζου), γνώριζε νά ἀντιμετωπίζει τά ἄπειρα σφενδονήματα μιᾶς τρικυμιώδους ζωῆς καί προπαντός τήν ἀπερίγραπτη δοκιμασία τῆς ἐπάρατης νόσου μέ ἀξιοπρέπεια καί ἀξιοθαύμαστη ἐγκαρτέρηση, ἀσταμάτητα ἐργαζόμενος. Ἡ «προσωπική περί καθήκοντος ἀντίληψη», ὅπως συνήθιζε νά λέγει, μεταφραζόταν σέ ἔμπρακτη προσφορά καί ἀνάλωση τῶν δυνάμεών του «εἰς κοινήν τῶν Γραικῶν ὠφέλειαν», χωρίς τήν ἐλάχιστη προσδοκία προσωπικοῦ ὀφέλους. Οἱ ἀρετές αὐτές, πού σπάνια ἀπαντῶνται συγκεντρωμένες στόν ἴδιον ἄνθρωπο, στάθηκαν οἱ δυνάμεις πού τοῦ ἐπέτρεψαν νά δημιουργήσῃ ἔργο μέγα καί θαυμαστό.

Ὁ Νίκος Γιανναδάκης πέρασε ἀπό τό πνευματικό στερέωμα ὡς μετέωρο, γιά νά δώσῃ στά λίγα χρόνια τῆς ὑπηρεσίας του δείγματα έντυπωσιακά τῶν ἱκανοτήτων του. Ὑπηρετήσε στή Βικελαία Βιβλιοθήκη λιγότερο ἀπό 14 χρόνια. Ὅποιος διατηρεῖ στή μνήμη του τήν εἰκόνα τοῦ Ἰδρύματος

τῆς πρίν ἀπό τόν Γιανναδάκη ἐποχῆς, μπορεῖ νά ἐκτιμήσῃ τί σημαίνει νοῦς ὁργανωτικός, ὁραματικός καί ἀποτελεσματικός. Ὡς Ἐφορος τῆς Βικελαίας Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης, κατόρθωσε μέ λογισμό καί μέ ὄνειρο, μέ ἀκάματο καί ἀθόρυβο μόχθο, νά ἀποσπάσῃ τό ἴδρυμα ἀπό τό περιθώριο καί τήν ἀφάνεια τῆς ἐπαρχίας καί νά τό ἀνυψώσῃ σέ ἴδρυμα μέ πανελλήνια καί διεθνή ἀκτινοβολία, νά τό καταστήσῃ ἐστία παιδείας, κέντρο πολιτισμοῦ ἀπό τά πρῶτα, ἂν ὄχι τό πρῶτο, στήν ἐλληνική ἐπαρχία, μέ τήν ἐσωτερική λειτουργική ὁργάνωση, μέ τήν ὁργάνωση τῶν ἀρχείων καί τῶν συλλογῶν, μέ τήν πραγματοποίηση πολύτιμων ἐκδόσεων, μέ νέες προσκτήσεις. Ὁ εὐρύς κύκλος τῶν γνωριμιῶν καί τῶν διασυνδέσεων του μέ τούς ἐπιφανέστερους λογίους τῆς χώρας μας, ἄνοιξε τούς δρόμους μιᾶς γόνιμης ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας.

Βλέποντας σήμερα τόν κατάλογο τῶν ἐκδόσεων τῆς Βικελαίας Βιβλιοθήκης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του μένουμε κατάπληκτοι γιά τό μοναδικό αὐτό στήν πνευματική ζωή τοῦ τόπου μας κατόρθωμα. Δέν γνωρίζω νά ὑπάρχει στή χώρα μας ἀνάλογη ἐκδοτική προσπάθεια, καί εἶναι καί πρὸς τιμὴν τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς τοῦ Ἡρακλείου, πού στήριξε οἰκονομικῶς τό φιλόδοξο καί γόνιμο αὐτό πρόγραμμα. Ὁ κατάλογος τῶν ἐκδόσεων τῆς Βικελαίας περιλαμβάνει περισσότερους ἀπὸ 80 αὐτοτελεῖς τόμους καί τρία περιοδικά. Τό θεματικό εὖρος προσδιορίζει καί τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν: 37 τόμοι ἱστορικοῦ καί ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, 25 τόμοι μέ ποικίλα θέματα τέχνης καί ἱστορίας τῆς τέχνης, 8 μέ κείμενα καί μελέτες στήν περιοχή τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας. Σ' αὐτά πρέπει νά προστεθοῦν καί 9 ἐκδόσεις πού χρηματοδότησε ἡ Τοπική Ἐνωση Δήμων καί Κοινοτήτων τῆς Κρήτης, μέ ὑπόδειξη καί εὐθύνη τοῦ Νίκου Γιανναδάκη. Στίς παραπάνω ἐκδόσεις βρίσκει κανεῖς διδακτο-

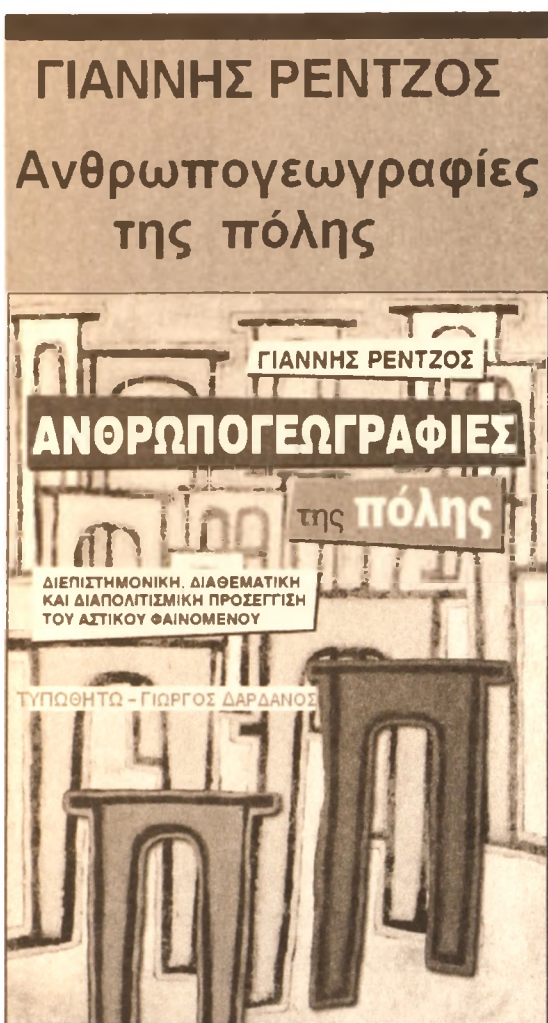
Οι διωκόμενοι Ρηγάδες. Ο Ν.Γ. δεξιά στη μεσαία σειρά. Από *Το Βήμα*, 28/6/73.

ρικές διατριβές, αφιερωματικούς τόμους, συλλογικά έργα, έργα γενικής παιδείας, βιβλιογραφικούς καταλόγους, λεξικογραφικά έργα, μεταφράσεις αρχαίων κειμένων, λευκώματα ζωγραφικών έργων και πολλά άλλα. Η επιστημονική ποιότητα και η άψογη εκδοτική επιμέλεια, που έχει πάντοτε τη σφραγίδα της καλλιέργειας και της ευαισθησίας του Πανναδάκη, προσδίδουν στη σειρά των εκδόσεων αυτών ιδιαίτερη αξία.

Τίς εκδόσεις συμπληρώνουν δύο σπουδαία περιοδικά: το *Παλίμψηστον* και ο *Μολυβδοκονδυλοπελεκτηής*. Το πρώτο, το *Παλίμψηστον*, ονοματοθέτης του οποίου υπήρξε ο δάσκαλος και πνευματικός καθοδηγητής του Πανναδάκη Μενέλαος Παρλαμᾶς, είναι περιοδικό γενικής ὕλης, επιστημονικής και λογοτεχνικής. Συμπλήρωσε 17 τεύχη (1985-1997). Έξαμηνιαίο αρχικά έγινε αργότερα ετήσιο, με Συντακτική Επιτροπή, που την αποτελούσαν ο Μενέλαος Παρλαμᾶς, ο Μ. Κοπιδάκης, η Γεωργία Όρφανου, ο Γιάννης Μαυρομάτης και ο Θεοχάρης Δετοράκης. Εκδιδόταν με την ευθύνη και την εκδοτική φροντίδα του Πανναδάκη, ο οποίος έκανε και τις διορθώσεις, με επιμέλεια κι ακρίβεια ὑπολογιστή. Το περιοδικό ἐντυπωσίασε ἀπὸ τὸ πρῶτο κιόλας τεύχος του γιὰ τὴν ὑψηλὴ ποιότητα καὶ τὴν αἰσθητικὴ του ἐμφάνιση, πού ξεπερνοῦσε πολλὰ ἀνάλογα

ἐλληνικά περιοδικά, καὶ ξάφνιασε τοὺς πεπειραμένους τυπογράφους τῆς πρωτεύουσας. Τό περιοδικό συνεχίζει τὴ ζωὴ του καὶ τὴν παράδοσή του καὶ προγραμματίζεται ἤδη τόμος «Εἰς μνήμην Νίκου Πανναδάκη». Τό δεύτερο περιοδικό, ὁ *Μολυβδοκονδυλοπελεκτηής* ἦταν κατ' οὐσίαν τό λογοτεχνικό περιοδικό τοῦ Γιώργου Σαββίδη, τὸν ὁποῖον συνέδεαν στενοὶ δεσμοὶ μὲ τὴ Βικελαία Βιβλιοθήκη καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν Νίκο Πανναδάκη. Ὁ παιγνιώδης τίτλος εἶναι ἐπίνοια τοῦ Σαββίδη. Ἐκδόθηκαν 5 τεύχη τοῦ περιοδικοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκδοση ἔκλεισε μὲ τὸν θάνατο τοῦ Σαββίδη.

Ἀλλὰ οἱ ὀργανωτικὲς παρεμβάσεις τοῦ Νίκου Πανναδάκη στὴ Βικελαία Βιβλιοθήκη δὲν περιορίστηκαν μόνο σὲ ἐκδοτικὰ προγράμματα. Ὁραματιζόταν τὴ Βιβλιοθήκη ὡς κέντρο ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ ὄχι μόνο ὡς ἀναγνωστήριο καὶ βιβλιοθήκη ἀπλῆς καὶ εὐκαιριακῆς ἀναζήτησης πληροφοριῶν. Ἐνα τεράστιο σὲ σημασία καὶ προοπτικὴ ἔργο, πού δὲν ἔχει εκτιμηθεῖ ὅσο πρέπει, εἶναι ἡ ὀργάνωση τοῦ Ἀρχείου τῶν Νοταρίων τῆς Κρήτης, μὲ μικροταινίες τῶν νοταριακῶν ἐγγράφων τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας. Ἡ στενὴ σχέση του μὲ τὸν τότε Διευθυντὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας Καθηγητὴ Νικόλαο Παναγιωτάκη ἦταν ἡ καλὴ συγκυρία,

Στο βιβλίο αυτό επιχειρείται μια σύνθετη θεώρηση του αστικού χώρου μέσα από την κριτική παρουσίαση γνώσεων, ιδεών και αφηγήσεων για την πόλη. Κανείς δεν αγνοεί πως τραγούδια και τραγωδίες, εγκλήματα και τιμωρίες, ποιήματα και δράματα παραπέμπουν σε ονομαστές πόλεις ανθρώπων. Προτείνονται έτσι πολυάριθμα λογοτεχνικά και ποιητικά έργα, πίνακες ζωγραφικής και σχέδια, γελοιογραφίες και κόμικς καθώς και –πολλές– κινηματογραφικές ταινίες όπου αναπαρίστανται σε «φυσικό μέγεθος», μέσα στην πόλη, ζώες ανθρώπων και θάνατοι εμποράκων...

Στόχος του βιβλίου είναι η κατάθεση ενός διαθεματικού υλικού για την πόλη και τη ζωή σ' αυτή. Ο συγγραφέας αποβλέπει ιδιαίτερα σε μια θεμελιωμένη ευαισθητοποίηση του αναγνώστη για την κρίση της ελληνικής πόλης και την καθημερινή βία μέσα σ' αυτή. Το βιβλίο βασίστηκε σε επιτόπιες έρευνες σε πολυάριθμες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής ενώ αποτελεί επίσης κείμενο διδασκαλίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου όπου διδάσκει ο συγγραφέας.

Εκδόσεις
τυπωθήτω
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

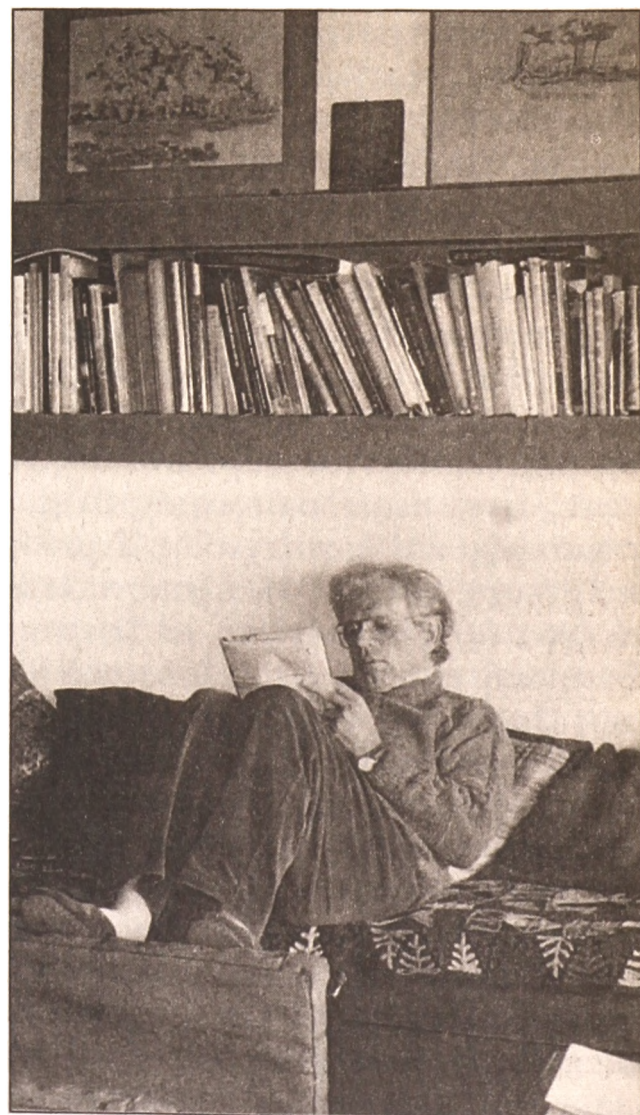
καθώς ο Παναγιωτάκης είχε την δυνατότητα παρεμβάσεων και πιέσεων στις ιταλικές αρχές, για την άδεια μικροφωτογράφησης του τεράστιου αυτού θησαυρού. Χάρη στον ιερό ζήλο και στην ακοίμητη φροντίδα των δύο αυτών Νικολάων, των Διοσκούρων της πόλης μας, η Βικελαία Βιβλιοθήκη κατέχει σήμερα ανεκτίμητο θησαυρό, την αξία του οποίου μόνον όσοι δοκίμασαν τις δυσκολίες της επιτόπιας στή Βενετία έρευνας μπορούν να εκτιμήσουν. Τριακόσιοι περίπου φάκελλοι, μέ χιλιάδες νοταριακών έγγραφων, πού συντάχθηκαν στον Χάνδακα κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες της βενετοκρατίας, επανήλθαν στην ιστορική πατρίδα τους, έστω και ως φωτογραφικά αντίκασματα.

Ανάλογης σημασίας είναι και η οργάνωση του Αρχείου της Δημογεροντίας Ήρακλείου, μέ χιλιάδες έγγραφα της τελευταίας περιόδου της τουρκοκρατίας, από τό 1858–1898.

Η Έταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών (ΕΚΙΜ) ήταν ένας παράλληλος χώρος, στον όποιο έδρασε εύεργετικά ο Νίκος Πανναδάκης, ως έταίρος αρχικά και ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου και Γενικός Γραμματέας μετά τον θάνατο του Άνδρέα Καλοκαιρινού (1991). Η ΕΚΙΜ πολλαχώς ώφελήθηκε από την οργανωτική και την έκδοτική εμπειρία και τις πρωτότυπες ιδέες του άξέχαστου έταίρου μας. Η οργάνωση της βιβλιοθήκης του Ιστορικού Μουσείου, ό σχεδιασμός και η επιμέλεια σημαντικών εκδόσεων της ΕΚΙΜ, όπως της βιβλιοθήκης του Νίκου Καζαντζάκη, του βιβλίου της κ. Χρυσούλας Τζομπανάκη για την πόλη και τά τείχη του Χάνδακα, οί σοφές παρεμβάσεις του και οί ύποδείξεις του σε πολλά ζητήματα, όπως στην οργάνωση του Η΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, και προπαντός η προετοιμασία της εκδόσεως του τοπωνυμικού αρχείου της Έταιρίας, ενός τεράστιου και μοναδικού στην ελληνική τοπωνυμολογία θησαυρού, είναι έργα πνοής, πού άνέδειξαν την ΕΚΙΜ και άνυψώνουν τον μεταστάντα στην περιωπή των μεγάλων εύεργετών της, του Άνδρέα Καλοκαιρινού και του Μενελάου Παρλαμά. Έλάχιστη απόδοση

εύγνωμοσύνης και τιμής είναι η απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΙΜ νά όνομάσει τή βιβλιοθήκη της «Βιβλιοθήκη Νίκου Γιανναδάκη».

Άλλά η πληθωρική του δραστηριότητα έκδηλώθηκε και σε άλλα έργα παιδείας, μέ την οργάνωση των έκθέσεων των βυζαντινών εικόνων «Από τον Χάνδακα στην Άγία Πετρούπολη» και των έργων του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου στό Ήράκλειο. Τό μεγάλο δράμα των τελευταίων ήμερών της ζωής του ήταν νά προλάβει νά οργανώσει την έκθεση των πορτραίτων του Φαγιούμ, κάτι πού η βάσκανη μοίρα δέν του επέτρεψε. Έλάχιστη έκφραση εύγνωμοσύνης και τιμής προς τον ότρηρό θεράποντα των Μουσών ήταν η άπονομή βραβείου της Άκαδημίας Άθηνών, του βραβείου «Νίκος Καζαντζάκης» του Δήμου Ήρακλείου και του χρυσού μεταλλίου του Πανεπιστημίου Κρήτης. Πιστεύω όμως ότι αυτό πού στό βάθος τον ίκανοποιούσε και τον πλήρωνε ήταν η καθολική άναγνώριση της άξίας και της προσφοράς του, αυτό πού είναι η άληθινή άμοιβή των μεγάλων άνδρών.

Ο μαθητής του Λορεντζάτου

του Σωτήρη Γουνελά

Για τον χρόνο μπορούμε να πούμε πολλά, αλλά μπορούμε εξίσου να μείνουμε απέναντί του σιωπηλοί. Να τον αφήσουμε να κυλάει. Εάν βρεθούμε σε μια εξοχή, χωρίς κόσμο και εναλλασσόμενα σχήματα, η μηχανική κίνησή του σιγά σιγά εξαφανίζεται, κι αν δεν έχουμε ρολόι, ραδιόφωνο ή εφημερίδα, ενοποιούμε τα θεωρούμενα κομμάτια του, αγγίζουμε μίαν άλλη διάσταση. Τι γίνεται όμως με τα πρόσωπα; Ζούμε με ένα πρόσωπο σε καθημερινή επαφή κι ύστερα από μερικά χρόνια βλέπουμε τις αλλαγές πάνω του, την απόσυρση της νιότης. Συνειδητοποιούμε έτσι το πέρασμα του χρόνου καθώς λέμε, αλλά θα μπορούσε να πρόκειται απλώς για την εικόνα της φθοράς, την αλλοίωση του προσώπου, τη μεταβολή του καθώς συγχρωτίζεται με άλλα πρόσωπα και πράγματα, καθώς αγωνίζεται, βασανίζεται, ταλαιπωρείται, ικανοποιείται, πάσχει, ενεργεί, χαίρεται ή στενάζει. Στην περίπτωση αυτή ο χρόνος θα μπορούσε να μεταβληθεί σε μια σειρά ρημάτων που συνιστούν ενέργεια ή πάθος του προσώπου.

Οι σκέψεις αυτές ήρθαν στο χαρτί καθώς πρόκειται να μιλήσω για δύο πολύτιμους φίλους που δεν βρίσκονται στη ζωή, όπως την ξέρει το θνητό γένος, αλλά ο ένας «πλήρης ημερών» και ο άλλος μάλλον με κομμένο το νήμα πριν την ώρα του (ή ίσως, αν το διαβάσει κανείς πιο πνευματικά, την ώρα ακριβώς της μεγάλης ωρίμανσης) άφησαν τον κόσμο τούτο και πέρασαν σε άλλο επίπεδο. Για το άλλο αυτό επίπεδο δεν θα μιλήσουμε τώρα. Θα μιλήσουμε όμως για την πορεία του ενός, του Νίκου Γιανναδάκη, ως μαθητή του άλλου, του Ζήσιμου Λορεντζάτου. Όχι ακαδημαϊκά, όχι σχολαστικά, με κάποιον άλλο τρόπο και λίγο προσωπικά. Το χρωστώ στον Νίκο γιατί στο σπίτι του, σε μια κάπως οικογενειακή σύναξη, πρωτοσυναντήθηκα με τον Ζήσιμο Λορεντζάτο, συνάντηση σημαδιακή.

Ο Νίκος ένωθε απέναντι στον Ζήσιμο ένα ιερό δέος θα έλεγα. Πρέπει να τον «ανακάλυψε» στην αρχή της μεταπολίτευσης, όταν

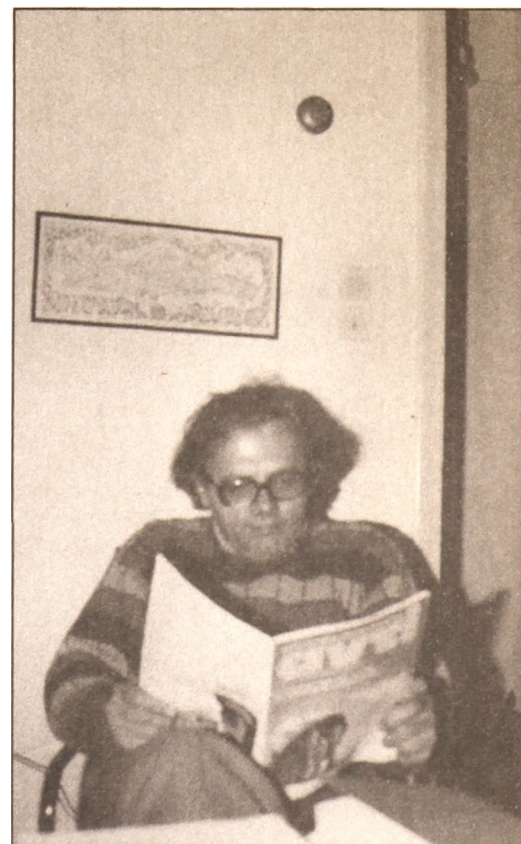
βγαίνοντας από τη φυλακή, όπου τον έκλεισαν για αντίσταση εναντίον της Χούντας, άρχισε να διευρύνει τον κόσμο του –διεύρυνση που είχε αρχίσει ήδη μέσα από τη φυλακή– να ανοίγει χαραμάδες και παραθύρια για μια πνευματικότερη αίσθηση ζωής. Για μεγάλο διάστημα, αν όχι μέχρι την εκδημία του, προσπάθησε να καταγράψει αυτή την άλλη αίσθηση σε μικρά τετραγωνισμένα χαρτάκια με μικρά γράμματα, σα να συνεχιζόταν ο εγκλεισμός και να τον συνόδευε ή τον είχε σφραγίσει διά βίου. Ωστόσο, όσο μικρά κι αν ήταν τα τετραγωνάκια στο χαρτί και τα γράμματα, τόσο περισσότερο συγκεντρωμένος και ανοιχτός σε αναζήτηση και ποιότητα ήταν ο ίδιος, παρά και πέρα από στραβοπατήματα, αναποδιές και χτυπήματα που δέχτηκε και προσωπικές –ανυπέρβλητες συχνά– δυσκολίες– που συνάντησε όντας άνθρωπος απόλυτης συνέπειας και απαίτησης και μάλλον τελειομανής.

* * *

Όταν κανείς συναντιέται με την πνευματική του παράδοση ενήλικας και έχοντας κάποιες «δυνατές» εμπειρίες –άλλωστε η Κρήτη δεν προσφέρεται για αδύναμες και υποτονικές– δεν προχωρεί μέσα εκεί, δεν τη συναναστρέφεται, δεν της υποτάσσεται ελαφρόκαρδα ή επιπόλαια. Απαιτείται αγώνας ολόκληρος και στον αγώνα χρειάζονται δάσκαλοι και μνημένοι, ζώντες και τεθνεώτες. Εξάλλου, η θητεία του στον μαρξιστικό χώρο, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, του είχε δείξει την οριζόντια όψη του κόσμου, τα προβλήματα, τις αντιξοότητες, τις αδικίες, τις καταχρήσεις, την έκπτωση ενός ολόκληρου κόσμου και μιας κοινωνίας, στη Δύση αλλά και στην Ανατολή, ενώ η κρητική καταγωγή του, από την άλλη, γυρνούσε αιώνες πίσω τις χαρτογραφημένες όψεις ενός αρχαίου πολιτισμού, που ορισμένες από αυτές έφταναν ως τις μέρες μας, ως προτάσεις και ως συνέχεια.

Επιλέγοντας από τους ζώντες για δάσκαλο πρώτα και κύρια τον Ζήσιμο Λορεντζάτο, ο Νίκος επέλεγε, θα μπορούσα να πω, μια σύγ-

Διαβάζοντας το Αντί.

Με τον Νικηφόρο Δοξιάδη στο Λονδίνο.

χρονη εκδοχή του Οδυσσέα¹. Γιατί επρόκειτο για άνθρωπο που, αφού περιπλανήθηκε στους κόσμους του λόγου, σε εκτενέστατες περιοχές ποίησης, φιλοσοφίας, τέχνης, θεολογίας, κριτικής, επιστήμης κλπ., ο Ζήσιμος Λορεντζάτος καταστάλαξε στον «εντόπιο λόγο», όπως λέει ο Νίκος Γιανναδάκης, αναζητώντας ή εντοπίζοντας βέβαια μέσα εκεί τα πανανθρώπινα και πνευματικά του στοιχεία.

Το μάθημα που έλαβε ο Νίκος από τον Ζήσιμο μας το μεταφέρει κάπως έτσι: στην περιοχή της παράδοσης βρίσκει δύο πράγματα μόνοιμα, τη θρησκευτική πίστη και τον κοινό λόγο. Αυτός ο λόγος φέρνει μέσα του από καταβολής βαθιοχωμένες αλήθειες που υπάρχουν εκεί και καλούν τον άνθρωπο (μυστικά) να τις βρεί και να τις εγκολπωθεί. Μιλώντας για τη γραφή του Ζήσιμου Λορεντζάτου και υπό την αιγίδα της φράσης του «η γλώσσα οδηγεί τον άνθρωπο και ο άνθρωπος τη γλώσσα με τρόπο α ξεδιάλυτο», βλέπει να λειτουργεί ως προσωπική σχέση με την περιοχή της παράδοσης, όπου δοκιμάζονται τα πάντα και μέσα από αυτή τη «δοκιμασία γίνεται η συνάντησή του με τα παλαιότερα και τα νεότερα κείμενα της ελληνικής γλώσσας» («Διδασκαλία εντοπίου λόγου», σ. 111).

Ένα από τα πρόσωπα – κέντρα που απασχόλησαν τον Ζήσιμο Λορεντζάτο είναι ο Μακρυγιάννης, εξού και η μελέτη του *Το τετράδιο του Μακρυγιάννη*. Στη «Διδασκαλία εντοπίου λόγου» (Σύναξη τ. 16, Οκτ.-Δεκ. 1985 και πρόσφατη έκδοση Νίκου Χ. Γιανναδάκη, *Κείμενα*, επιμ. Μ. Κοπιδάκης, Βικελαία Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο Κρήτης 2003), όπου καταγίνεται με την «ανάγνωση» του *Τετραδίου* – με την οποία και θα ασχοληθώ κυρίως σε αυτό εδώ το γραπτό– ο Νίκος Γιανναδάκης, αρχίζοντας κιόλας, βάζει έναν όρο που είναι και όριο: λέει ότι το μάθημα που μας παραδίνει ο Ζήσιμος Λορεντζάτος δεν λαμβάνεται χωρίς μια εσωτερική «μετατόπισή» μας, μια μετάβαση από την αισθητική, φιλοσοφική ή άλλη διανοητική θεώρηση ή ατομική κατασκευή στην παραδοσιακή, με κύριο όρο το σβήσιμο του «εγώ» στο «εμείς», μια υποταγή δηλαδή «στα όρια που έχουν θεσπιστεί για τον άνθρωπο». Για τον Λορεντζάτο, όπως και για τον Γιανναδάκη, στη ζωή του ανθρώπου υπάρχουν όρια, για τον απλούστατο λόγο ότι ο άνθρωπος είναι δημιουργήμα.

1. Το έδειξε ωραία η Γεωργία Ραφφάν στην ομιλία της *Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος και ο αρχαίος ελληνικός λόγος*, με αφορμή την ημερίδα την αφιερωμένη στο πρόσωπό του – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Απρίλιος 2006.

Προχωρώντας στην ανάγνωση του Ζήσιμου Λορεντζάτου, ο Νίκος σημειώνει μια σπουδαία παράμετρο: τη διαπίστωση του Λορεντζάτου ότι «ο χωρισμός του έντεχνου λόγου από τον ξυνόν (κοινό) λόγον» σημειώνεται τότε που ο άνθρωπος επιχειρεί να περιορίσει και να θεμελιώσει την αλήθεια «μέσα στα όρια του φυσικού, φροντίζοντας να κλείνει καλά πάνω από το κεφάλι του τη μπουκαπόρτα του υπερφυσικού, δηλαδή του πνεύματος» (Μελέτες Α', σ. 358). Ο Λορεντζάτος θίγει εδώ ένα ζήτημα μέγιστης σημασίας και ο Νίκος Γιανναδάκης το εντοπίζει και το υπογραμμίζει. Αυτό σημαίνει ότι το κατανοεί, κατανοεί τις συνέπειες και με τη σειρά τους όσοι θέλουν μπορούν να κατανοήσουν γιατί ο Λορεντζάτος διαλέγει αυτή την πορεία τού, κατά κάποιο τρόπο, έγκλειστου αλλά πνευματικά γρηγορούντος ανθρώπου και ο Νίκος, από την άλλη, προσπαθεί να τον ακολουθήσει, όχι μόνο στα γραπτά του ή στα βιβλία, αλλά υπαρξιακά. Προέκταση του παραπάνω ζητήματος είναι να ξαναβρεί η τέχνη (και η τέχνη του λόγου) την αληθινή ρίζα της, συνακολουθούμενη από τη γλώσσα ή όποιο άλλο μέσο ανθρώπινης έκφρασης.

Θα μπορούσαμε εδώ να μιλήσουμε για δύο κόσμους: ο ένας είναι ο κόσμος του ανθρώπου του χωρισμένου από τον «ξυνόν λόγον», που χωρίς μεταφυσική ρίζα δεν υφίσταται. Ο άνθρωπος αυτός δεν ενδιαφέρεται για την Αλήθεια ούτε κοινωνεί μαζί της, και περνά τη ζωή του απολυτοποιώντας το πρόσκαιρο, το εφήμερο, το ατομικό, το αποσπασματικό, το αισθητικό, το διανοητικό, το επιθυμητικό, το εγωιστικό κλπ. Από την άλλη είναι ο άνθρωπος που αναζήτησε και βρήκε (ή μπορεί και να μην είχε χάσει ποτέ) εκείνη την ενότητα με τον Λόγο που φανερώθηκε ενσάρκωμένη σε ανθρώπινο πρόσωπο, ολοκληρώνοντας οποιαδήποτε αρχαιότερη μερική έκφραση ή σπερματική παρουσία ή οτιδήποτε άλλο.

Λίγο πιο κάτω, αγγίζουμε ένα άλλο μεγάλο θέμα, καθώς ο Νίκος Γιανναδάκης εντοπίζει ένα απόσπασμα από τους *Αρχαίους κριτικούς* (του Ζήσιμου Λορεντζάτου) που αναφέρεται στον Αριστοτέλη και στην αντίληψή του ότι «η ποιητική αλήθεια κρίνεται ανώτερη από την ιστορική αλήθεια, γιατί χωράει μέσα της το ανεξήγητο, τον κυριότερο συντελεστή για να φτάσουμε στο θαυμαστό» (Μελέτες Β', σ. 189). Δεν θέλει μεγάλη φιλοσοφία για να καταλάβουμε, όπως άλλωστε τονίζει ο ίδιος ο Λορεντζάτος, ότι ο πολιτισμός για τον οποίο γίνεται λόγος ειδικά σήμερα, δυτικός και αμερικανικός και παγκοσμιοποιημένος,

κάθε άλλο παρά σχετίζεται με την αντίληψη αυτή του αρχαίου σοφού ή μάλλον κινείται στους αντίποδες, προωθώντας την υποτιθέμενη «ιστορική αλήθεια» σε αλήθεια μοναδική και απόλυτη, τη στιγμή μάλιστα που τόσες φορές η «ιστορική αλήθεια» αμφισβητείται ή αποδείχνεται απάτη.

Παρενθετικά πρέπει να σημειωθεί ότι σήμερα αυτή η υποτιθέμενη «ιστορική αλήθεια» δευτερεύεται από την «εικονική αλήθεια» των ΜΜΕ, τα οποία, είτε αναπαράγουν τυφλά αυτή την «ιστορική αλήθεια», είτε την αποξεραίνουν περισσότερο, την απογυμνώνουν και από τη στοιχειώδη σχέση της με το «ανεξήγητο» και το «θαυμαστό», είτε την υποβιβάζουν σε κάτι χοντροκομμένα ρεαλιστικό. Έτσι η περίφημη «πραγματικότητα», για την οποία γίνεται διαρκώς λόγος, εγκλωβίζεται ανάμεσα στην ιστορική διάσταση και την εικονική και συρρικνώνεται αφήνοντας απέξω κάθε ποιητική – αληθινή διάσταση και κάθε έφεση προς οτιδήποτε αυθεντικότερο και πνευματικό.

Χωρίς να λησμονούμε ότι κατά τον Αριστοτέλη, όπως εξηγεί ο ίδιος ο Ζήσιμος Λορεντζάτος (στους *Αρχαίους κριτικούς*), «το λειτούργημα του ποιητή δεν είναι να λέει τα όσα έγιναν αλλά να λέει τέτοιας λογής που θα μπορούσαν να γίνουν» (ό.π. σ. 187), αγγίζοντας δηλαδή, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, το γενικό και καθολικό αντί για το περιστασιακό.

* * *

Λίγο πιο κάτω, και μένοντας πάντα στην ανάγνωση του *Τετραδίου* (που τότε είχε πρωτοκυκλοφορήσει), ο Νίκος θίγει ένα άλλο μεγάλο θέμα, που κι αυτό λίγο πολύ περνά απαρατήρητο, καθώς συμπιέζεται και συνθλίβεται από τις συμπληγάδες του σύγχρονου πολιτισμού, τον γιγαντισμό, την ανελέητη κριτική και τη βαθιά παθητικότητα του ατομοκεντρικού – μαζικού ανθρώπου: το θέμα της αγάπης. Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος συστήνει να πλησιάζουμε τα παλαιότερα και τα νεώτερα κείμενα «από τη μεριά της αγάπης», εννοώντας για μια ακόμη φορά εκείνη την αγάπη που σκιρτά στις επιστολές του Παύλου και η οποία «ου φυσιούται», «ου ζητεί τα εαυτής», ούτε βέβαια «εκπίπτει».

Η διάσταση αυτή παρουσιάζεται μάλλον ως η πιο καταδιωγμένη σ' έναν κόσμο που συνταρράσσεται από όλα εκείνα τα στοιχεία (σχεδόν... στοιχειά) τα οποία λυμαίνονται τους ανθρώπους. Μα φαίνεται πως δεν έχει θέση ούτε στον άνθρωπο που σκύβει να μελετήσει, να αφουγκραστεί, να συλλαβίσει

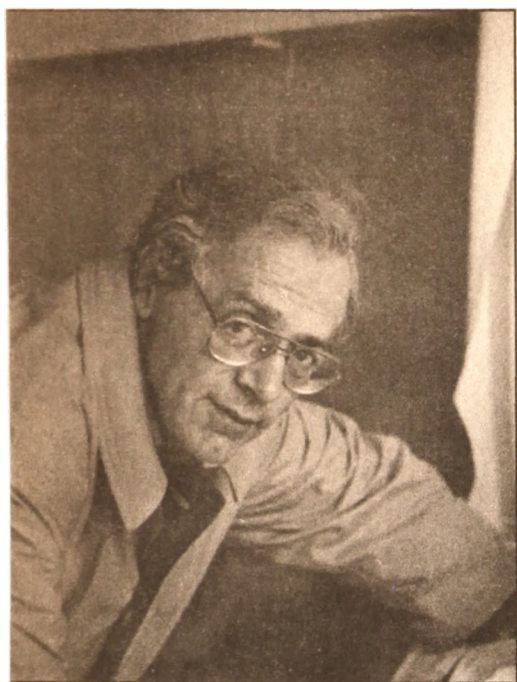

φωνές αιώνων ή κείμενα παμπάλαια και πάνσοφα προτάσσοντας το εγώ του έναντι εκείνων, ή φροντίζοντας κυρίως για την περίφημη «ερμηνεία» και όχι την ανάγνωση και την αφομοίωση των αληθειών τους. Η απουσία της αγάπης, η απουσία αυτής της θαυμαστής, ειρηνικής και διάφανης διάστασης από τους ανθρώπους της εποχής, αφαιρεί από τα έργα εκείνη τη λάμψη και τη φωτεινότητα που έχουν, εξαφανίζει τη διάσταση της συνέχειας, της ενότητας, της διάρκειας και τα εγκλωβίζει σε ξερά διανοητικά σχήματα που μερικές φορές τα παραμορφώνουν ολότελα. Δεν είναι τυχαία, άλλωστε, η προτροπή του Ρίλκε, που μιλώντας για τα έργα τέχνης γράφει πως «μονάχα η αγάπη μπορεί να τα "συλλάβει", να τ' αγκαλιάσει, να σταθεί δί-καιη απέναντί τους» (*Γράμματα σ' ένα νέο ποιητή*, Ίκαρος, 1973, σ. 33).

Προέκταση της «αποξήρανσης» αυτής και της θεοποίησης των διανοητικών και ιστορικών αναλύσεων είναι ο τρόπος που η νεολαία σήμερα προσεγγίζει τα μεγάλα έργα, ποιητικά ή άλλα, εντάσσοντάς τα, τις πιο πολλές φορές, στο σχήμα αρέσκεια ή απαρέσκεια, αδυνατώντας (έλλειμμα υπομονής, επιμονής, παιδείας, ταπεινότητας, ποιητικής αίσθησης) να αφεθεί στο έργο, να αφήσει το έργο να ενεργήσει μέσα της, να ενεργοποιήσει την κρυμμένη αλήθεια του προσώπου και του Θεού, την κατασκευασμένη από καταιγισμούς φλυαρίας και μάταιης περιπλάνησης στα εφήμερα του κόσμου.

Αυτό που είπαμε μόλις έρχεται να συναντήσει αυτό που εντοπίζει ο Νίκος λίγο πιο κάτω, διαβάζοντας πάντα το *Τετράδιο*, και που αφορά τα «επιστημονικά» πλησιάσματα στα έργα. Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος μας δίνει ένα άλλο κριτήριο για τούτα εδώ. Ακολουθώντας τον Αριστοτέλη, όχι επειδή έχει το αλάθητο, αλλά επειδή «λέει τα καίρια», ο Λορεντζάτος βλέπει ότι η φύση του κάθε πράγματος θέτει όρια στην «επιθυμητή ακρίβεια της γνώσης». «Η του πράγματος φύσις» μας βάζει όρια, λέει ο Ζήσιμος Λορεντζάτος και συνακόλουθα ο Γιανναδάκης, όρια που ένα «συστηματικό», πόσο μάλλον θετικιστικό πνεύμα, αδυνατεί να αντιληφθεί ή να παρακολουθήσει, αφήνοντας μάλιστα έξω τη διάσταση του «θαύμα-

Από αριστερά: Γιάννης Τσαμπάρλακης, Μενέλαος Παρλαμάς, Ν.Γ. και Σωτήρης Γουνελάς.

τος», που δεν χωρά μέσαθ' του, άρα αφήνοντας έξω και την αγάπη. Γι' αυτό, άλλωστε, έχει πολύ δίκιο ο Νίκος γράφοντας ότι «η διδασκαλία του πνευματικού αντικρύσματος των κειμένων και των γεγονότων είναι, κατά την ταπεινή μου γνώμη, το μέγιστον μάθημα που λαβαίνει κανένας από το διάβασμα των μελετημάτων του Ζήσιμου Λορεντζάτου» («Διδασκαλία...», σ. 114).

Οι παραπάνω επισημάνσεις, μέρος της μαθητείας του Νίκου στον Ζήσιμο, μας οδηγούν σιγά σιγά να παραμερίσουμε τον κόσμο των πολιτικο - κοινωνικο - οικονομικο - ιστορικών αναλύσεων, όπου συχνά κυριαρχεί ένας αφηρημένος λόγος, ένας συνδυασμός ατομικών θεωριών και διασταύρωσης στοιχείων, μετρήσεων και στατιστικών (ο αριθμός είναι ο αντίπαλος της ελευθερίας, το κλάσμα η άρνησις του προσώπου, έλεγε ο Κυριαζόπουλος) που μετατρέπουν τη ζωή σε «αντικείμενο» (ο «αντικειμενοποιημένος» κόσμος του Μπερντιάεφ), τον άνθρωπο σε πράγμα ή μέσο, αφαιρώντας κάθε υπερβατικό και θεανθρώπινο στοιχείο. Παραμερίζοντας αυτόν τον κόσμο, περνούμε σε άλλη αίσθηση ζωής, αντικρύζουμε απόφους ανθρώπους, πλήρεις φωτός ή αλήθειας, ή αναζητητές αυτού του φωτός και αυτής της αλήθειας και προσπαθούμε να τους ακολουθήσουμε. Αντικρύζουμε τον άλλο ως λαβωμένη ύπαρξη και θεία εικόνα. Αντικρύζουμε τον πλανήτη ως κτίση Θεού και όχι ως βασίλειο του Καίσαρα –το έδειξε έξοχα ο Ζήσιμος Λορεντζάτος, κυρίως στο βιβλίο *Στου τιμονιού το αυλάκι*–, ως τον κόσμο του *Sum* απέναντι στον κόσμο του *Cogito*: δανειζόμενος αυτή την περιβόητη ρήση του Καρτέσιου, ο Ζήσιμος Λορεντζάτος επέφερε μια τομή, «διάβασε» εκεί τους δύο κόσμους που δεν είχε «διαβάσει» ο δημιουργός της διατύπωσης: από τη μία τον κόσμο του *Sum* που σημαίνει τον όλο άνθρωπο (και παραπέμπει στο «Εγώ ειμί ο Ων» της Γραφής) με την κλίμακα των αναβαθμών, των πτώσεων και αναβάσεων, της πάλης για έξοδο από το τέλμα (όποιας προέλευσης κι αν είναι) μέσα στο απέραντο μεταφυσικό μυστήριο της ζωής. Από την άλλη, τον κόσμο του *Cogito*, της διάνοιας εκείνης που θέλει όλα να τα υπολογίσει, να τα μετρήσει, να τα αναλύσει, να τα προκαθορίσει, να τα εγκλωβίσει στη νοησιарχία της, τον ρασιοναλισμό της (που με τον Φρόυντ ορθολογικοποιεί και το ασυνείδητο). Η ίδια αυτή διάνοια κόβει και ράβει και το σώμα της Φύσης, για να το προσφέρει βορά στον ανικανοποίητο άνθρωπο

των νεωτέρων χρόνων, που θέλει να είναι ο μόνος κυρίαρχος και εκμεταλλευτής της.

Την «ύβριν» αυτή ο Νίκος Γιανναδάκης τη διάβασε μέσω Λορεντζάτου στον Μακρυγιάννη, τη βρήκε στον Σωκράτη και την κατάδική του, στον Χριστό και τους αποστόλους, στην ομηρική Οδύσσεια, στον Ηρόδοτο και ακόμη στον Σεφέρη όταν, μιλώντας για την Κύπρο, γράφει τους στίχους:

*ο μαντατοφόρος τρέχει
κι όσο μακρύς κι αν είναι ο δρόμος του, θα
φέρει
σ' αυτούς που γύρευαν ν' αλυσσοδέσουν
τον Ελλήσποντο
το φοβερό μήνυμα της Σαλαμίνας.*

Προσθέτοντας εδώ το σχετικό ηρακλήτειο επίγραμμα «ύβριν χρη σβεννύναι ή πυρκαϊήν», που τα λέει όλα, περνούμε στο θέμα της γλώσσας.

* * *

Η συμβολή του Ζήσιμου Λορεντζάτου στο πεδίο της γλώσσας είναι καίρια και βαθιά. Καίρια για τις επισημάνσεις της και βαθιά για την πρότασή της. Γι' αυτό το τελευταίο, έχει ιδιαίτερη σημασία να επιμείνουμε σε μια πλευρά που ο Γιανναδάκης, καθώς ενδιαφέρθηκε για τα αρχαία γραπτά (περισσότερο ίσως απ' όσο για τα νεώτερα), την είδε και την ξεχώρισε. Αφορά τη διαχρονία της ελληνικής γλώσσας. Πολλά από τα σχήματα λέξεως και διανοίας (Αριστοτέλης), που συνιστούν μόνιμο στοιχείο της ταυτότητας του τόπου, σώζονται χάρη σε ζωντανά «παραδείγματα» ή «συνειρμούς», όπως γράφει ο Λορεντζάτος, στους *Αρχαίους Κριτικούς* (*Μελέτες Β'*, σ.151). Αυτά τα «παραδείγματα» και οι «συνειρμοί» ακολουθούν τις μεταμορφώσεις της γλώσσας, μεταφέροντας νοήματα από τα αρχαία χρόνια στα νέα. Τέτοια «παραδείγματα» και «συνειρμοί» αφθονούν στο *Τετράδιο*, προπαντός όταν ο Ζήσιμος συνάπτει λόγους του Σωκράτη με λόγους του Μακρυγιάννη. Και εδώ ταιριάζει η ωραία παρατήρηση του Νίκου Γιανναδάκη: Ότι δηλαδή αυτά τα «παραδείγματα» και τους «συνειρμούς» δεν μας τους παρέχει παρά η γνώση της νεοελληνικής μορφής της γλώσσας μας, οπότε εξαφανίζεται το «φράγμα από την έλλειψη μιας φυσικής (κατά φύσιν) σχέσης με την γλώσσα και την παράδοση την πνευματική αυτού του τόπου» –φράγμα, όμως, το οποίο δεν υπερβαίνουν οι ξένοι μελετητές.

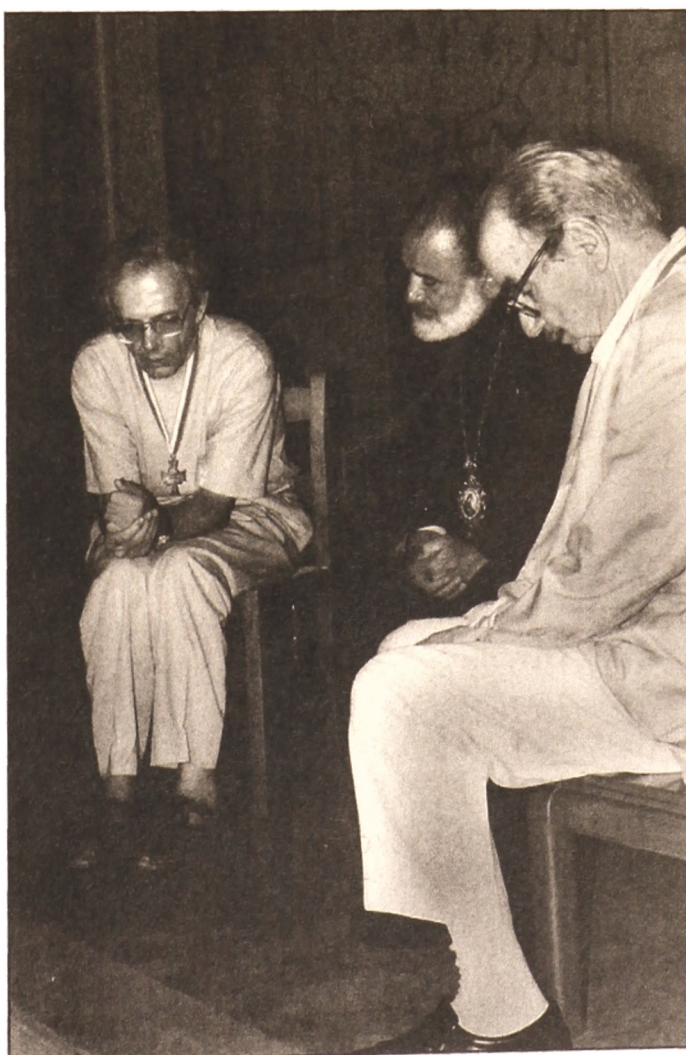
Το «φράγμα» στο οποίο αναφέρεται ο Νίκος πολλές φορές καταντά πλήρης παραμόρφω-

ση. Αυτό υποδηλώνει ο Νίκος όταν γράφει στη *Θεολογία του Ξενοφάνους*: «Αυτός λοιπόν ο άνθρωπος με το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα να κυριαρχεί απόλυτα μέσα του, παρουσιάζεται από ορισμένους ερμηνευτές της σκέψης του περίπου ως αρνητής αυτού τούτου του θείου...» (*Αντί χρυσέων*, αφιέρωμα στον Ζ. Λορεντζάτο, Δόμος – Βικελαία βιβλιοθήκη, 2003, σ. 413). Ωστόσο, εμείς οι Έλληνες, από κάποιο σύμπλεγμα απέναντι στους Ευρωπαίους, από φόβο να μη μας πουν ελληνοκεντρικούς ή από πλήρη άγνοια του ζητήματος, ελάχιστα έχουμε ασχοληθεί με αυτές τις παραμορφώσεις του αρχαιοελληνικού λόγου και του ορθόδοξα χριστιανικού στα χέρια ή στη διάνοια των δυτικών, και ελάχιστα φροντίσαμε να τις ανασκευάσουμε. Το θέμα είναι πολύ μεγάλο και δεν πρόκειται εδώ να το ανοίξω, προσθέτω μονάχα ότι ο Γιανναδάκης, στο κατόπι του Λορεντζάτου, είναι από τους λίγους που εργάστηκαν για να κατανοηθεί και να αποσαφηνιστεί.

Πριν κλείσω τη συνομιλία αυτή με τα γραπτά δύο προσφιλών προσώπων, θα αναφερθώ και σε ένα άλλο μικρό κείμενο του Νίκου, δημοσιευμένο μάλιστα στο *Αντί* (περίοδος Β', τχ. 441, σ. 60-62, στις 29 Ιουνίου του '90), με τίτλο «Για κάποια αποσιωπητικά και μια τελεία», όπου επιχειρεί μια «ανάγνωση» των *Γραμμάτων Σεφέρη – Λορεντζάτου* (1948-1968) και προσπαθεί μεταξύ άλλων να καταλάβει τη φράση του Σεφέρη όταν διαβάζει τις *Μελέτες* του Λορεντζάτου στην πρώτη έκδοση του «Γαλαξία»: «...κοιτάζοντας το σύνολο του βιβλίου νομίζω πως εκείνο που κάνει την ατέλειά του είναι το “ατελείωτό του”, είναι γεμάτο ιδεατά αποσιωπητικά θα έλεγα» (*Γράμματα*, σ. 170). Ο Νίκος, αφού αναφέρει διάφορα σημεία από τα γραπτά του Ζήσιμου Λορεντζάτου, καταλήγει να υποστηρίξει ότι αυτό το «ατελείωτο» του Σεφέρη αντιστοιχεί στα «σημάδια που αφήνει η δυσκολοκατόρθωτη απόπειρα μιας γραφής που πάει να ανταμώσει (και να υπακούσει) το ηρακλειτικό σημαίνει», για να προσθέσει τη λίαν εύγλωττη διατύπωση του ίδιου του Λορεντζάτου στην «Έννοια της λογοτεχνικής κριτικής»: «Μερικοί υποστήριξαν πως αποτελειωμένο λογοτέχνημα δεν υπάρχει, σε κάποιο σημείο αποφασίζεις πως δεν μπορείς να προχωρήσεις περισσότερο και σταματάς ή το αφήνεις. Τότε το παρουσιάζεις. Με άλλα λόγια, η τελειότητα, που σχετίζεται με το επίμαχο επίθετο αποτελειωμένος, δεν έχει όριο» (*Μελέτες Α'*, σ. 434-435). Πέρα από αυ-

τή τη διευκρίνηση, που θα πρέπει να την λάβουμε υπόψη μας πιο πολύ για ποίημα ή λογοτέχνημα και λιγότερο για δοκίμιο –αν κάνουμε εδώ στα γρήγορα κάποιες διακρίσεις–, καλό θα ήταν να προσθέσουμε ότι ο Ζήσιμος Λορεντζάτος συχνά είναι κρυπτικός και αυτό δεν έχει σχέση μόνο με τον Ηράκλειτο, έχει σχέση με το βάθος μιας πνευματικής δουλειάς, προκύπτει από τη σχέση του με το άρρητο, από όλα εκείνα τα αληθινά και φωτεινά που ο λόγος του ανθρώπου αδυνατεί να αποδώσει πλήρως, δεν χάνει ωστόσο την ευκαιρία να προσπαθεί.

Εάν αντικαθιστούσαμε τη λέξη «ατελείωτο» με τη λέξη ακατανόητο ίσως ήμασταν πιο κοντά στο νόημα των πραγμάτων. Κάπου από μια στιγμή κι ύστερα, ο Ζήσιμος Λορεντζάτος τράβηξε άλλο δρόμο, που τις ξεκάθαρες όψεις του, όσες δεν μπορούμε να δούμε στις *Μελέτες*, μπορούμε να τις διαβάσουμε στους αδιάβαστους από τους Έλληνες *Διόσκουρους* (Δόμος, 1997). Δεν αποκλείεται, ωστόσο, για να πετύχει το διάβασμα να χρειάζεται κάτι από την κινέζικη παροιμία που είπε μια φορά στον Νίκο ο Λορεντζάτος: ο άνθρωπος για να αποκτήσει το αληθινό του σχήμα και την πνευματική του «μόρφωση» –ανακαίνιση– πρέπει να αφεθεί «σαν το πτώμα πάνω στο σανίδι που το πλένουνε» (*Διδασκαλία...*).

Από την απονομή του Χρυσού Σταυρού του Αγίου Ανδρέα της Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας. Ο Ν.Γ. με τον Αρχιεπίσκοπο Αυστραλίας Στυλιανό και τον Μενέλαο Παρλαμά.

Παλιννόστηση γραπτού σώματος

του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου

Ηταν, θαρρῶ, στά πρώτα μετακατοχικά χρόνια, όταν είδα μιάν αφίσα πού είκόνιζε έναν Έλληνα όπλίτη. Στο κάτω μέρος της ύπηρχαν στίχοι από τό θούριο, πού μετέπειτα ἔγινε πασίγνωστο, «Ἡ Ἑλλάδα ποτέ δέν πεθαίνει» –ἢ μήπως ὅλο τό θούριο; δέ θυμᾶμαι– καί ἡ ὑπογραφή Π. Κολακλίδης. Τό ὄνομα ἔμεινε γιά πολλά χρόνια θαμμένο μέσα μου, ὡς τή μέρα πού ὁ ἀδελφός μου Δημήτρης, γεννημένος τή χρονιά πού τά φουσάτα τῶν ἐχθρῶν μπήκαν στή χώρα, μοῦ εἶπε ὅτι ἕνας ὑφηγητής πού τούς δίδασκε λατινικά, νεωτέριζε εὐάρεστα: ὅταν, λόγου χάρι, τούς ἀσκοῦσε στό λεγό-

μενο «ἀντίστροφο λατινικό θέμα» –ἔχει μεγάλο δίκαιο ὁ Ἀνδρέας Μπελεζίνης: ἡ κατάργηση τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ καί τοῦ λατινικοῦ θέματος, εὐθέως καί ἀντίστροφου, ξεσανίδωσε τήν ἀρχαιομάθεια καί τή λατινομάθεια–, τολμοῦσε νά τούς ὑπαγορεύει ἀποσπάσματα ἀπό νεοελληνικά λογοτεχνικά κείμενα –π.χ. τῆς Πηνελόπης Σ. Δέλτα– γιά νά τά μεταφέρουν στά λατινικά.

Εἶχα μείνει κατάπληκτος. Οἱ Ἀγγλοι ἴσως εἶχαν ἐνωρίτερα μεταφράσει στά λατινικά τήν Ἀλίκη στή χώρα τῶν θαυμάτων γιά τούς μαθητές τοῦ γυμνασίου καί ἀσφαλῶς τό 1960 τό *Winnie Ille Du (liber celeberrimus omnibus fere pueris puellisque notus nunc primum de anglico*

*sermone in Latinum conversus**), ἀλλά γιά τή Φιλοσοφική Σχολή, στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '60, τό πράγμα ἦταν ἀνήκουστο.

Στά δικά μου χρόνια κατεῖχε ἀκόμα τήν ἔδρα ὁ Ἑρρίκος Σκάσσης. Κάναμε μαζί του ἀντίστροφο λατινικό; Τίποτε δέν ἔχω συγκρατήσει. Κατάφερναν νά τόν ἀκούσουν μόνον οἱ δύο πρώτες σειρές, ἄντε καί ἡ τρίτη. Φραγκοσυριανός καί εἶναι βέβαιο πώς μιλοῦσε τά λατινικά σάν μητρική του γλώσσα. Βρισκόταν ὅμως πιά στό τέλος τῆς πανεπιστημιακῆς του ζωῆς, τά ἐξήνταεννιά ἐκεῖνο τόν καιρό ἦταν προβεβηκυία ἡλικία, δέν ἔδειχνε νά νοιάζεται γιά τήν κατάρτισή μας.

Θά ἦμουν ἄδικος, ἂν δέν πρόσθετα ὅτι ὁ Σκάσσης ἦταν δεινός ἀνιχνευτής τῶν σφαλμάτων καί παραλείψεων τοῦ *Thesaurus Linguae Latinae* (Θησαυροῦ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης) καί ὅτι μᾶς κληροδότησε μιά δίτομη *Ἱστορική Γραμματική τῆς Λατινικῆς Γλώσσης*, μικρό –καί πιθανῶς πικρό– ὑποκατάστατο τοῦ μόνιμου ὀνειρώτου: ἑνός Λατινοελληνικοῦ Λεξικοῦ. Ἐντούτοις, μολονότι ἡ Γραμματική του μοῦ λύνει πολλές ἀπορίες, περισσότερο ἀσκήθηκα στά λατινικά ἀπό τόν Ἰω. Σταματάκο, πού ἀνέλαβε τή διδασκαλία

τους, ὅταν ὁ Σκάσσης ἀποχώρησε ἀπό τό Πανεπιστήμιο στό μέσον τῶν σπουδῶν μας.

Ὁ Σταματάκος μέ ξαναφέρει στόν Κολακλίδη. Εἶχα ἀκούσει κάποτε πῶς ἐκτιμοῦσε τό γεγονός ὅτι ὁ ὑφηγητής τῆς Λατινικῆς εἶχε γράψει τούς στίχους τοῦ βραβευμένου ἀπό τό Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ θουρίου. Εἶτε ἀληθεύει τό ἄκουσμα εἶτε ὄχι, ὁ Πέτρος Κολακλίδης δέν ἀξιώθηκε νά πάει παραπάνω ἀπό τή μίζερη θέση τοῦ ὑφηγητῆ στή Φιλοσοφική Ἀθηνῶν. Νά ἔφταιξε τάχα, μαζί ἴσως μέ τήν Πηνελόπη Δέλτα, καί ἡ ἀγάπη του γιά τήν ποίηση; Ποιός ξέρει; Πῆρε, λοιπόν, καί ὁ Κολακλίδης τό δρόμο τῆς ξενιτειᾶς, καί τά Λατινικά στή Φιλοσοφική ταξίδευαν ξυλάρμενα χρόνια καί καιρούς.

Τόν ξαναβρῆκα, ὅταν ἔπεσε στά χέρια μου ἡ διδακτορική του διατριβή *Ἡ ἄρνησις ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ*. Ἀργότερα ἀπό τήν ἀνακάλυψη αὐτή, τόν συνάντησα πάλι στόν καλό Ἐκηβόλο. Ἐκεῖ δημοσίευσε, ἀπό τό 1981 ἕως τό 1986, ἕξι μελετήματα γιά Ἑλληνες ποιητές. Φαντάζομαι πῶς αὐτή ἡ φιλοξενία στόν Ἐκηβόλο ἦταν γιά ἐκεῖνον ἕνα εἶδος παλιννόστησης.

Τώρα, μέ τήν δίτομη ἔκδοση τῶν *Μελετῶν* του ἀπό τή

* Φημισμένο βιβλίο, γνωστό σχεδόν σέ ὅλα τ' ἀγόρια καί τά κορίτσια, μεταφρασμένο τώρα γιά πρώτη φορά ἀπό τά ἀγγλικά στά λατινικά.

Βικελαία Βιβλιοθήκη του Δήμου Ήρακλείου Κρήτης, τό αρκετά σπάνιο για την Ελλάδα λατινομαθές πουλί, πού δέν βρήκε ἐδῶ κλωνάρι νά καθίσει, παλιννοστεῖ ὀριστικά μέ τό γραπτό του σῶμα, χάρη σέ τρεῖς, κυρίως, ἀνθρώπους πού τόν ἀγάπησαν: τόν Σταῦρο Ζουμπουλάκη, ἐπιμελητή τῆς ἔκδοσης, τόν Ζήσιμο Λορεντζάτο καί τόν Νίκο Πανναδάκη. Τρεῖς ἀνθρωποι πού ἀγάπησαν τή φιλολογία ἀλλιῶς καί ἐπαναπάτρι-σαν τόν ἀδικημένο λατινιστή.

«Γνώρισα κι ἐγώ», γράφει στόν Πρόλογο ὁ Σταῦρος Ζουμπουλάκης, «ὅπως καί ἀρκετοί ἄλλοι, τόν Πέτρο Κολακλίδη ἀπό τά κείμενά του στόν *Ἐκρηβόλο*. Μετά τόν αἰφνίδιο θάνατό του, ἄρχισα νά ψάχνω καί νά βρίσκω καί ἄλλα μελετήματά του, δημοσιευμένα σέ ξένα ἀκαδημαϊκά ἔντυπα. Ὅταν εἶχα πιά συγκεντρώσει κάμποσα, συζήτησα, στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '90, δέ θυμᾶμαι πιά τή χρονιά, μέ τόν ἐπιστήθιο φίλο του Ζήσιμο Λορεντζάτο, τήν ἰδέα μιᾶς συγκεντρωτικῆς ἔκδοσής τους. Μετά τήν πρώτη, ἀποθαρρυντική, ὡς συνήθως, ἀντίδρασή του, πῆρε ξεστά τήν ὑπόθεση καί ἀπευθύνθηκε στόν Νίκο Πανναδάκη, προτείνοντάς του νά ἀναλάβει ἡ Βικελαία Βιβλιοθήκη τήν ἐν λόγῳ ἔκδοση. Ἐκεῖνος, πού ἀδυνατοῦσε οὕτως ἢ ἄλλως νά ἀρνηθεῖ ὅτιδῆποτε στόν Λορεντζάτο, δέχτηκε ἀμέσως, χωρίς δεύτερη σκέψη. Μέ τόν πεφλημένο Νίκο Πανναδάκη συζητήσαμε τίς βασικές ἀρχές τῆς ἔκδοσης».

Μοῦ ἀρέσει νά φαντάζομαι τίς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς συνοπτικῆς ἀφήγη-σης. Τόν Ζουμπουλάκη, ἐξαιρετικά εὐαίσθητο δέ-κτη ἀπόμερων καί θαμμέ-νων, συχνά, φιλολογικῶν πομπῶν, νά ἀναδιφᾷ μέ ἥρεμο καί ἐπίμονο πάθος τά ἀλλόγλωσσα ἔντυπα καί ὕστερα νά ψάχνει νά βρεῖ τίς κατάλληλες λέξεις γιά νά μὴν ἀκούσει κανέ-να ἀπό ἐκεῖνα τά δύσφο-ρα τοῦ Λορεντζάτου. Καί, παρ' ὅλα του τά μειλίγμα-τα –καί τούς ἐλιγμούς– νά μὴ γλυτώνει ἀπό τήν ψυ-χρολουσία:

«Τί μπλέκεσαι μέ τέτοια τώρα; Δέν κοιτᾷς καλύτε-ρα τά παιδάκια σου, πού εἶναι καί πολλά;»

Ἔτσι βλοσυρά καί ψυ-χρά στήν ἀρχή ὁ Λορε-ντζάτος, καί ὕστερα, χω-ρίς νά ζητάει συγγνώμη γιά τό μαστέλο πού ἄδεια-σε στήν πλάτη τοῦ ἄλλου,

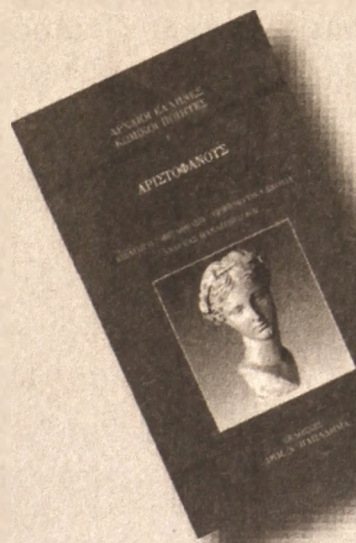
νά παίρνει στό τηλέφωνο, τήν ἄλλη στιγμή ἢ τήν ἄλλη μέρα ἢ τήν ἄλλη ἐβδομάδα, τόν Πανναδά-κη στήν Κρήτη: «Ἀκουσε Νίκο, ἔχεις ἀκουστά τόν Κολακλίδη, ὁ ἀνθρωπος πέθανε καί δέν ὑπάρχει κανένας δικός του πού νά μπορεῖ νά φροντίσει γιά τά γραφτά του. Τά μάζε-ψε ὁ Ζουμπουλάκης, δές τί μπορεῖ νά γίνει».

Ὁ Πανναδάκης δέχεται ἀσκεπῆς, πού λέει ὁ Πα-παδιαμάντης, τά λόγια τοῦ Λορεντζάτου. Μιά πρόγευση τῆς προθυμίας του ἔχουμε τό 1997, ὅταν ἡ Βικελαία ἐκδίδει τούς πε-ρίφημους *Δώδεκα* τοῦ Μπλόκ, μεταφρασμένους, γιά πρώτη φορά στήν Ἑλλάδα, ἀπό τόν Κολα-κλίδη, μέ πρόλογο καί φι-λολογικό ἐπίμετρο τοῦ Σταύρου Ζουμπουλάκη. Καί φέτος, ἐννιά χρόνια ἀργότερα, ἐκδίδονται οἱ

Μελέτες, σελίδες 402 ὁ πρῶτος τόμος (Ἑλληνική Γραμματεία καί Γλῶσσα) καί 476 ὁ δεύτερος (Λατι-νική Γραμματεία καί Γλῶσσα).

Δέν δοκιμάζω νά ἐκφέ-ρω οὔτε τήν ἐλάχιστη κρί-ση. Εἶναι δουλειά τῶν λα-τινιστῶν καί τῶν εἰδικευ-μένων στή θεωρία Λογο-τεχνίας καί στή νεώτερη Γλωσσολογία ἡ ἀποτίμη-ση τῶν *Μελετῶν* τοῦ Κο-λακλίδη. Ἡ μόνη φιλοδο-ξία αὐτοῦ τοῦ γραπτοῦ ἦταν νά ἐξιστορηθεῖ μιᾶ ἀνακομιδή.

Ὁ Π. Κολακλίδης πέθανε τό 1985, ὁ Ν. Πανναδάκης τό 1998, ὁ Ζ. Λορεντζάτος τό 2004. Καλό μνημόσυνο τούς ἔκανε ὁ Σταῦρος Ζου-μπουλάκης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΒΑΤΡΑΧΟΙ

Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια: Ἀνδρέας Παναγόπουλος
Ἀθήνα 2006. Σχ. 8°, σελ. 184.

Στούς *Βατράχους* ὁ Ἀριστοφάνης μέ τόν «Ἀγῶνα» (στ. 830-1137), «παίζων ἅμα καί σπουδάζων», ἐγκαινιάζει τόν κλάδο τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς καί τό γοητευτικότερο παρακλάδι του, πού τώρα εἶναι γνωστό ὡς διακειμενικότητα ἢ συγκριτολογία. Ἐξάλλου, ὡς πρὸς τό πολιτικό μήνυμα τοῦ ἔργου, δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, κατά μοναδική ἐξαίρεση στήν ἱστορία τοῦ θεσμοῦ τῆς «διδασκαλίας» τοῦ δράματος, ἀπαίτησαν καί πέτυχαν τήν

ἐπανάληψη τῶν *Βατράχων* τόν ἴδιο χρόνο, 405 π.Χ. Κάποιες νέες ἐρμηνευτικές προσεγγίσεις τοῦ Ἀριστοφάνη, μέ ἔμφαση στήν «παραμυθοκωμωδία», τόν μῦθο καί τήν τελετουργία ἢ κάποιες παλαιότερες πού ἐπανερχονται, παρακίνησαν τόν συγγραφέα στήν παρούσα ἔκδοση, γιά νά ἀξιοποιηθοῦν μεταφραστικά καί ὑπομνηματιστικά καί αὐτά τά δεδομένα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Από το 1960

Προσφορά στον Πολιτισμό και στην Παιδεία
Ιπποκράτους 8 Ἀθήνα Τηλ.: 210.36.27.318
www.papadimasbooks.gr • papadimas@atp.gr

Μεγάλο Κάστρο. 1880, του Νοέμβρη 10

του Μ.Ζ. Κοπιδάκη

Στόν Νίκο πού έτσιμογέλα μέ έθoιας λοῆς παρατσάφαρα

Χαλικούτισσες.

Καλήν...

– Μπρεέ, μπρεέ, μπρεέ, μπρέ! "Ε, μά κισιμέτι. Καλῶς την. Καλῶς τηνε καί ἀμύγδαλα καί σύκα καί καρύδια!

Καλήν ἡμέρα νά 'χομε, ἐφέ ἀγά, εἶπενε μου ἡ Κερά νά μοῦ ζυάσει ἡ ἀφεδιά σου μιάμισυ ὀκά ζυγούρι, νεφρεμιά, μά ἀπό τήν ἀριστερή μερά, νά, λέει, καί τσί παράδες.

– Στάσου, μπρέ κοπελιά. Μπάστα. Κάνε κράτει γιατί φουσκώνει ἡ συνεμπασά καί θά μέ πνίξει. Γιαβάς-γιαβάς, γιατί τά ζά μου εἶναι ἀμπάσα. Μά καί γιά κειονά ἔχω νά φάω ἀκόμα πολύ παξιμαδερό. Κι ἀνέ μέ καλέσεις, θαν ἔρθω νά χορέψω στίς χαρές σου. Ντά ποιά, γιά νά τά ὀρντινιάσομε δά μιαολιά τά πράγματα, ποιά εἶναι ἡ Κερά σου;

Ἡ Ἀνεζίνα, ἡ Φαρφουροπούλα, πού διαφεντεύει τό Γενί Χαμάμι στήν Κάτω Γειτονιά.

– Ἡ Ἀνεζίνα, μπρέ; Τό φαρφουρί; "Εδε προκοπή! "Ε, αὐτή σκιάς ἦκαμε καλλιμέντο. Στά γόνατά μου τήν ἀνέθρεψα πού λέει ὁ λόγος. Κραθιέται ἀκόμα καλά; "Ο τσεχρές τση;

Ἀνθεῖ καί λουλουδίζει, ἐφέ ἀγά, χαιράμενη καί γλυκοσαλισμένη. "Εδιπλοπαράγγελλε μου κιόλας νά φέρω τσ'ἀφεδιας σου τσί ἀκριβούς τση χαιρετισμούς.

– Καλοδεχούμενοι καί καλοσκαμνισμένοι πού λέμε στό χωριό μου. Νά 'ναι καλά. Καί ἀπό μένα τοσουσάς, ὅσα 'ναι τά λούλουδα τοῦ κάμπου. Νά 'χα καί ἐγώ, ἐδά πού σέ καλοθωρῶ, ἓνα πετροχελίδονο νά μοῦ κάνει τσί μανταφοριές, μόνο 'χω τή σιχασά τῶν ἀνθρώπων, τόν Χαλικούτη, καί μέ ταραχίζει. "Ε, καί ἐλόγου σου, δά, πῶς γροικᾶσαι;

Ἀπό τσί Πεφταστεράκηδες εἴμαστε, ἐφέ ἀγά.

– Καί τό μικκίό;

Βασιλική 'μαι βαφτισμένη, μυρωμένη.

– Βασιλική; "Εμά ἐδά θά τήν πῶ, γιά δέ νταγιαντίζω, κοιλιδάτη:

Βασιλική σέ κράζουσι,

Βασιλική 'σαι κιόλας,

βασιλικοῦ 'χεις τή δροσιά,

τήν ἀρχοδιά τση βιόλας!

"Ε; Γίαιε! "Εγίνηκε δά ἡ μούρη σου ὥσά τό σφακολούλουδο στήν παραποταμίδα.

"Ε μά, καί παινέματα ἐτσά λογῆς ἀρά καί ποῦ γροικοῦμε, ἐφέ ἀγά.

– Καί ἀπό ποῦ κρατᾶ δά ἡ γεννιά;

"Ελόγου μου καστρινάκι, καστρινή λογοῦμαι. Οἱ παπουδολαλάδες, μπάρε μου,

ἀπό τό Γαράζο, ἀνέ τό 'χει ἡ ἀφεδιά σου ἀκουστά.

– Ἀπό τό Γαράζο; "Ε ντά τό πράμμα εἶναι μπελί. Ἐκειά φυτρώνουνε οἱ ὁμορφες κοπελιές πρασές-πρασές σάν τά μανουσάκια στόν μπαξέ.

"Ετσά λέγουσι το, μά...

– "Ετσά λέγουσι καί ἐτσά 'ναι κιόλας. Καί μή χαμπαρίζεις ἀπό τσί φάμες καί τά κιουκιουρίσματα καί τά σουροκωλιά. Οἱ ἄσκημες τσί ὁμορφες πάντα τσί γλωσσοτρῶνε. "ΑΣ εἶναι. Κιαμέ, ἡ Ἀνεζίνα μας κουμαντάρει δά τό Γενί Χαμάμι. Μωρέε! Ντά ἡ ντουντού, μπρέ, ἡ ντουντού, ἡ Τακουῖ, ἴντα ἀπόγινε;

Χρόνους μᾶς ἤφηκε, ἐφέ ἀγά, ἡ Ἀρμένισσα ἐδά καί καιρό, γιατί ἦτανε, ἡ καλομάζαλη, πολλά γριά καί προσάφορμη...

– Ψεύτη ντουνιά, ψεύτη καί καλπουζάνη! Θυμοῦμαι τση, πού 'φεγγε σάν τόν κρίνο! "Ηρριξες με δά, κιντί-μου-τσιτσεγί, σέ ντουχιουλμέ βαθύ. Πούρι καί ὅλοι μας θα συχωρεθοῦμε, καί ὁ μεγάλος Παραμπής θά μᾶσε καμπανίσει, ντηροῦμαι τό, βαρά-βαρά.

"Ισαμε τοτεσάς, ἐφέ ἀγά...

– Καί ἐλόγου μου, ἄσπρο μου γιασεμί, ὄντε ἤμουνε ντεληκανιδάκι καί πάτουμε τή γῆς καί δέν τσ' ἡγγίξα, ἤλεγα «ἴμισαμε τοτεσαάς», μά δά κάθομαι σάν τόν κούτσουρα μέ τή γερόντισσά μου καί ντουχιουντίζω καί ντουχιουντίζω καί ντουχιουντίζω καί ἀποντουχιουντισμό δέν ἔχω. Νά ἀλλάξομε ὁμως ἀθιβολή γιά νά γλυκάνει τό σκώτι μου. Πέ τση κεράς σου πῶς, μός μου παντιδώσει, γιατί λίτες καί τραβάγιες δέ μοῦ λείπουνε (Ποῦ στό Διάοτσο παραστεκουλίζει πάλι ὁ Χεϊτάν-χαλικούτης;), πέ τό λοιπός τση κεράς σου, πῶς θά φανῶ. Κι ἂν εἶναι νά μέ λουτροπορέψετε κερά καί ψυχοπεδαρά, θά κατακάτσω ἐκειά νά μέ γεροντοκομήσετε. Κι ἀνέ βαφτίζετε κιόλας...

"Οσκες, ἐφέ ἀγά, ἐτσά δουλειές δέν ξετρέχομε. Κουτσονυχίζομε βαγιοκλαδίζομε, ποτρίβομε καί κουρουπαγεύγομε, μά δέ βαφτίζομε...

– «"Ενα χωρατά, μπρέ, ἦκαμα καί ἐγώ, καί ἐλόγου σου μ' ἀράσσεις σά τήν λιόχεντρα. Γίαιε. Στάσου, στάσου δά, γιατί ἐπαέ κατηντίζει νά... "Ω τόν παντέρμο κόκκαλο... Μά μέ τουτηνέ τήν ὀγρασά ἐπά στό κασαπιό θά βγάλω καί τό βερεμοχτικιό. Ματσιδιασμένος εἶμαι; Σάικα. Ντά θωρεῖς δά, πολεμῶ νά ἀνεσηκωθῶ καί νά ἀνεντρανίσω, κι εἶναι βολές πού στακώνω σάν τόν ἀδεια-

Τουρκοκρητικιά.

νό φάρδο. Έμπατάλεψα, μωρέ ψυχή μου. Πάω νά αποταυριστώ κι άγαναχτώ νά ξεσύρω τόν πόδα μου. Τάξε πώς μαζώνονται άπάνω ένα μιλιούνι μελιτάκοι καί μέ δακάνουνε. Σκάλα θωρῶ καί χιαχιρντίζω. Μουδέ στό πρώτο σκαλούνι δέν ἔχω νάκαρα νά πατήσω. Κάνω κουρού καερέτι, μά έσοζουγλάθηκα.

Άμα μου πεί ή άφεδιά σου, έφέ άγά, ίντα νά κάμω, θά στρουφογυριστώ...

– Τήν εὐκή μου νά 'χεις. Ξεκρέμασε δά βλεπιτά-βλεπιτά από κειονεκέ τό τσεγγέλι τό χοντρό γουλίδι...

Άπό τουτονέ;

– Άπό τουτονά. Άποθαμάζομαι τό μπόϊ σου καί τά άναρρίμματα σου, λαμπάδα μου χυτή! Ξεκρέμασέ το. Έεετσά. Έεετσά. Έτσά! Βαρωπό, έ; Χῶσε το δά ντελόγο στό ζεμπίλι καί ρίξε από πάνω τό πεσκιράκι νά μήν κατέχει ό πασαείς ίντα καρπό άλωνεύγομε έπαέ. Πά θά περάσεις από τό Μεϊντάνι, νά μή μποῦμε στίς γλώσσες τῶν άθρώπων.

Μά πολύ δέν πέφτει γιά μιάμισυ όκά;

– Ίντα λογάται δά! Τ' άμμάτι σου τό κάνει πολύ. Λίγο πράμα, πολλή άγάπη. Ντά δέ μου λές έδά, μπιστικά: ταχσιέρου ζουμπούχι σάϊκα θά καταστένετε;

Έ, μέρα πού θά ξημερώσει, είπαμε καί μεϊς νά άποφανιστούμε.

– Πά τόν Ψαρογένη μαθές οί φούριες...

Έ, ψόμματα νά ποῦμε; Πά τόν Ψαρογένη, έφέ άγά. Τήν πίστη του ό πασαείς τήν έχει κορώνα στήν κεφαλή του.

– Ίντα κοντό νά πῶ; Έπαέ καί ή καντίνα μου κάθα ντίς καί ντάϋ πέμπει, πέμπει, καί χοντραίνουνε οί ταυραμπάδες. Καλλιά τά άπωτα παρά τά μιλημένα. Θωρεϊς δά, λίγο 'λειψε. Έφυρομυάλιασα ό κακομίτσης. Μάζωξε τσί παράδες πού έκούμπησες στό τεζιάκι. Σοσστ. Άχνα μή βγάλεις. Κεδιά. Νά μή μέ ζυγώνει καί μένα τσ' άργαντινές ό Ψαροκαβαλλάρης στά σοκάκια, γιά δέ μπορῶ νά γλακῶ.

Έ μά, τζάμπα, έφέ άγά;

– Χαλάλι, χαλάλι σας. Καί γιά νά μή γυρίσει ή Άνεζίνα καί πεί πώς μιατζημιᾶς πού έκόπιασες, έβρέθηκα μουφλούσης καί καρμίρης καί ταμακιάρης.

Ποτές τῶν ποτῶ, έφέ άγά! Ντά ίσα ίσα ή καλοπίχηρη, όπου βρεθεϊ καί όπου σταθεϊ, τό λέει καί τό μαρτυράται: «Κιμπάρης καί κουβαρντάς καί μερακλής καί καλά καλός νοικοκύρης ό Μουσταφᾶς Άγουδουράκης!»

– Σικέρι νά 'ναι ή γλώσσα πού μολογά τήν αλήθεια, άντικαιροῦ καί πάντα. Έ καί έτουλόγου σου πού 'χεις, λές, άκουστώντας τό νάμι μου, έδά πού μ' έχεις καί θωρώντας ίντα λές; Πῶς μέ γραδάρεις; Είμαι από τσί καλά καλούς γή...;

Έλόγου μου θά πῶ: «Καλά νά 'ναι καί καλά νά πορεύεται ή άφεδιά σου, έφτάγερος σάν τόν ντανά άπού 'χει ό Χαλήλ-μπέης στή Φοινικιά, καί νά σοῦ τρέχουνε σάν τά νερά στό χιαντριβάνι τά μπερεκέθια».

– Έ μουσουμπιά... Σάν τ' Άρμυροῦ τ' άχέλι...

Καί γιά νά κόψομε τά λόγια τσή φιλιᾶς θά τήνε πῶ άκόμα μιάν εὐκή: «Νά κόβγει ό Μεγαλοδύναμος μέρες καί νύχτες από τόν κόρακα καί νά σοῦ τσί γράφει χρόνους!»

– Άπό τόν κόρακα, έ; Άπό τόν κόρακα, κουρκουμπίνι μελωμένο! Μαχιαλά.

Φεύγω τρεχαπετάμενη, έφέ άγά. Άνημένει με ή κερά νά διαρμιστοῦμε καί νά σωτερέψομε, γιατί εϊναι τό κονάκι σάν τά μαλλιά τσ' άράπισσας, καί τό χαμάμι καράβι νά κινήσει.

– Στά έφτά καλά τοῦ Θεοῦ νά πᾶς καί νά 'τανε τό κισιμέτι μου νά σέ ξανανταμῶσω, πριχοῦ καμνύσουνε τά μάθια μου, Βασιλική Πεφταστεράκη.

«Άστικόν Ειδύλλιον» από τήν έν προόδῳ πολυσπονδυλωτή μενίππεια άφήγηση, ή όποία φέρει άχρι καιροῦ τόν τίτλο «Καιροί καί ζαμάνια».

Έργο ευθύνης για την κοινωνία.
Το δικό μας παιχνίδι. Η ζωή.
Το δικό μας παιχνίδι είναι ένα παιχνίδι με αξίες γνήσια ελληνικές.
Πολιτισμός, Παιδεία, Υγεία, Αθλητισμός.
Αξίες που κάνουν τη ζωή μας πιο όμορφη, πιο δημιουργική. Αξίες που
στηρίζουμε έμπρακτα, με υψηλό αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, με
προσήλωση και με πάθος. Ζαν μια μεγάλη ομάδα. Και μαζί, θέτουμε τις
βάσεις για ένα μέλλον πιο ανθρώπινο, πιο αισιόδοξο, πιο ευτυχισμένο.
Γιατί το πιο όμορφο παιχνίδι, είναι η ζωή!

✓ ΕΝΑ ΔΩΡΟ ΓΙΑ ΣΑΣ
✓ ΕΝΑ ΔΩΡΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΣΑΣ

ΑΙΜΟΣ

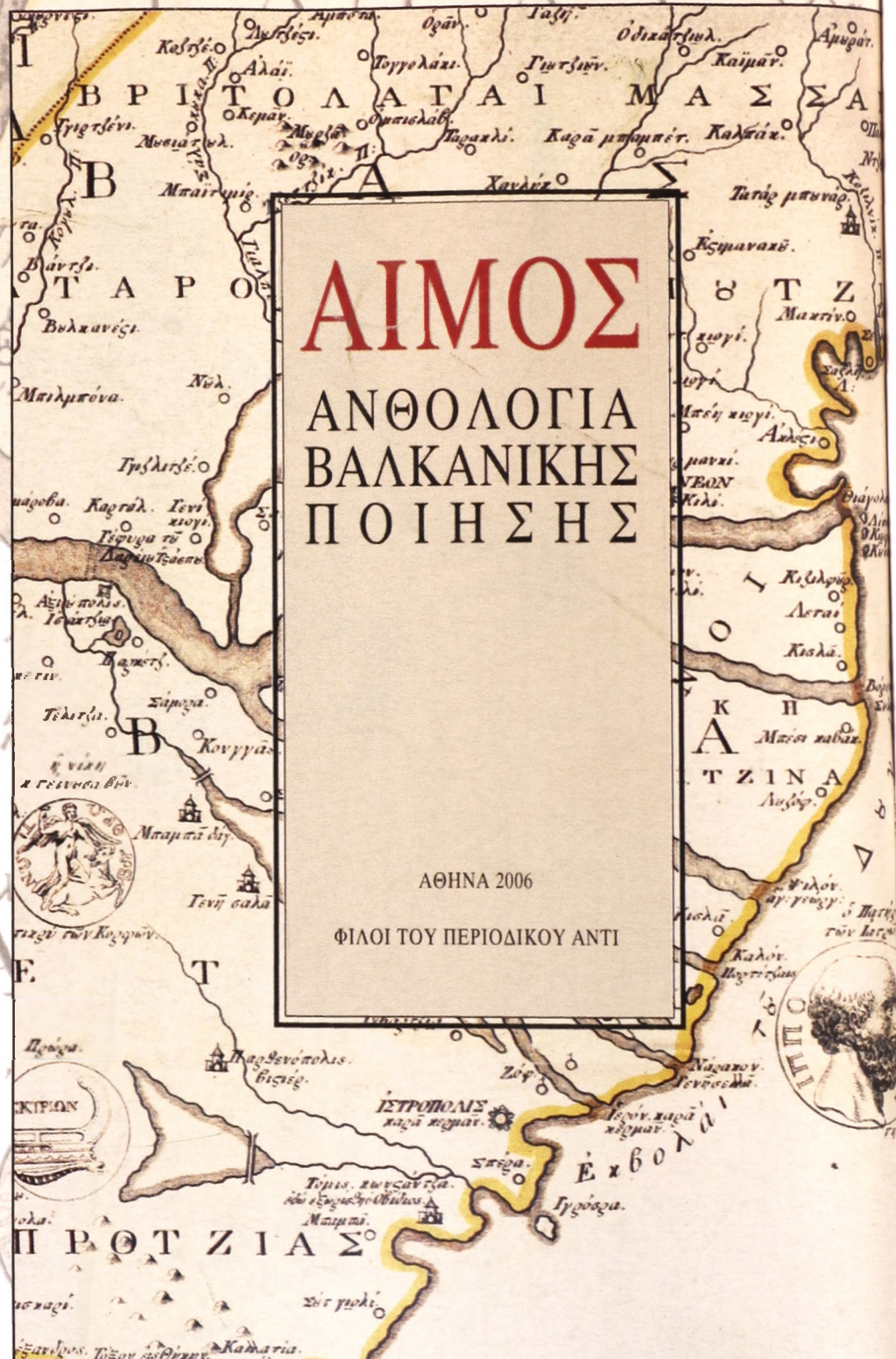
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Η ποιητική ανθολογία *Αίμος* συγκεντρώνει τους σημαντικότερους ποιητές από την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την π.Γ.Δ. της Μακεδονίας, τη Ρουμανία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, χώρες οι οποίες συγκροτούν το μεγαλύτερο μέρος της ενότητας που οραματίστηκε ο Ρήγας. Αποσπάσματα από τον «Θούριο» του Ρήγα δημοσιεύονται στον τόμο και επίσης το «Τραγούδι του νεκρού αδελφού», στις παραλλαγές που υπάρχουν σε όλες τις γλώσσες των βαλκανικών λαών.

Παράλληλα, σε κάθε μία από τις επτά ενότητες περιλαμβάνεται συνοπτική εισαγωγή της λογοτεχνικής ιστορίας της περιόδου και ένα χρονολόγιο των κυριότερων ιστορικών γεγονότων κάθε χώρας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα.

Οι επτά ποιητικές παραδόσεις συγκεντρώνονται σε επτά τόμους, που ο καθένας περιέχει το σύνολο των επιλεγμένων ποιημάτων, μεταφρασμένων στη γλώσσα κάθε τόμου. Η επιλογή πραγματοποιήθηκε από επιτροπές που συστήθηκαν σε κάθε μία από τις χώρες οι οποίες συμμετέχουν.

Κυκλοφόρησε ήδη ο τόμος στην αλβανική γλώσσα και τώρα κυκλοφορεί και ο τόμος στην ελληνική γλώσσα.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙ:

Οι συνδρομητές του *Αντί* με έκπτωση 10% (συμπεριλαμβανομένων των εξόδων αποστολής για την Ελλάδα) μπορούν να αποκτήσουν την Ανθολογία ΑΙΜΟΣ.

Παραγγελίες: *ΑΝΤΙ*, Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα,
τηλ: 210-7232713, φαξ: 210-7226107,
e-mail: chrapou@otenet.gr

ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΑΝΤΙ" ΑΘΗΝΑ 2006

Σελίδες 552, τιμή πώλησης 40 ευρώ. Προεγγραφές - Παραγγελίες:
Τηλ: 210-7232713, 210-7249300 fax: 210-7226107, e-mail: chrapou@otenet.gr